

Sõjaasjanduse ajakiri

SÕDUR

№ 22/23.

Laupäeval, 5. juunil 1926.

VIII aastakäik

SOOME KADETTIDE KÜLASKÄIK.

KÜLALISTE VASTUVÕTT SADAMAS 29.V.26.

SISUSTIK: N. Reek: Prantsuse Kõrgem Sõjakool. — Soome kadettide külaskäik. — A. J.: Sõjateadusliste tödede otsimisel. — S.: Kaitsevägede juhatamine ja valitsemine. — h.: Sõjaväelis-poliitiline riigipööre Poolas. — H. Saltza: Märkeid artikli „Nõukogude Vene Baltimere laevastiku võimalik koosseis 1926 aasta navigatsioonis“ puhul. — m.: Kõrgema sõjakooli kuulajaskond lennuväe rügemendi õpejaoskonnas. — H. T.: Tähelepanuväärne kohusetäitmine. (Juurdluse andmetel). — A. Kristjan: Vene 1. ja 2. armee purustamine Ida-Preisimaal. — O. Sternbeck: Otstarbetu veesegamine. — G. Leets: Rännak kahurväes Saksa määrustiku järele. — Uus tankidevastane relv. — R. M.: Staapide organiseerimisest. — K—et: Lennuk, mürsk ja helgiheitja. — Kaitseväe elu. — Sõjaväelised teated: Täiendusi valgustusaparatuuride alal. — Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste spordipeost. — Sport kaitseväes. — d.: Sõjaväe hobuste kaartenormi vähendamise küsimus. — n.: Tallinna „Sõdurite Kodust“. (Tegevusest 1925/1926). — Sõjakirjandust. — Male.

Prantsuse Kõrgem Sõjakool.

1876—1926.

N. Reek.

8. selle kuu päeval Prantsuse Kõrgem Sõjakool marssal Foch'i eesistumisel pühitses oma viiekümnendat aastapäeva.

Prantsuse ajakirjandus nii üldine kui sõjaline sellele sündmusele pühendas suurt tähelepanu, sest Kõrgem Sõjakool Prantsusmaal oma professorite ja kooli lõpetanud ohvitseride kaudu on endale loonud kuulsuse, mis ulatab kaugele üle kodumaa piiride.

Möödaläinud viiskümmend aastat Prantsuse armeele on olnud suureks uuestsünni ajajärguks, mis järgnes 1870—71 aastate katastroofile. Kõrgem Sõjakool selles ideelise ümberloomis protsessis on etendanud suurt osa, sest just tema õppetoolidel on loodud prantsuse võiduka sõjaväe kasvatuse ja väljaõppe alused.

Kuna meie kaitseväge tugivate vaimliste sidemetega on seotud selle kõrgema sõjaväelise õppeasutusega, siis ei ole vististi mitte huvitusest meilgi lähemalt tutvuneda tema arenemiskäiguga.

Prantsuse „l'École Supérieure de guerre“ kutsuti ellu 1876 aastal endise „l'École d'application d'état-major“ asemel. Kooli tähtsamaks asutajaks tuleb lugeda kindral Castelnau't, tolleaegset Prantsuse kindralstaabi ülemat. Kindral Castelnau kooli ülesanded määras kindlaks järgmiselt: „Valmistada ette sõjaväele ohvitserid: a) kindralstaabi teenistuse alal ja b) kõrgematele juhtivatele kohtadele.“ Mitte kohe kool ei saanud oma praegust nimetust, vaid esialgselt teda kutsuti: „Cours spéciaux d'enseignement militaire pour préparer les officiers de toutes armes au service d'état-major“ (sõjalise õpetamise erikursused kõikide relvliikide ohvitseride ettevalmistamiseks kindralstaabi teenistusse).

Sellega Kõrgema Sõjakooli tähtsamaks ülesandeks oli saanud: anda võimalikult suurele hulgale noortest ohvitseridest Kõrgemat sõjaväelist haridust, mida need ohvitserid hiljem pidid laotama laiali igauks oma tegevuspiirkonnas, väeosades ja staapides.

Võrreldes endise „l'École d'application d'état-major'iga“ Kõrgema Sõjakooli ülesanded seega olid pandud sootu laiemalt ja sügavamalt, mis loomulikult vajab ka õppetöö põhjalikku sisulist ja meetodilist uuendamist.

Sarnased olid kõrgema sõjaväe juhatuse, eestkätt kindralstaabi ülema kindral Castelnau kavatsused. Vastavalt neile töötati välja ka uued õppekavad. Kuid hoolimata kõigist neist programmilistest uuendustest „õppetöö vaim just, mida taheti uuendada, püsis endisena, vaatamata isegi uutele programmidele“. See kestis, kuni kooli ülemana toimis kindral Gandil, endine „l'École d'application d'état-major“ ülem, ja koolis töötasid endised professorid.

Selle tagajärjel 1878 aastal oldi sunnitud läbi viima põhjalikke muudatusi kooli juhtivas koosseisus.

Kooli ülemaks kõikide üldisel soovil määratakse andekas kindral Leval, kelle poolt välja töötatud kavad terve õppetöö koolis rajasid kuni uutele alustele.

Kindral Levali sügav, praktiline elutundmine viis ta varsti otsusele, et „uue õppeüsteemi teostamiseks on tarvilikud eestkätt uued tööjõud“ („un enseignement nouveau nécessite un personnel nouveau“), mis pärast ta tegi puhta töö, jättes alale endistest õppejõududest ainult kaks professori.

Kindral Leval'i õppetöö põhimõtted võiks võtta kokku järgmiselt:

„Kõrgema Sõjakooli peamine ülesanne on anda ohvitseridele teadmisi ja oskusi juhtimise alal. Sellepärast on tarvilik:

Õpilasi õpetada lahendama elulisi sõjaprobleeme ja lahingülesandeid. Noortele ohvitseridele tuleb näidata kätte, neid ajalooliselt põhjendades:

a) neid põhimõtteid, mis on sõjalise tegevuse või ettevõtte aluseks ja

b) neid lasta lahendada tõelisi lahingu ülesandeid maastikul ja kaartidel.

Selle tagajärjel igasugu praktilised välisülesanded eestkätt taktika alal omandasid sarnase tähtsuse ja ulatuse, nagu seda seni ei olnud tuntud kunagi. Ühe sõnaga, kindral Leval julgesti ja lõpulikult lõikas katki igasuguse ühenduse kõige sellega, mis oli tehtud enne teda.

Praktiline väljaõpe ja uurimused kõigi relvliikide alal ja igal võimalikul kujul tõusid esiplaanile endise „teadusliku külje asemel“.

Sellega oli lõpulikult määratud kindlaks uue õppetöö kuju ja ülesanded, jäi veel ainult leida inimesi, kes selle töö pidid teostama tegelikult.

Õnneks kindral Leval leidis omale ka andekaid kaastöölisi, kelledest tuleb nimetada kaht: kolonel Maillard ja kolonel Bonnal.

Töötades kõige tihedamas kontaktis üksteisega, need kaks sõjapädagooi rajasid täiesti uutele alustele kolme tähtsama sõjalise õppeaine õpetamise, nimelt: sõjaajalugu, taktika ja strateegia.

Seni oli kasutatud sõjaajaloo alal nõnda nimetatud „jutustamise meetodi“ (methode d'en-seignement narratif de l'histoire), mis seisis selles, et püüti kirjeldada kronoloogilises järjekorras võimalikult palju lahinguid ja operatsioone ja sellega terve õppetöö kuhjati üle faktilise materjaliga. Sealjuures õpilane ei suutnud tungida sõjaliste nähtuste sügavusse, et neid analüüsida põhjalikult, eraldades mõõdaminevaid nähtusi püsivatest.

Taktikat ja strateegiat käsitati ideeliselt eraldatuna sõjaajaloost.

Taktika alal püüti jällegi võimalikult palju jutustada üldiseid põhimõtteid ja neid siis pärast „illustreerida“, „näidetega“ sõjaajaloost.

Kolonel Maillard sarnast näidete toomist nimetab nende „tsiteerimiseks“ (citation). Nii-sugune näidete „tsiteerimine“ seisis selles, et võeti mõni täiesti võõras lahinguepisood ja mõne sõnaga kirjeldati üldine olukord — kus vaenlane, kus meie ja toodi siis välja see, mis sooviti. Muidugi õpilasele jäi täiesti tumedaks terve selle lahingu sisemine tuum ja sündmuste käigu tõeline side.

Kolonel Maillard oma taktika õpetamise meetodi rajas koguni teistsugustele põhimõtetele, mis tagasid töö põhjalikkuse, elulikkuse ja seepärast äratasid sügavat huvi kuulajates.

Aluseks sellele meetodile sai St. Privat lahingu uurimine, mis prantsuse sõjapädagooikas tuleb lugeda otse pöördemomendiks vana ja uue vahel.

Kuna viimase paremused olid silmnähtavad, siis ta kiiresti lagunes laiali üle terve prantsuse sõjaväe, saades aluseks terve ohvitseride kaadri väljaõpetamisel.

Kol. Maillard'i õppemeetodi peajooned võib võtta kokku järgmiselt:

On tarvilik ohvitseride teadmisi koondada, lihtsustada ja nad muuta täpseteks ja konkreetseteks — see on teoreetilise õpetuse ülesanne.

Kuid peaasi on: asetada ohvitserid keset tegelikke sõjalisi sündmusi, neile muuta kodus neid ootamatusi ja üllatusi, mis sünnivad lahingus, arendada nende silmamõõtu, otsustamisvõimet ja neid harjutada täpselt, kõhklemata igasuguses olukorras kasutama neid põhimõtteid, mida sisaldavad eeskirjad.

See on praktilise õppetöö ülesanne.

Nagu näha, see pole mitte mälu, mida tuleb arendada, vaid terve mõistus, otsustamisvõime ja praktiline oskus omal alal.

Neile põhimõtetele rajatud, kol. Maillard lõi praktilise õppemeetodi, kuidas neid viia ellu tegelikus õppetöös.

Selle meetodi põhietapid on järgmised:

1. Alata sõjalise (resp. taktikalise) küsimuse uurimist hästi valitud, õpetlikkude ajalooliste lahingute ja operatsioonide võimalikult põhjaliku uurimisega.

2. Neist uurimistest lasta välja paista ja nende põhjal õpilastele välja selgitada tähtsaimaid üldiseid lahingutegevuse põhimõtteid ja selle praktilisi võtteid vägede juhtimise, varustamise ja relvliikide koostöö alal.

3. Pärast võtta konkreetne sõjaline ülesanne ja, kasutades välja selgitatud põhimõtteid ja kogemusi, samuti ametlikke lahingueeskirju, lahendada see ülesanne maastikul või kaartil. Sealjuures terve kool lahendab korraga üht ja sama lahinguülesannet ja iga ülesanne lahendatakse enne näitlikult, pärast — iseseisvalt.

Nagu juba tähendatud, kindral Levali ja kolonel Maillard'i õppe süsteemid ja meetodid said aluseks tervele õppetööle mitte ainult Kõrgemas Sõjakoolis Pariisis, vaid siit nad lagunesid laiali üle terve Prantsuse sõjaväe.

Need meetodid on osutunud niivõrd elulikeks ja väärtuslikkudeks, et nad oma peajoonetes prantsuse sõjaväes tema Kõrgema Sõjakooliga eesotsas on alal hoidnud senini.

Käesoleva artikli piirides meie ei hakka lähemalt uurima, kuidas suures ilmariigis saavutatud kogemusi sõjapädagooilises töös kasutada ära meie olukorras.

Kuid ühele asjaolule ei saa siiski mitte jätta tähelepanu juhtimata, nimelt:

Prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis põhjalik idee-line murrang sündis umbes 50 aastat tagasi. Tänu andekatele juhtidele keskjuhatuses ja energilisele kohusetundelisele tegevusele kohapeal Prantsuse sõjavägi leidis üles õiged sihtjooned ja meetodid, millele rajada oma juhtiva

koosseisu kasvatus ja väljaõpe. Julge algus ja püsiv töö kandis rikkalikku vilja!

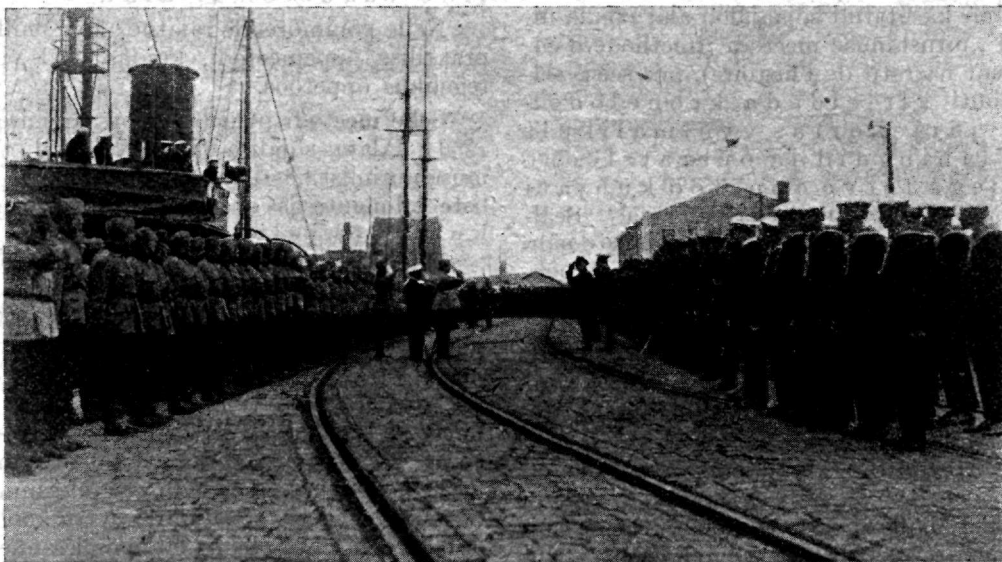
Arvan, et sellelt seisukohalt ilmariigi andekate juhtide ja töömeeste tegevus väärrib tõsist tähelepanu ja vast ehk ka järeletegemist meie kaitseväes.

Soome kadettide külaskäik.

29. mai ja mõningaid sellele järgnevaid päevi kujunes meie Sõjakooli noorusele ülevaks pühapäevaks — saabusid külalised Soomest, tulid meie lahetaguste hõimude noored sõjamehed. Liikuisid nii kaua kui aeg vähegi lubas meie kevadisel kodumaal, et süvendada sõpruseks kiirelt loodud sidemed meie kadettidega, saada mulje meie vanast Tallinnast, ligemalt vaadelda suure Põhja Sõja ning meie Vabadusvõitluse lahinguvälju, milleks käidi Narvas.

veel mõndagi korraldada. Kogu Tondi oli omandanud piduliku ja pühapäevaliku ilme. Hooneil lehvitas kerge kevadtuul kõrvuti Eesti värvidega ka Soome lippe ja kadettide eluruumidki, kus külalisi esmalt vastu võeti ja kus osale neist oli valmistatud öömaja, ilmutasid lippudega ja rohelisega kaunistatult teatud pidulikkust.

Pärast korraldamist ja einetamist tuldi jälle linna, et vaadata Tallinna tähelepanuväärse-

Vastastikused tervitused.

Saabusid külalised sõjalaevadel „Karjala“ ja „Turonmaa“ laup. 29. mail. Külalisi sadamasse vastu võtma oli ilmunud meie kadettide aukompanii ja rida ohvitseri Õpeasutustest ja mujalt esotsas S. Ü. Ö. ülema kolonel Rink'iga. Pärast vastastikuseid tervitusi ja kol. Rinki ning Soome kadetikooli juhataja jäägermajor Nurmio südamlikke tervituskõnesid ühinesid Soome kadetid meie omadega: tutvuti vastamisi sõbralikul käesurveil ja asuti vaguneisse, et sõita koos Järvele ja sealt edasi samunda Tondile.

Kuigi hilja saabus meile sõnum soomlaste küllasõidust, olid meie kadetid siiski suutnud

maid kohti. 88 Soome maaväe ja 34 mereväe kadetti olid jagunenud paljudeks salkadeks. Peatusid tänaval nii vanad kui noored. Kõikide pilgud peatusid meie vennasrahva noorusel, kelle sirged ja rõõmsaimelised edustajad võitsid kõikide sümpaatiat. Hiljem pandi külaliste poolt pärg langenud sõdurite hauale, milleks oli ilmunud Soome kadettide aukompanii. Pärja asetas soojadel sõnadel hauale Soome kadetikooli juhataja jäägermajor Nurmio.

Soome kadettidega kaasas olid peale juba nimetatud kadetikooli ülema veel adjutant kapten Saastamoinen, kapten-leitnant K. Ikonen ja teisi maa- kui ka mereväe ohvitseri.

Polnud aega kaua viibida külalistel Eesti pinnal. Töö ja kohustused kutsusid: juba 4-dal skp. pidid nad olema Savonlinnas suvilaagris.

Mitte ainult Eesti kadetidel, Eesti sõjaväel, vaid kogu eesti rahval, kes armastusega jälgib kõiki lahetaguste hõimude külastusi, jäi kauris ja ülev mulje ka sellest meie vennasrahva

sõjanooruse mõnepäevalisest võõrsilviibimisest. Jäid meele Soome kadettide, noorte sõjameeste sihvakad kujud ja elurõõmu sädelevad ilmed kõigile.

Tervitusi soojemaid äsja lahkunud külalistele! Ja jõudu raugematut eelolevaks laagriteenistuseks!

Sõjateadusliste tõdede otsimisel.

Sõjaväe rahuaja kasvatus ja õpetuse eesmärk on kaitseväge ettevalmistus sõjale. Kuid kuivõrd hästi või halvasti see ettevalmistus ka ei oleks seatud, — tal on alati omad paratamatad puudused. Sõda, see terve rahva koguvõimete eksam, see paljastab halastamatult need puudused. Sõjaväe kasvatus ja õpetus, mis pikkade aastate jooksul sündinud kasarmutes, klassitubades, laskeplatsidel ja maastikul, — kõik selle mitme inimpõlve töövili seisab sõjakorral otsustaval kaalumisel.

Sõjaajalugu näitab, et peaaegu millaski ei ole sõjavägi küllaldaselt ideaalselt ette valmistatud olnud sõjale. Rahuaja kasvatus-õpetuse ja sõja nõuete vahel on alati olnud lõhe, sageli isegi kuristik. Sõjaväe kasvatus-õpetuse reeglid seavad küll oma juhtkirjade etteotsa põhimõtte: „Rahuajal õpetatagu a i n u l t seda, mis tarvis sõjaks.“ Kuid inimesed tunnevad palju ilusaid ja õigeid põhimõtteid, — realelu käib aga teist rada.

Sõjateaduslisi tõdesid on otsitud terve inimsoo ajaloo kestel, kuid sõjakorral on ka kõige elementaarsemad tõed sageli ainult komistuskiviks. Aated ja mõtted on nagu tuulest laiali kantud ja õhus heljuvad vöililli helbed: neil puudub sigitamisvõime, kuni nad ei ole kokku puutunud emakese-maaga. Ideed ja mõtted, — kogu inimese teoreetilise tarkuse pagas on sageli üleliigne ballast, kui neil teadmistel puudub p u u t e p u n k t eluga.

Sõda on määratu arvu vahelduvate tegevuste ja kombinatsioonide kogusumma. Ei ole kaht lahingut, mis üksteisele sarnased, veel vähem ei ole kaht sõda, mis taktikalisest küljest samasugused.

Õnnetu oleks see väejuht, kes tahaks kopeerida möödunud sõda ehk lahingut nagu mõnd matemaatilist valemit. Ajalugu ja eriti sõjaajalugu ei anna sarnaseid valemeid ega seadusi. Sõjaajalugu näitab ainult teatava taktikalise idee evolutsiooni, arengu teatavais tingimustes.

Ajalugu annab ainult õ p i s e i d, mitte aga seadusi.

Iga uus lahingutegevus sünnib alati uues ja lõpmatuseni vahelduvas olukorras. Ja väejuhi kogu tarkus seisab selles, et tegutseda

vastavalt käesolevale olukorrale. Nagu malemängus ei saa anda täpseid reegleid, samuti ei saa sõjakunsti koondada mõnesse koodeksi või paigutada valemitesse.

Kuid inimhõimustus nõuab reegleid, nõuab klassifikatsiooni, nõuab valemeid nagu jalutu nõuab karke.

Selle asemele, et lahendada iga konkreetne juhus vastavalt oma erinevale olukorrale, sõjaväe võimetele, arvule, — palju kergem on lausuda: prantsuse määrustik ütleb nii, sakslased nii, venelased nii. Kerge on kasutada teiste mõtete kulunud negatiive, kui oma peaaegu uute ideede leidmiseks aher. Selles peitubki kogu teoreetilise õpetuse suurim pahe. Temas puudub subjektiiivne, isikline looming kui terve kasvatus-õpetuse tugemas alus. Sõjavägi on hierarhiline institutsioon, kus alluva ehk õpilase arvamistega ehk veendumusega vähe arvestatakse. Siin võib arvamist peale sundida, dikteerides ette valmis retsepte. Keskpäraseile inimhõimustele on see magusaks suigutusuneks: milleks vaevata omi mõtteid, päikese all ei ole ju midagi uut.

Sõjaväe rahuaja õpetusel ja kasvatusel on alati olnud tendents liikuda suunas: „Kuulan, kuidas käsitate!“

Tahtmatult ja märkamatuks sureb sõjateaduse arenemise elav vaim rahuaja kivilinenud dogmade alla, ja formalismi raudrüü hoolitseb ainult, et v ä l i s e l t kõik korras oleks. Sõjaväe keskasutused muutuvad igaüks enese ette riigiks, kelle ülim mure hoolitseda iseenda eest.

Mida kaugemale minevikku nihkub möödunud sõda, seda kaugemale ollakse võõrdunud ka tuleviku sõjast. Möödunud sõja õpised ununevad, sõjaväe rahuaja ettevalmistus kaldub teoreetilistele targutustele ja oletustele. Tuleviku sõja lahtipuhkemisel seistakse pettunult vanade dogmade varemeil: kõiki oli sõjaväele küllaldaselt õpetatud, kuid kahjuks ainult seda, mida sõjas mitte tarvis ei lähe. Meie kaitseväge kasvatajatel on ja õpetajatel on kõigil tagavaraks isiklised kogemused Ilmasõjast. Kõik on nii mõndagi näinud, läbi elanud ja küllaldaselt õppinud. Isiklised kogemused, isiklised läbielamused on ju väga

Pärjapanek Vabadussõjas langenute hauale.

Soome kalettidest aukompanii.

väärtuslik õpis elus ja sõjas, õpetamisel ja õppimisel.

Kuid nende isiklike kogemuste ja isiklike õpiste kasutamisel satutakse sageli vildakule teele. Isiklikud kogemused on üksikud väikesed juhused Ilmasõja pöörise, teatavas olukorras, teataval ajal. Üksikud juhused ei anna veel reeglit, sellepärast ei või isiklisi kogemusi üldistada. Nende abil ei tohi kõike seletada, kõike argumenteerida.

Rennenkampfi ja Samsonovi sõjategevus võib mõnest küljest väga huvitav olla, kuid oleks ekslik tsiteerida igal juhusel ainult nende kahe armee tegevust kui mõnesuguseid klassilisi näiteid. Ka neilt väejuhtidelt võime mõndagi õppida, ja esimeses järjekorras seda, kuidas sõdima mitte ei pea. Negatiivsed näited on aga kahvatud näited.

Isiklikud kogemused tulevad siduda kogu sõjateaduslike ideelise arenguga, siis omandavad nad väärtusliku tähtsuse. Täieline pilt Ilmasõjast, üksikuist armeedest ja võimalikult väiksemaist üksusist terve sõja kestel annavad lõpuks terve pildi sõjast kui tervikust ja sõjast kui taktikaliste ideede arengust.

Isiklikud läbielamused ja kogemused on nagu illustratsiooniks tekstile. Ilmasõda lõppes aastal 1918. On üldiseks nähtuseks meil ja mujal, et otsitakse võidu retsepte, sõjateaduse õpetamise ja õppimise salapärasest tarkusest just Ilmasõja viimaselt leheküljelt. Missugused olid just viimase sõjaaasta lahinguformatsioonid,

lahingukavad, käsud, korraldused, — selles arvatakse peituvat kogu sõjateaduse viimane sõna. See on vildak vaade.

Ilmasõda lõppes küll aastal 1918, kuid selle aastaarvuga ei lõpnud kaugeltki sõjateaduse areng. Tank ega mõni Ilmasõda lõpule viiv tulirelev ei ole veel tehnilise arenemise kulminatsiooni punkt. Ilmasõja viimase aasta lahinguformatsioonid ärgu saagu veel meile päästerõngaks, millest kramplikult kinni hoiame. Ilmasõda annab meile palju õpiseid ja esimeses järjekorras näitab ta meile taktikaliste ideede arengut teatavas suunas. See areng ei ole kaugeltki surnud punkti jõudnud. Kogu see areng tugines kahele lihtsale taktikalise algtoele: tuli ja liikumine. Tulirelvade vahetpidamatu tehniline areng, nende mitmekesisus ja võimsus tõstsid lahingutule hävitamisvõime enneolemata kõrgusele. See oli ennekuulmata põrguline muusika, mis tekkis neist tuhandeid käsirelvadest, kuulipildujatest, käsigranaatidest, kaevik-mortiiridest, läheda ja kaugema kauguritest ja mille kooskõla ja hävitamisvõimet koordineeris ja juhtis kõrgema juhatuse nägematu taktikepp. Ja sõjavägi, — tema sõjaline elujõud peitus ja peitub pealetungis, s. o. liikumises. Liikumises, mida ette valmistas ja toetas tuli, liikumises sarnastes formatsioonides, mis annaksid minimaal kaotusi ja maksimaalse tegevusvõime oma relvadele. See oli alaliselt kasvav tuli, mis dikteeris ette liikumise formatsioo-

Pärjapanek Vabadussõjas langenute hauale.

Soome kadetikooli ülem jääger-major Nurmio ja adjutanti kapten Saastamoinen.

nid kui pealetungi taktikalised vormid. Kui tulevõime aeg-ajalt suurenes, siis pidi pealetungiv jalavägi painduvalt vabanema, luues vastavalt uusi liikumisvorme. Kuid idee jäi ja jääb endiseks: tuli ja liikumine, liikumine ja tuli.

Kaitsevägi kasvatatakse möödunud sõja kogemustel, kuid teda kasvatatakse ja õpetatakse ikkagi tuleviku sõjaks. Tulirelev, millega õpime ja harjutame, mis meie arvates küllaldaselt hea ja võimas, — võib tuleviku sõjas leida vastase relva, mis üllatavalt tugevam. Lahinguformatsioonid, mis küllaldaselt head olid endisele relv-tulele, peavad sisaldama

painduvuse võimalusi vastavalt arenevaile tulirelvadele. Reeglid ja vormid, millega koordineeritud kogu sõjaväe õpetus ja kasvatatus, ärgu saagu ilalgi alati arenevate taktikaliste ideede hauaks.

Painduvust ja liikuvuse-võimalust kogu meie kaitseväe õpetuse-septeemisse! On ju sõda ise alaline vaheldusrikas liikumine. Ja esimeses järjekorras — painduvust, liikumist, arenemist meie kaitseväe kasvatajate ja juhtide eneste mõistusesse. Sõjaväe juhtide tardunud mõistus on kogu sõjaväe arenemise häving.

A. J.

Kaitsevägede juhatamine ja valitsemine.

Viimases „Sõduri“ numbris käsitas kindral Tõrvand neid põhijooni, mida viimased riigikaitse juhtimise seaduse eelnõud riigikaitse juhatamise ja organiseerimise aluseks on pannud. Need eelnõud peavad määrama kaitseväe juhtimise ja valitsemise tulevikus. Kaitseaparaadi organisatsioonil on otsustav tähtsus riigikaitse ettevalmistusel. Kui see organisatsioon kord juba seadusega on normeeritud, siis ei saa teda nii hõlpsasti enam muuta. Sellepärast on tingimata tarvilik igat kavatsust sellel alal põhjalikult valgustada. See sunnib mind arvama, et

järgnevad read meie ühisele asjale kasuks võiksid olla.

Projekteerides kaitsevägede juhatamise ja valitsemise uut korraldamist, ei tohi lasta silmist neid asjaolusid, mis on olnud senise organisatsiooni tekkimise põhjuseks. Et ehitada tulevikku, selleks vaja minevikku õieti hinnata. Eesti sõjaministri seisukord valitsemise ajal, tema kompetents ja suhted vägedega on täiesti omapärased, neid ei saa võrrelda ühegi teise riigi ministri omadega. Eesti iseseisvuse algul oli sõjaministri tegevusala õige

piiratud: vägede ülemjuhataja võim maksis üle kogu kaitseväge, kuna sõjaminister peajasjalikult teostas ainult mobilisatsioone. Ülemjuhataja ametist äraastumiseega päris sõjaminister kõik Ülemjuhataja institutsiooniga seotud õigused. Sõjaministri võim muutus korraga nii suureks, et tema autoriteet Ajutise Valitsuse vägede silmis pea täiesti ära varjas. Sellele aitasid kaasa kaks kõrvalist asjaolu. Esiteks Ajutine Valitsus oli kollegiaalne asutus. Kollegiaalne juht aga ei või sõjavägede silmis kunagi omada sarnast autoriteeti, kui üks isik. Teine tegur, mis sõjaministri võimupiiri laiendamist soodustas, oli asjaolu, et ministriks pikemat aega olid kõrgemad sõjaväelased, Vabadussõja autoriteetset juhid.

1920 a. detsembris likvideeriti küll Ülemjuhataja instituut, kuid sõjaministrile anti sel puhul sõjaringkonna ülema õigused, s. o. sõjaminister jäeti ka edaspidiselt kõrgemaks kaitseväge rivi ülemaks. Ja seda on ta ka praegu. Ta on ühtlasi Valitsuse, s. o. kõrgema vägede juhatamise ja valitsemise organi liige, kaitsevägede keskvälitsuse juht ja ka vägede tehniline juht — rivi ülem.

Sarnase suure autoriteediga isik kaitseväge eesotsas oleks meie põhiseadusliku korra juures väga soovitav, kui see ülem püsivalt saaks töötada. Paraku on sõjaminister täiesti olev parlamentide enamuse poliitilisest meeleolust, mille tõttu kaitsevägede juhatamist ähvardavad alalised partei-poliitilised vapustused. Seisukorra kõikumust mõistis Riigikogu ja Valitsus juba 1923 aastal, kui tarvilikuks tunnustati vägede juhatust sarnasel kombel reorganiseerida, et see mitte ära ei ripuks juhuslikkudest poliitilistest olukordadest parlamentis. Asuti selle mõtte teostamisele. Kindral Tõrvand'i kavad on selle töö tulemuseks. Otsekoheselt öeldud ei ole aga ka need kavad suutnud küsimust lahendada nõnda, et üht neist väelusetat võiks heaks kiita. Seda tunnustab härra kindral isegi juba selle läbi, et ta esitas kolm kava; neist kolmest esimest kaht ei poolda neid mitte küllalt sirgejooneliseks pidades, vaid ainult kolmandat soovitab.

Nende kolme kava põhimõtteid vaadeldes võib ütelda, et kolmas projekt, mille järele sõjaminister tähtajaliselt ametisse määratav kaitseväge peab olema, üldjoontes praegust seisukorda maksma tahab jätta, katsudes ainult kõrvaldada neid puudusi, mille all kannatab praegune kord. Tehniliselt oleks see kava, nagu juba eelpool väljendasin, küll kõige soovitavam, kuid ta ei ole põhiseadusega kooskõlas ega või sellepärast tõsiselt kõne alla tulla. Esimesed kaks

kava tahavad luua uue instituudi — vägede juhataja. Uuemad parlamentlised vabariigid on pea kõik sarnase ameti sisse seadnud, kuna meie oludes, kus riigi valitsemise ega vägede juhatuse eesotsas ei seisa isik, vaid kollegiaalne asutus — Vabariigi Valitsus, on selle instituudi loomine eriti tarvilik. Selles mõttes on kindral Tõrvand'i kavad täiesti vastuvõetavad. Väeldav on ainult see, missugustel alustel vägede juhataja peab töötama, missuguseks kujuneb tema seisukord ja suhted teiste kõrgete valitsemise organitega. Ja siin peab ütleva, et vägede juhataja — see amet, kellelt oodatakse riigikaitse juhatusse stabiliseerimist, ei tööta meile nende kavade järele seda. Kõne all olevate eelnõude järele pole tema seisukord ega tema otstarve sugugi selged. Eelnõu järele allub tema sõjaministrile ja võiks põhimõtteliselt ainult ministri käsualusena tegutseda. Teisest küljest võib tema korraldusi anda sõjaministri nimel täiesti oma äranägemise järele. See vahekord ministriga võib tekitada mõndagi vastolu ja hõõrumist kahe juhi vahel. Üldiselt maksvate põhimõtete järele võib iga ülem muuta oma alluvate korraldusi, kui need korraldused tema, s. o. ülema nimel on tehtud. Kui seda õigust sõjaministrile ei jäeta, siis muutub ta vägede juhataja hoolealuseks ja satub ebasoovitavasse seisukorda. Kui see õigus aga temale jääb, siis ei anna vägede juhataja amet ühti mingit parcmust, vaid jätab juhatamise endiselt ministri isikust ja muist muutlikest oludest olenevaks. Eelnõu järele võib vägede juhataja sõjaministri poolt Valitsusele tehtavatele ettekannetele lisada oma arvamise. Teisest küljest kuulub see õigus ka sõjanõukogule, mille liige oleks ka vägede juhataja. Lähed sõjanõukogu arvamine tema omast lahku, siis on sõjanõukogu ometi autoriteetsem, kui üks tema liigetest. On aga vägede juhataja ühel arvamisel sõjanõukoguga, siis muutub tema arvamise avaldus selle kolleegiumi otsuse kohta, kus ta liikmeks on, üleliigseks ja isegi ebasüüdsaks. Õige — vägede juhataja võib oma arvamise esitada ka nende ettekannete juure, mis minister esitab Valitsusele ilma sõjanõukoguta. Küsitav on aga, kui tähtsad on need ettekanded.

Pealegi võib vägede juhataja oma arvamist avaldada ainult tehtud ettekande kohta. Tema takistab eksituste tegemist. See on täitsa passiivne funktsioon. Riigikaitse organiseerimisel on aga eksituste takistamisel teise järgu tähtsus. Peatähtsus on aktiivsusel, s. o. selles, et teatud ettekanne Valitsusele üldse esitatakse. Keeldub või viivitab minister seda tegemast, siis ei saa vägede juhataja teda selleks ometi sundida. Lubada, et vägede juhataja oma ülema peale Valitsusele kaebama läheks, ei või, ja sarnase kaebuse tagajärjed on nii juriidiliselt kui poliitiliselt väga kahtlased.

Nendele kaalutlustele lisaks olgu veel tähendatud, et vähemalt sõjaseaduse maksvuse ajaks sõjaministrile endiselt jäävad sõjaringkonna ülemad õigused. See asjaolu võib teatud küsimustes sõjaministri ja vägede juhataja võimupiirid täiesti segi ajada. Kokkuvõttes peab tulema otsusele, et vägede juhataja seisukord ei ole kõne all olevate kavade sugugi selgelt ära määratud ega tema otstarve kindlustatud.

Nende ridada kirjutaja arvates on hädatarvilik, et vägede juhataja ja sõjaministri tegevusalad selgemalt eraldataks, et vägede juhatajale suurem iseseisvus omal alal garanteeritaks, et vägede juhataja ametisse määramisega revideerimisele võetaks praegu maksva sõjaringkonna valitsuse funktsioonid. Kui neid nõudeid ei rahuldata, siis on karta, et uue instituudi tähtsus ja mõju tema seisukorra selgusetuse tõttu jääb olema üks juhuslikkudest asjaoludest, näiteks juhatajate ja ministrite isiklikkudest omadustest j. n. e.

Põhiseaduse prg. 80 järele on kaitsevägede juhatajaks rahuajal Vabariigi Valitsus, sõjaajal Ülemjuhataja. Põhiseaduse prg. 57 ja 81 järele on ka kaitsevägede kõrgem valitsemine Valitsuse kätte jäetud. Põhiseaduses ei ole ainust lauset, mis näiteks, kuidas Valitsus oma juhataja funktsioone peab teostama, ega ole ka öeldud, kuidas vägede alistuv valitsemine peab sündima. See on jäetud eriseaduste hooleks. Neid eriseadusi projekteerides ei tohi unustada, et Valitsus vägede juhatajaks peab jääma. Valitsus omas tervikus vastutab juhatuse eest ja vastutab täielikult. Sõjaministri, kui ühe valitsuse liikme peale ei saa seda vastutust panna. Sellepärast pole ka põhiseaduslikku tarvidust vägede juhatuse alistamiseks sõjaministrile.

Missuguses korras ja kelle kaudu Valitsus neid kaht funktsiooni juhatamist ja valitsemist teostama peab, see peaks järelduma nende ülesannete iseloomust. Mis puutub vägede juhatusse, siis seisab see rahuajal: operatiivses juhatamises erakorralistel juhustel, näiteks mässu või mõne muu raskema hädaohu kõrvaldamiseks, kui selleks vägede kaasabi tarvilik; vägede väljaõppes ja rivi ja garnisoni teenistuse juhatamises. Sellele võiks juure lisada rivi ülemate isikliku koosseisu komplekteerimise ja austmetes ülendamise.

Need on kõik puht sõjatehnilised alad, kus vanem kaitseväelane vilunud ministrist-tsilivist kompetentsem on. Need alad nõuavad eestkätt järjekindlat pikka ja püsivat tööd, mida parlamentline minister juhtida ei jõua. Sellepärast tuleks vägede vahetu juhatamine usaldada kõrgema kaitseväelase kätte. Ja see kaitseväelane ei pea alluma sõjaministrile, vaid otsekohe Va-

litsusele. Ministri vahetalitus võib paremal juhusel ainult kallist aega viita.

Vägede valitsemise all tuleb mõista sarnast tegevust, mille eesmärgiks on: 1) vägedesse puutuvate seadluste ja määruste andmine, 2) krediitide muretsemine ja varustuse soetamine kaitsevägedele, 3) sõjaametkondliste asutuste ning ettevõtete organiseerimine, ja 4) kohtumõistmine kaitseväelaste üle.

Need ülesanded ei lähe oluliselt lahku riigi üldvalitsemise ülesannetest, nad seisavad riigi üld- ja majanduspoliitikaga ühenduses ja peavad jääma nende asutuste kompetentsi, mis vastavad parlamendi poliitilistele soovidele. Selleks isikuks peab olema sõjaminister. Muidugi ei jäta vägede valitsemise viisid mõju avaldamata vägede juhatuse peale, kuna juhatuse valitsemisest aineliselt oleneb. Sellepärast peaks vägede juhataja võima valitsemise küsimustes oma arvamist avaldada, kuid otsustajaks peab jääma seal siiski minister ja Valitsus.

Vägede juhatamise ja valitsemise mõistete eraldamine ja nende funktsioonide jaotus ei ole muidugi uudiseks. Saksa sõjaväes oli ja on see peensusteni teostatud, ja ka meie 1924 aasta projekt kandis pealkirja „Sõjaministeeriumi juhtimise ja valitsemise seadus“. Mina ei ole eriteadlane: võib olla, on need mõisted vananenud. Kuigi oleks, meie riigikord nõuaks siis nende uuendamist. Praeguses saksa väejuhatuses leiame umbes sarnase konstitutsiooni nagu seda eelpool projekteerisin. President kui vägede ülemjuhataja teostab seda oma ülesannet erilise juhataja — kõrgema kaitseväelase kaudu, kellel on isikliku ettekande õigus presidendile. Sellejuures vajavad aga presidendi kui poliitiliselt vastutamata isiku korraldused ministri kontrastsignaati. See vajadus langeks meilt ära, kuna presidendi funktsioone teostab siin Valitsus sõjaministri osavõttel. Tähendab Eesti sõjaministril kui Valitsuse liikmel jääb ikkagi juriidiliselt suurem võim juhatamise küsimuste otsustamisel, kui tema saksa ametivennal.

Meil on hellitatud presidendi instituudi asutamise mõtet. See soov oleks iseäranis arusaadav kaitseväe juhatamise huvides, sest presidendi puudus annab end kõige enam kaitseväes tunda. Kas presidenti vaja ja kas ta tuleb või mitte, see on tuleviku küsimus. Seni peab arvestama sellega, et teda ei ole, ja peab kõik tege-ma, et praeguse kõrgema juhi autoriteeti tõsta. Meie senine praktika pole seda mitte teinud. Praegu puudub Vabariigi Valitsusel isegi võimalus otsekohe kaitsevägede poole pöörata. Valitsus on muutunud vägede parlamendiks, kes seadlusi annab ja koosseise kinnitab ning mõningaid muid valitsemise akte toimetab. Seda seisukorda peaks revideerima. Valitsusele peab võimalus antama isiklikult pöörata vägede poole.

On tarvilik Valitsuse käsukiri. Riigivanemale tuleks anda õigus Valitsuse kui vägede kõrgema juhi nimel esineda ja teatud otsusi teha, kuigi neid otsusi Valitsus hiljem kinnitama peaks. Selleks ei tee põhiseadus mingisugust takistust: ta ei kirjuta ette, kui d a s Valitsus oma vägede juhataja funktsioone peab teostama.

Kõigil neil kaalutlustel soovitan projekteerida vägede juhatamise ja valitsemise organisatsiooni järgmistel põhimõtetel:

1) Vabariigi Valitsuse kätte on koondatud vägede kõrgem juhatamine ja valitsemine. Vabariigi Valitsus otsustab ise ainult tähtsaid juhatamise ja valitsemise küsimusi, kuna keskmisi korraldusi neil aladel annavad sõjaminister ja vägede juhataja.

Vabariigi Valitsuse nimel on riigivanemal õigus teatud korraldusi teha ja vägede poole käsukirjadega või suusõnaliselt pöörata.

2) Sõjaminister korraldab Valitsuse otsuste elluviimist vägede valitsemise alal. Tema kätte on koondatud vägede vahetu valitsemine. Tema on sõjaametkondlike asutuste ja kõikide kaitseväelaste, välja arvatud vägede juhataja, üldine ülem. Üldise teenistuse astmel on tema vanem vägede juhatajast.

3) Vägede juhataja allub vahetult Vabariigi Valitsusele.

Tema korraldab Valitsuse otsuste elluviimist vägede väljaõppe ja kasvatamise, sõjalise ettevalmistamise ja riivilise juhtimise alal. Tema allub kindralstaap ja väelike inspektorid igakülgsele ja kõik väeosad riiviliselt ja operatiivselt. Tema teeb vägede juhatamise alal ettekandeid otsekohe Valitsusele. Tema esineb oma arvamistega Valitsusele ja Sõjaministrile ka vägede valitsemise alal. Tema täidab sõjaseaduse maksvuse piirkondades praeguseid sõjaringkonna ülema kohuseid. Tema võtab osa Valitsuse istungitest, kus arutatakse vägede juhatuse ja valitsemise puutuvaid küsimusi.

4) Sõjanõukogu on ajutiselt kokku kutsutav nõuandev organ.

Olgu tähendatud, et need mõtted ei pretendeeri täielikkusele ega lõpulisusele. Neid on tarvis detailiseerida ja võib olla mõneski osas täiendada ja muuta. Kindlaks peaks jääma ainult põhimõte, et vägede juhatuse valitsemiseks tuleks eraldada ja kumbki tegevuseharu erijuhi kaudu Valitsusele alluks. See uuendus näib olevat radikaalne, kuid ei ole usku nendesse kompromiss-ettepanekutesse, mille järele vägede juhatuse endiselt sõjaministrile alluks. Praegu veel, kui vägede valitsemine alles kujunemata, võib ette võtta ka põhjalikumaid ümberkorraldusi kahjuta. S.

Sõjaväelis-poliitiline riigipöörde Poolas.

Toimetuse märkus: „Sõdurile“ kirjutatud sündmustele lähedal seisvatest ringkondadest.

Sündmused, mis aset leidsid Poolas 12—15 maini, on arenenud ootamata tagajärgedeni. Nende tekkimise põhjuseks oli õitsele lõõnud demagoogia, korruptsioon ja poliitiliste parteide vaheline võitlus ning vaen. Poola uuesti ellutõusmise silmapilgust peale võitlesid need parteid kihutustöö kaudu sõjaväes, et maksu mis maksab, oma mõju maksuma panna, olgu tagajärjed missugused tahes. Sarnane kihutustöö aga närveeris ja õhutas sõjaväelasi niivõrd, et asi kujunes hiljutiste sündmusteni.

Selle sõjaväelis-poliitilise riigipöörde kohta, mis osa Poola armeest marssal Pilsudski juhatusel toime pani, on meil olemas ainult osa tõenäolist materjali, kuid sellegi varal selgub juba mõnigi üksikas, mis meil võimaldab orienteeruda selle armee väärtuslikkuses ja tema sisemises vahekorras. Kõige pealt peatume marssal Josef Pilsudski isikul, kui Poola sõjaväe loojal.

Josef Pilsudski sündis a. 1867. Vilno lähedal Zulowo mõisas. Pilsudski suguvõsa on pärit vanast Leedu magnaadi perekonnast. Vene vastu sihitud mässust 1863 a. võttis Pilsudski isa tegelikult osa ning finantseeris rohkesti Leedu pinnal tekkinud mässusalkasid. Peale mässu mahasurumist istus peaaegu terve Pilsudski perekond vangikodades, mitmed Pilsudski lähedased sugulased lasti maha või saadeti Siberisse.

Pole sugugi ime, kui Josef Pilsudski, kes selle mässu õhkkonnas esimest kord ilmavalgust nägi, omad esimesed muljed, esimesed poisikesepõlve unistused selle vabadusvõitluse õhkkonnast ammutas,

sest kõiki kodumaa vabastamiseks võitlusest osavõtjaid inimesi peeti otse pühadeks.

1885 a. lõpetas J. Pilsudski Vilno gümnaasiumi, mille järele ta õppima asus Harkovi ülikooli arstiteaduskonda. Siin saab ta kokku tähtsamate Vene revolutsiooni õhutajate-tegelaadega, kes teda kaasa tahavad tõmmata terroristilise tööse. Seda ettepanekut Pilsudski vastu ei võta, vaid tähendab, et olgu Venemaal missugune tahes riigikord, kuid poolakad ei saa iialgi nõus olla jääda orjadeks. Segatud ühte üliõpilaste salaseltsi, saadetakse ta 1886 a. Siberisse. Seal kodumaale tagasi pöördudes otsib ta teid sarnase organisatsiooni moodustamiseks ja kava väljatöötamiseks, mille kaudu võiks alustada võitlust iseseisvuse eest. Ühes vast mõne päeva eest presidendi ametist tagasi astunud Stanislaw Wojciechowskiga paneb ta aluse Poola sotsialistlike parteide (P. P. S.). Sellest silmapilgust peale algab Pilsudski kibe pöörandaalune organiseerimis-kihutustöö. Tänu Pilsudski väsimatusele, energiale ja ideaalsusele, kasvab P. P. S. kiiresti tugevaks poliitiliseks organisatsiooniks, kuhu kuuluvad radikaalsed haritlased ja töölised. Organisatsioonil on oma salajane häälekandja, mis ilmub Lodsis. 1889 a. vangistatakse Pilsudski uuesti Lodzi salajases trükikojas. Teda ähvardab eluaegne vangistus Schlisselburgi kindluses, kuid oma võimsa tahtjõu tõttu simuleerib ta vangimajas kahe kuu jooksu enese vaimuhaigeks, mille pärast järelevalve tema järele lõdveneb ja Pilsudski pääseb poola arstide abiga 1901 a. vangimajast põgenema. Vaatamata hädaohule pöördub ta Poolasse tagasi, seab korda hävitatud

Marssal Pilsudski Sulejówekis perekonna keskel.

salatrükikoja, asutab uued sotsialistlikud häälkandjad ning sõidab organiseerimise otstarbeks Londoni, Pariisi ja mujale.

1905 a. revolutsiooni ajal asutab ta P. P. S. lööksalgad, sest on arvamisel, et kui võidelda tahab Poola iseseisvuse eest, siis ei saa seda teostada mitte kihutusbrošüüridega ega kõmuliste partei-programmidega, vaid füüsilise jõuga. Enne seda 1904 a. sõidab ta aga Jaapani, et sellelt rahalist abi saada sõjariistade muretsemiseks ja mässu teostamiseks Poolas. Sõitis sel moel mööda Venemaad ja väljamaad, et arendada Poola iseseisvuse revolutsiooni liikumist. Peale 1905 a. revolutsiooni asub Pilsudski alaliselt Krakovi, kus oma elu ülesandeks seab salajaste sõjaväeosade moodustamise võitluseks Venemaaga.

1908 a. paneb aluse sõjaväelisele organisatsioonile „Strzelec“. Sarnane organiseerimisetöö kestab kuni Ilmasõja lahtipuhkemiseni 1914 a. Sellal on „Strzelec’il“ juba mitukümmend tuhat sõjaväelisel ette valmistatud liiget kõigis kolmes Poola osas. Kõige paremini on „Strzelec“ ette valmistatud Galiitsias. Sõja lahtipuhkemise päeval 6. augustil 1914 a. tungib Pilsudski paarituhande mehega üle Vene-Austria piiri ning algab võitlust Venega, seega märku andes, et Poola sõjavägi ehk küll veel miniatüürne, on siiski juba olemas ning püüab kodumaad rõhujate alt vabastada. Neid Poola vabatahtlikke: üliõpilased, intelligents, töölised, peab lugema kõigeparemate võitlejate hulka. Juhid murdmatu tahtmine, ägedus ja iseseisvuse idee tõstis neid lühikese aja jooksul lahingu esimese järgu astmesse, vaatamata sellele, et neil puudus korralik varustus, sõjariistad ja voodid. (Kuni 1914 a. lõpuni ei saanud Pilsudski leegionid Austria sõjaväelt varustust.)

Aste-astmelt kujuneb Poola leegionidest (alguses üks rügement) 3-me brigaadiline jalavägi, 3 rügementi suurtükivägi ja 2 rügementi ratsavägi.

Võideldes vene rindel Karpaatides, Bukoviinas ja hiljem Styri ääres Czartoryski ümbruskonnas said nad kuulsaks oma vahvusega, millest saksa sõjavägi oli otse imestunud.

Poliitilistel põhjustel andsid Saksa ja Austria keisrid manifesti, mille põhjal Venelt ära võetud Poola osas Poola iseseisev riik välja kuulutati.

Kui tulevase Poola sõjaväe kaadrid koondati leegionid rindelt Varssavi alla.

Pilsudski, kes nõus ei olnud sarnase Saksa ja Austria valitsuse Makiavelli-poliitikaga, samuti Poola poliitiliste ringkondade järeleandmisega selles kurtatlikus poliitikas, nõudis kindlasti Poola tunnustamist laiemas ulatuses ja et Poola sõjavägi ei alluks mitte Saksa ja Austria mõjudele. Et seda ei antud, lahkus Pilsudski leegione juhatamast.

Kui nendel Kesk-Euroopa riikidel 1917 a. rasked ajad kätte tulid, nõudis Saksa valitsus, kes tollal ajal ka Poola leegionisid kasutas, n. n. Poola riiginõukogult, et viimane Poolas mobilisatsiooni välja kuulutaks 100.000 mehe mobiliseerimiseks, kelledega võiks täita lääne- ja idarindel tekkinud auke. Leegionidelt nõuti truuusevannet Poolale ja samuti ka Saksa ja Austria liitsõjaväele. Pilsudski andis käsu, et ükski leegionidest sarnast häbistavat vannet ei annaks. Selle peale võeti leegionidelt sõjariistad ära ning saadeti nad koonduslaagritesse. Pilsudski ühes kindral Sosnkowskiga, kes hiljem Poola sõjaministriks oli (praegu lamab ta raskelt haavatuna Posenis. Eesti ajakirjandusest käis läbi teade, et ta enese maha tahtnud

Kindral Sosnkowski, marssal Foch,
marssal Pilsudski.

lasta, kuid poola lehed „Kurjer Poranny“ ja „Robotnik“ teatavad, et teda tappa tahetud selle eest, et ta alla pole kirjutanud käsule, millega tema korpus Pilsudski vastu tahetud saata. Toim.) vangistati ning saadeti Saksamaale Magdeburgi kindlusse, kus ta viibis Saksa revolutsiooni lahtipuhkemiseni, s. o. 8. novembrini 1918 a.

10. novembril 1918 a. jõudis Pilsudski Varssavi tagasi, kus teda pealinna elanikud tormiliste kiiduväljendustega vastu võtsid. Tema kätte antakse ülemvõim riigi ja sõjaväe üle. 11. novembril algasid Pilsudski käsul endised legionid ja tsiviil sõjaväelised organisatsioonid ning dowborczykid (Dovbor-Musnicki korpus) terves Poolas sakslastelt sõjariistu ära võtma. Nendel rasketel silmapilkudel, kus ühelt poolt ukrainlased tungivad Ida-Galiitsia peale, idast lahkuvate saksa sõjavägede kannul tungivad enamlased peale, põhja pool kuni Grodnoni asub alles korralik saksa sõjavägi, tõuseb uuesti ärganud Poola riigis rahva kiire tegutsemise ja Pilsudski üliinimliku energia varal kiirelt ellu Poola sõjavägi, kelle keskel siduvaks lüliks endiste riikide sõjaväelaste keskel eestkätt Pilsudski poolt kasvatatud ja välja õpetatud legionid. 1920 a. võidurikas sõda enamlike Venemaaga näitas selgesti Pilsudski esimese järgu sõjaväelist geniaalsust. Seepärast on ka Pilsudski nimi, kui võitja juhi nimi, kes 1920 a. kriitilistes võitlustes Varssavi pärast jalgsi pealetungivate kolonnide ees vaenlasele vastu marssis harilikus sõduri hallis rüüis, ilma mingisuguste väliste märkideta, sügavasti Poola sõduri ja ohvitseri südamesse ja hinge tungenud. Tema otsatu ausus, armastus sõduri vastu, tugev mõistus, isiklik vahvus, puritanism ja sügav õonestamatu patriotism on istutanud suurema osa Poola seltskonnale ja tervele armeele südamesse suure uhkusetunde demokraatliku Poola vastu, kes sisemiselt konsolideeritud, tugev ja rüütlik.

Loomulik, et tema suur isik, juhi autoriteet, tema demokraatlikud veendumused on alati takistuseks olnud Poola alalhoidlikkude ringkondade tagasikiskumisele ja parteilikkusele, kes sõjaajal enamlastega Pilsudski nime mustasid ja mudaga loopisid, soovides seega kõigutada tema moraalset autoriteeti seltskonnas ja sõjaväes.

Sarnane parempoolsete erakondade kihutustöö, mis sündis abinõude valikuta, tekitas käärimist sõja-

väes, eriti Pilsudskile andunute keskel. Parempoolsed valitsused, nagu juba 1923 a., ei keeldunud isegi marssal Pilsudski vabat liikumist takistamast, alati oli ta ümbritsetud valitsuse salakuulajatest ja provokaatoritest. Sõjaväes aga kestis tema vastane kihutustöö alatasa edasi. Kõrgematele kohtadele asetati kindraleid, kes hariduse saanud endistes vene, saksa, austria koolides ja kes vaenulikud Pilsudskile.

Seltskond ja sõjavägi aina ootas oma juhi käsku, et ära pühkida seda poliitilist pahet, äramüümist ja kõrvalteenistust, mis häbistas seltskonda.

Mai esimestel päevadel, kui Skrzynski koalitsiooni kabinetti tagasi astus, usaldas president peale mitme ebaõnnestunud katse uue kabineti moodustamise 1923 a. kuulsaks saanud kesk-rahvacrakonna (Piast) juhi Witose kätte, kes toll ajal oli valitsuse eesotsas ja kelle korraldusel kõikidest keskasutustest ja sõjaväest teenetele vaatamata välja heideti kõik inimesed, kes ei kuulunud parempoolsete erakondade tähe alla.

Paaril korral hoiatas Pilsudski presidenti sarnase valitsuse moodustamise eest, kes praegusel majanduslike ja rahalise raske seisukorra ajajärgul oma erakondlike sihikikkuse, tagasikiskumise ja ainult oma kihi huvide eest hoolitsemise pärast seltskonnas lagunemist võiks tekitada ja sisemisi käärimisi esile kutsuda.

11. mail asus Witose valitsus ametisse. Seimi parempoolsed erakonnad kuulutasid sellele valitsusele halastamata sõda, mitte ainult parlamentaarse, vaid et nad selle valitsuse vastu terves riigis kõik abinõud tarvitusele võtavad. Witos võttis väljakutse vastu sellega, et esimesel valitsemise päeval juba vastasrinna isikute ja ajakirjanduse vastu survet hakkas tarvitama.

Ajalehtede konfiskeerimine, inimeste vabastamine ametasutustest, kohtadel ümberpaigutamised sõjaväes, see oli eelmänguks avalike võitlusele, võitlusele tänavaid. 11. mail ilmus ühes Varssavi ajakirjas jutuaajamine marssal Pilsudskiga, kus viimane teravalt hukka mõistis Witose valitsemise meetodi. Ajaleht konfiskeeriti, kuna Pilsudski suvila Sulejówkies, (Varssavi lähedal) inimgruppide poolt sisse piirati ja sellele sõjariistus pealetungi alustati. Lähedal asuvad sõjaväed tõttasid appi oma juhile ja kihutasid bande minema. See oli sõjaväe esimene väljaastumise silmapilk. Vaevalt 3-me tunni jooksul andsid ennast marssali käsutusse Rembertovi, Sedletsi ja Minsk-Mazowiecki garnisonid.

Pilsudski, asudes nende väeosade etteotsa, ei kavatsenud alguses sugugi Varssavi vallutada, vaid tahtis ainult demonstratsiooni läbi viia, võttis oma alla Praaga (Varssavi eellinn Visla paremal kaldal) ja sillad ning saatis presidendile nõudmise, et Witose valitsus tagasi astuks. Selle järele said president ja Pilsudski sillal kokku. Pilsudski ettepanekut ei võetud vastu. Samal ajal läksid Varssavi garnisonist Pilsudski poole üle 21 ja 36 rügement, mõned väikesemad väeosad ja 1-ne kerge (Szwolozery) ratsarügement. Paistis välja nagu lõpekski asi ainult sõjaväelise meeleväljendusega. Kuid peale presidendi lahkumist avas 30. jalaväe rügement (Varssavi garnisonist) oma ülema käsul Pilsudski väeosade peale kuulipildujate tule. Rubikonist oli üle mindud ja algas võitlus. Peale lühikest võitlust läksid Pilsudski väeosad sillast üle, vallutasid Kuninga lossi, kindralstaabi ja linna komandantuuri. 30. jal. rügement taganes Citadeli. Ohvitseride kool, 71 jal. rügement, mereväe osa, 1-ne lennäväe rügement ja mõned väikesemad väeosad võtsid oma alla Jerusalemma allee (millel ka Eesti saatkonna hoone asub) ja tsentraal jaama-hoone. Nõnda oli siis valitsusvägede võimuses lõuna-poolne linnaosa ühes Citadelliga, kuna Pilsudski väeosade käes olid sõjaväelised keskkohad (Sõjaministerium, kindralstaap) ja kesklinn. Sarnane seisukord oli ööl vastu 13 maid. Sel ajal olid Pilsudski

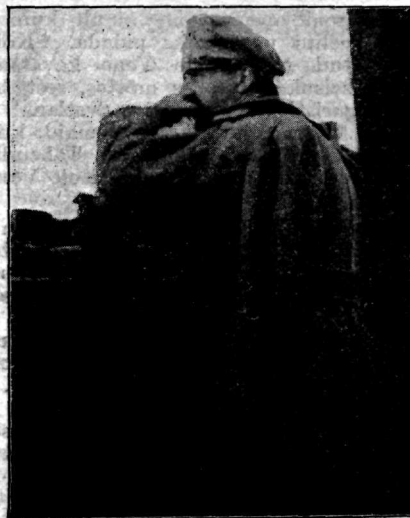
pool: 21., 22., 36. jal. rügem., 1-ne kerge ratsarügement, 7. ulaanide rügement, 28. ratsa suurtükiväe divisjon ja 1-ne ratsa laskurite rügement. Kõrgematest juhtidest, kindral Dreszer, 1-se ratsadivisjoni ülem, kindral Zeligovski, Barhart, Krzeminski ja teised. Valitsuse pool olid: minister kindral Malczewski, Rozwadowski, Kessler (kindralstaabi ülem), Stanislaw Haller ja Zagórski.

Õsel vallutatavad Pilsudski väeosad raudtee peajaama. Üldiselt mõõdukas õõ rahulikult.

13. vara hommikul jõuavad kohale Vilnost 1-ne leegionide jalaväe diviis, Lomshast 33. jal. rügement, Ostrovist — 11. ulaanide rügement ning saabuvad kohale ettekanded Lodsi, Czenstohowi, Lublini, Vilno, Modlini ja Sedletsi garnisonidest, et kõik on valmis andma endid Pilsudski käsutusse. Samal ajal jõuavad Posenist valitsusele abiks 55., 57. ja 58. jal. rügement. 55. jal. rügement, keda petetud, et Varssavis on lahti puhkenud kommunistiline revolutsioon, pattusest teada saades, läheb Pilsudski poole üle.

13. mai mõõdukas valitsuse väeosade järk-järgulise väljasurumises lõunapoolse linnaserva. Witose valitsus põgeneb ministrite nõukogu presiidiumi hoonest autose presidendi lossi Belvederi, mis asub linna lõunapoolisel serval. Võitlejate vahel peetakse läbirääkimisi, kuid kokkuleppele ei jõuta. Pilsudski, kelle võimuses suurem osa sõjaväest, hoides linna ja maju, keelab ära suurtükkidest laskmise ja ühtlasi ka laskmise püssidest. Samal päeval annab ka Citadel alla, mis 30. jal. rügemendi käes, kuid kes oma ülema sõnakuulmisest lahti ütleb ja Pilsudski poole üle läheb. Võitluste päevil täituvad tänavad, hädaohule vaatamata, inimhulkadega, kes vaimustatult tervitavad Pilsudski väeosi. Sama päeva õhtul lähevad Pilsudski poole üle 71. jal. rügement, ratsa suurtükiväe divisjon ja veel mõned väikesemad üksikud väeosad. Belvederi ja lõunapoolset linnaosa kaitsevad veel ainult kaks Poseni rügementi ja ohvitseride kool.

Tänavalahingutest, suurtükikuulidest ja lennukitelt pillutud pommidest sai linn tõsiselt kannatada.

Marssal Pilsudski kaevikus.

14. mail, kell 7,30 algab Pilsudski väeosade peapealetung Belvederile, milline peale lühikest ägedat lahingut vallutatakse. President ühes mõne valitsuse liikmega põgenes Wilanowosse (10 klm Varssavist). Õsel nõudis president kokkusaamist seimi esimehe Ratajga, kellele Witose valitsuse lahkumise palve esitab ning oma võimu põhiseaduse § 40 põhjal Ratajale üle annab.

Algab sõjariistade rahu. Selle järele asub marssal Pilsudski uue presidendi k. t. Ratajga uue valitsuse moodustamisele ja sisemiste asjade korraldamisele.

Nõnda lõppes 3-me päevane võitlus võimu pärast Poolas.

17. mail 1926.

—h.

Märkeid artikli „Nõukogude Vene Baltimere laevastiku võimalik koosseis 1926 aasta navigatsioonis“ puhul.

H. Salza.

„Sõduris“ ilmus hiljuti artikkel „Nõukogude Baltimere laevastiku võimalik koosseis 1926 aasta navigatsioonis“ „S“ allkirjaga (v. „Sõdur“ nr. 14/15 17. apr. 1926 a.).

Küsimus peaks meie kaitseväge ringkondi huvitama, mille tõttu loen oma kohuseks seda küsimust ka oma poolt valgustada.

Esiteks on huvitav selgitada, milleks on Nõukogude Venemaal sõjalaevastik tarvis.

Üldiselt loetakse, et sõjalaevastiku ülesannete hulka kuuluvad järgmised ülesanded:

1. Kodumaa ranna kaitsmine võimalikkude dessantide vastu.

2. Oma kaubalaevastiku huvide kaitsmine ja vaenlase kaubalaevade kinnipüüdmine.

3. Sõja ajal merd mõõda ühenduse alalhoidmine väljamaaga.

4. Mitmesuguste poliitiliste eesmärkide saavutamine.

5. Liidu väärilikkuse (Bündinsfahigkeit) kättesaamine (Tirpitz'i teooria).

Punktid 1 kuni 4 võib ühendada üheks mõisteks, s. o. mere valitsemise ehk mere vaba kasutamine.

1. Esimene ülesanne, ranna kaitsmine dessantide vastu, on Venemaal Baltimerel kerge teostada. Tema rand on lühike, tähtsam osas merekindlustega hästi kaitstud ja pakub suure dessandi maalesaatmiseks vähe soodustusi. Retk-dessantidel ei ole küllalt tähtsaid objekte: raudtee on kaugel ja tähtsamaid sadamaid ei ole. Tähelepanu väärib vaist ainult Peipija, kuid ainult sel juhtumusel, kui seal torpedo katsejaam uuesti korda seatakse, mis aga igatahes väga otstarbekohane ei oleks, sest juba 1912 aasta mudeli torpedo kaugus oli liig suur, võrreldes Kopenski järve pikkusega. Mere strateegia põhimõtete järele (Inglise doktriin) on oma ranna kaitsmine kõige hõlpsamini kättesaadav sõjategevusega vaenlase ranna ligidal. Venelaste jõud, mis olid 1925 aastal nähtavasti korras, s. o. 2 Marati, 1 Aurora, kuni 9 „Novik'u“ tüübilist miiniristlejat, kuni 10 allveepaati, mõningaid vanu kivisõe küttega torpedopaate, traalereid ja mitmesuguseid teisi abilaevu võimaldaksid laevade arvu poolest teoreetiliselt iga Baltimerel asuva riigi vastu tegutseda lignedes kuni selle rannani.

Silmas pidades baaside puudust ja miiniristlejate ning torpedopaatide mitteküllaldast tegevuspiirkonda

võib sellekohaseid operatsioone ainult kuni umbes Liibavi paralleelini usutavaiks pidada. Kõik „S“ artiklis loetletud Nõukogude Vene kavatsused ei paranda aga seisukorda selles mõttes, sest lahingulaevad, lahinguristlejad ja isegi „Svetlana“ tüübilised ristlejad vajavad ikkagi väikesemaid, kiiremaid laevu allveepaatide vastaseks kaitseks. Tähendab, p. 1 all mainitud ülesande teostamiseks ei ole Vene kava otstarbekohane.

2. Nõukogude Vene kaubalaevastik on väike ja selle kaitsmine, niisamuti vaenlase kaubanduse vastu tegutsemine on kavas ette nähtud jõududega võimalik teostada ainult Baltimere põhjapoolses osas. Prantsuse nimetatud *jeune école* doktriini teostamine, s. o. ristlejate sõda „Svetlana“ tüübiliste laevadega on võimata täielikkude baaside puudumise tõttu. Saksa ristlejad tõendasid seda 1914 a. küllalt selgesti.

3. Eelmistes punktides nimetatud põhjustel, see on baaside puudumise ja mitteküllaldase tegevuspiirkonna tõttu, saavad kavas ettenähtud jõud hoida alal ühendust väljamaaga jällegi ainult Baltimerel. See tähendab, et Venemaa nagu Ilmasõja ajalgi ookeanist ära lõigatakse. Just sellega on Venemaa lüüasaamine 1915 aastal seletatav ja kavas ette nähtud jõud ei parandaks võrreldes selle aastaga olukorda sugugi.

4. Nagu tähendatud, on Vene laevastik praegusel ajal küllalt tugev, et iga Baltimere ääres asuva riigi peale mõju avaldada. Tõuseb küsimus, kelle vastu kavas ettenähtud laevastik tegutsema hakkaks? Nähtavasti arvestatakse siin sellega, et mõni väljapool Baltimere asuv riik võiks hakata oma võimu Baltimerel maksma panema ja tarvis vääriliste jõududega omalt poolt midagi selle vastu ette võtta. Vääriliste jõudude all tuleb mõista ajakõrgusel seisvaid laevu. Vaatame, kui võrd see tingimus täidetud. „Borodino“ tüübilised lahinguristlejad on Vene laevadest kõige vähem ajast maha jäänud ja on võrreldes kõige uuema lahinguristlejaga „Hood“iga „mitte palju nõrgemad (15“ suurtükkide asemel 14“, 31 sõlme asemel 29), kuid nende valmistamise peale vaatades on nad väga pessimistlikult. Nende ehitus jäi 1915 aasta lõpu pooleli ja suurem osa nende valmistatud kahuritest tarvitati ära rannakindlustes. Kuigi oletada, et osa kahurväest alal, tuleb ikkagi arvestada sellega, et selle ülesseadmine loomisetöö on, mida vabad, haritud ja suurte kogemustega inimesed peavad tegema. Kuid Venemaal valitsev režiim ei ole nähtavasti veel soodus loovaks tööks. Kaks või kolm aastat tagasi sain ma täiesti usaldusvääriliste ärimeeste ringkondadest teada, et venelased olevat väljamaa firmadega läbirääkimistesse astunud kolme „Borodino“ tüübiliste laevade müügi asjus vanaraana. Neljanda laeva kavatsesid nad ise lammutada. Tuleb veel silmas pidada üht asjaolu, s. o. et „Borodino“ tüübil puudub moodne kõvendatud sõttide süsteem (bulges), milleks on tarvis laeva veelaluses osas laiemaks teha. Minul puuduvad andmed Kroonlinna havarii-doki kohta, kuid arvan, et selle laiuse ei võimalda ehitada bulges'id. „Marat“i tüübilise laevu on mõtetu remonteerida, sest nende 12“ kahurvägi on liig nõrk. Praegu suurtes riikides ravis olevad lahingulaevad on vähemalt 14“ suurtükkidega relvastatud.

„Svetlana“ on oma 6“ suurtükkidega maha jäänud. Praegu varustatakse kerged ristlejad 8“ suurtükkidega. Kolm teist samatüübilist laeva-olid 1918 a. nii kaugel valmissaamisest, et neid ei leitud võimalikuks lõpule viia. Arvan, et samadel põhjustel nagu „Borodino“ tüübilised laevadki, nende ehituse lõpuleviimine väga vähe tõenäoline on.

Mis puutub „Novik“u tüübilistesse miiniristlejatesse, siis on need oma kaahurelvastuse poolest küll peaaegu mitte mahajäänud tüüp, kuid torpeedo kaliber ja kiirus ei seisa ajakõrgusel. Poleks otstarbekohane laevu lõpule ehitada, mis 1915—1916 aastal

vette lastud, kuna Inglismaa mineval aastal 18 samal aastal ehitatud miiniristlejat rivist maha luges ja tänava likvideerib veel 15 samasugust.

Kokkuvõttes tuleb otsusele jõuda, et ka p. 4 tähendatud ülesande jaoks Venemaa poolt üles seatud kava ei ole otstarbekohane.

5. Et Vene laevastik vananenud, ei saa nende laevade kordaseadmine ka Venemaa liidu väärilikkust tõsta.

Kokkuvõttes tuleneb otsusele, et „S“ poolt kirjeldatud Nõukogude Venemaa laevade kordaseadmise ja lõpule ehituse kava ei ole sugugi otstarbekohane. Igatahes ei kergenda see kava laevastiku ülal loetletud ülesannete teostamist. Tekib küsimus, milleks Venemaa siis oma raske majanduslike seisukorra peale vaatamata nii suured summad, nagu paistab, otstarbetult välja annab? Selle peale võin ma ainult oma isiklike oletusega vastata. Minu arvamusel on siin jällegi tegemist harilikku kommunistliku bluffiga, millega nad tahavad sisemaal oma autoriteeti tõsta ja väljamaal ärevust sünnitada.

On veel üks asi, millest mööda ei saa minna. See on isiklike koosseisu küsimus. Praegune Venemaa laevastiku isiklik koosseis on täiesti võrdne Prantsuse omale XVIII aastasaja lõpul ja XIX algul. 1916 a. aprillikuu andmetel oli Vene mereväes 3527 rivi-ohvitseri, insener-mehaanikuid, laevahituse inseneri jne., s. o. sarnaseid, kes täieliku hariduse omandanud. Kuni 1917 a. lõpuni tulid samasuguse ettevalmistamisega juure umbes 500. Enamlaste revolutsiooni ajaks (nov. 1917 a.) võis neid järele olla, maha arvatud tapetud, umbes 3500. Ainult väga väike osa neist ohvitseridest jäi Venemaale. Suurem osa võttis osa kodusõjast valgete pool ja emigreerus peale valgete armeede likvideerimist. Üksinda Pariisis olevat mineval aastal olnud üle 400 Vene mereväe ohvitseri. See näitab, et Vene laevastikul ohvitseri ei ole. Samasugune lugu on ka mereväelastega, kes suuremalt jaolt laiali läinud küladesse.

Tähendab, on tarvis otsust peale hakata ja isiklik koosseisu luua. See aga ei ole nii kerge. Napoleoni sõjad on näidanud, et mereväe isiklik koosseis ei lase ennast improviseerida. Napoleonil läks küll korda luua mõne aasta jooksul armeed, ja pääleegi sarnane, mis üle terve Euroopa võidu saavutas, kuid laevastikku, kust ohvitserid ja meeskond olid laiali aetud, ei läinud temal korda luua.

Mõned riigid saavad isiklike koosseisu küsimusest üle sel teel, et nad väljamaalt missioonid kutsuvad ehk nagu Peeter Suur seda tegi, lihtsalt väljamaalased teenistusse võtavad. Vaevalt, et Nõukogude Venemaa seda praegusel ajal arenenud rahvastunde juures teha saaks ja vaevalt astuks ka väljamaalane keegi nende teenistusse. Hiljuti ajalehtedes ilmunud teated, et Nõukogude Venemaa emigrante endiseid mereväe ohvitseri üles kutsus tagasi tulema, panevad mõtlema. Siit paistab Venemaa nõrkus merel. Minu arvamusel mõõduvad veel mitmed aastad enne kui Venemaal isiklik koosseis tarviliselt välja areneb.

Lõpuks tahan veel „S“ tähelepanu juhtida sellele, et Vene mereväes ei olnud 14“, 2 ja 12“, 2 suurtükke. Nähtavasti on ta andmed võtnud „Taschenbuch der Kriegsflootten“ ja millimeetrid lihtsalt 25 jaganud. Tegelikult vastab aga üks toll 25,4 millimeetritele.

*

Öiendus.

„Sõduri“ nr. 17/18 ilmunud artiklis „Miks käivad laevastikud võõrsil“, on üks asjaolu, mida tuleks öiendada.

Miinid, millede otsa mitte kaks, vaid kolm Vene miiniristlejat „Gavriil“, „Svoboda“ ja „Konstantin“ sattusid, ei olnud mitte „Lennuki“ poolt välja pandud. Siin võivad küsimuse alla tulla, kas Inglise miinid või „Kalevi“ ja „Olevi“ poolt 1919 aasta kevadel välja pandud miinid.

Kõrgema sõjakooli kuulajaskond lennuväe rügemendi õpejaoskonnas.

12. mail komandeeriti Kõrgema Sõjakooli kuulajaskond lennuväe rügemendi lendurvaatleja lühendatud kursuse läbivõtmiseks.

Kursuse avas lennuväe rügemendi ülem kolonelleitnant Steinberg, kes kahetunnilise loengu kestel piltlikult ette kandis lennuasjanduse arenemiskäigu üldse ja selle seisukorra meil, eriti tutvustades kuulajaid kavatsuste ning tuleviku väljavaadetega. Lõppsõnas tähendas kol.-lt. Steinberg, et lennuasjandus ja kindralstaap peavad töötama käsikäes. Sarnane koostöö on võimalik ainult siis, kui mõlema organi vahel valitseb täieline üksteisest arusaamine. Soovides kuulajaskonnale edu õppimises, avaldas kol.-lt. Steinberg lootust, et lennuväelased kõik

vastu pidada, kui korraga pea ees maa suunas langed, üle tiiva käid, või pea alaspidi lendad. Juhtus, et mõnigi end õhus üpris hästi tundis, kuid maandudes arvas end nädal aega vahetpidamata pümmeldanud olevat. Igatahes kõik tuli läbi teha. Ja tehti seda tõesti huvi ja innuga.

Imestama peab meie lendurite osavust, külma-verelisust, suurt töövoimet ja energiat. Oli juhu-seid, kus lendur-ohvitseril 7—8 korda päevas „üles tuli minna“, seal kuni 30—40 minutit viibida. See on väsitav. Kuid hää tahtmine ja kuulajate nähtav huvi asja vastu virgutasi ka lendureid.

Väga tähtsaks osutus ka fotoasjandus. Kuulajad tegid isiklikult õhu ja ka maapealseid ülesvõtteid

Kõrgema Sõjakooli õpilased ja instruktorid-lendurid aerodroomil.

oma jõu pühendavad seks, et Kõrgema Sõjakooli kuulajatele anda võimalikult põhjalikumaid andmeid lennuasjanduse alal.

Seega oli siis algus tehtud.

Töökava kursustel oli mitmekesine ja huvitav. Õppeviis — näitlik. Teooriat ainult niipalju kui seda just hädasti tarvis teatud küsimuse praktiliseks lahendamiseks.

Tänu energilistele õpetajatele, selgusid ja jäid ka kindlasti meele paljud küsimused, mis talvel Kõrgema Sõjakooli auditooriumis teoreetilisel käsitamisel uduseks jäanud.

Kuulajaskonnal oli võimalus kõikide lendurvaatlejaerialale kuuluvate küsimustega tutvuda nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt. Kuulajatel tuli praktiliselt läbi teha luurelennud, pommipildumine, aero-ja harilik pildistamine ja maapealsete märkide tulistamine kuulipildujast lennukilt. Muidugi olid kõige kaasakiskuvamad need praktilised tööd, mis ühenduses seisid lennuga. Siinjuures olgu tähendatud, et kuulajaskonnas leidis ka neid, kellel varemalt lennupraktika puudus. Esimesel luurelennul sündis ka seepärast noorte karastamine õhus, s. t. katsuti kuidas keegi suudab

vastava instruktorige juhatusel. Kõik ülesvõtted ilmutati, kopeeriti ja „ilustati“ kuulajate eneste poolt õpejaoskonnas foto-labaraatoriumis. Lõputulemuseks oli, et iga kuulaja suutis nii õhus kui ka maal teha korralikke ülesvõtteid. Õhuülesvõtted toimetati Tallinna ümbruskonnas. Nii näiteks pildistati Piritasild, Jüri kirik, Lagedi sild, Kurna mõis j. n. e. Ülesvõtte tegi kuulaja õhus iseseisvalt. Siin selgus paljugi. Enne oldi arvamisel, et õhust pildistamine on tühine asi .... Istu lennukis ja klõpsuta ainult aparaadiga. Pildid aina tulevad....

Tegelikult on asi keerulisem. Ainult pildistatava objekti leidmine sünnitab raskusi, iseäranis kui ilm on pildistamiseks halb. On objekt leitud, tarvis lennukit juhtida pildistatavale objektile, patsutades lendurile kord ühele, kord teisele olale, kord tõugates teda selga, kord vajutades talle pähe. Need on leppemärgid lenduri ja vaatlaja vahel lennuki juhtimiseks, kui telefon puudub. Alles nüüd pildistatava objekti kohal tuleb vaatlajal end rinnukili lasta lennuki kere servale, s. o. pool keha ripub õhus, pool on lennukis; vastasel korral ei saa käsiaparaadiga töötada. Loomulikult on sarnane seisukord algajale närve köidistav. Kuid nagu juba tähendasin olid lõputulemused hääd. Inimene harjub kõigea.

On ülesvõtte tehtud, ilmutatud ja kopeeritud, siis tuleb seda õiendada plaanis, muidugi ainult siis, kui pildistamine sündis teatud nurga all, s. o. kui tagime perspektiiv ülesvõtte. Perspektiiv õhuülesvõtte õiendamine plaanis sünnib teaduse abil, mida kutsutakse fotogrammeetriaks.

Kõrgema Sõjakooli auditooriumis sai fotogrammeetria mõõdunud semestril tõsise tähelepanu osaliseks, kuid vaatamata nii õpetaja kui ka õpilaskonna püüdumisele jäi aine tumedaks. Kuidas imestusid siin (õpejaoskonnas) kuulajad, kui neid tutvustati praktiliste meetoditega fotogrammeetriliste küsimuste lahendamiseks. Mõne joonega, ilma väsitavate valamite rägastikuta lahendusi mitmed teoreetilisele keerulistena paistvad küsimused.

Kursustel viibimisel oli ametliku tööpäeva pikkus kaheksa tundi, k. 8—16., kuid kuulajad olid asjast

niivõrd huvitatud, et kaheksatunnilisest tööpäevast ei jätkunud. Harilikult kestis töö laboratooriumis ja aerodroomil palju kauem. Töötati sagedasti kuni k. 9—10. õhtul. Kuulajad ei väsinud õppimast ega õpetajad õpetamast.

29. mail lõppes kursus. Tagasi vaadates tehtud töö peale võime rahuldustundega eelolevatele eksamitele vastu minna. Ei ole asjata vaeva nähtud. Tehtud töö kannab vilja kasu näol, mida praktilises elus on võimalik tööle rakendada.

Kõrgema Sõjakooli kuulajaskond on tänulik lenduritele-instruktoritele, kes väsimatult ja parema tahtmisega rakendasid omad teadmised ja oskused selleks, et anda Kõrgema Sõjakooli kasvandikkudele tarviline arusaamine lennuasjandusest, mis vajalik nende tulevaseks tööks. -m.

Tähelepanuväärt kohusetäitmine.

(Juurdluse andmetel.)

Suvistepühade laupäeval ööl vastu esimest päeva (22/23.5) käis üle Pärnu linna tugev äiksehoog ühes vihmavalinguga, mis linnas palju telefoni ja elektrivalgustuse ühendust rikkus. Keskööl, mõni minut enne kella 24 tabas üks tugev pikselööök 6. jalaväe rügemendi relvade ja kraami laos juures asuva vahtkonna ruumi, mis koosneb ühest väikesest toast Pärnu naelatehase puumajas, Pikal tän. nr. 21, viiekümne sammu kaugusel valvatavast laost. Pikselöögist said tugevasti põrutada ja põletishaavu vahtkonna ülem üleajateenija vanem allohvitser Rudolf Kool, kes õnnetuse hetkel akna juures laua ääres istus, ja vaba tunnimees reamees Richard Pulk, kes lavatsil pikutas, kuna teised ruumisviibijad, reamehed Pärt ja Ots kergema põrutuse ja vigastuste osalisteks said; samuti paisati ainult pikali, ilma tõsisema vigastuse saamata, väljas postil seisvad tunnimehed.

Pikne lõi sisse läbi katuse ja lae, purustades lage, seinu, ukse, kõik aknad ja elektrivalgustuse.

Energiline vahtkonna ülem, olles ise põrutatud ja haavatud, ei unustanud valust hoolimata hetkekski oma kõrgemat otsekohest kohust, vaid vähe toibudes hüppas vahtkonna ruumi uksele, et järele vaadata, millises seisukorras on tema hoolde usaldatud ladu, ja veendudes, et ladu õnnetusest puutumata, ütles endid jalule ajavatele tunnimeeleste paar julgustavat sõna ning asus tagasi segilöödud kottpimedasse vahtkonnaruumi. Seal taipas tema, et kõrvalasuvast naelatehase lukustatud toas piksest seinad põlema on süttinud, kuna aga tehase administratsioonist kedagi kohal ei olnud. Ajaviitmata, vahtkonna ruumist riigi varandust välja viies, saatis van. allohvitser Kool terveksjäänud meestest ühe tuletõrje deposses, teise korrapidaja ohvitseri juure

õnnetusest teatama (telefonühendus oli piksest purustatud). Ise haaras vahtkonna ruumis oleva puulõhkumise kirve ning purustas selle abil põlevasse tuppa viiva ukse ja juhtis sinna „Pluviuse“ laengu, mis leegi lämmatas. Sellega oli vahtkonna ruumi maja ja ühtlasi ka

6. jalaväe rügemendi
van.-allohv. Rudolf Kool,

kelle energilisel tegevusel hoiti ära pikseõnnetusest 22. V. 1926 Pärnus suurem tulekahju.

ladu ning ümberasuvad suured puumajad päästetud. Kõike seda tööd toimetab tema üheainsa vigastatud käega, kuna teine käsi oli pikselöögist täitsa töövõimetuks halvatud. Tema eeskujul täitis kogu vahimeeskond eeskujulikult oma kohuseid.

Peab eriti alla kriipsutama vanem allohvitser Rudolf Kool'i suurt kohusetunnet, külma-verelist ja ennastsalgavat tegutsemist ning raske seisukorra juures tarbekohaseid korraldusi, mis olid teguriks, et tulekahi suureks ei paisunud, millise tulekahju puhul ka ladu otse-

kohesesse hädaohtu oleks sattunud, ning selle läbi suurema ühiskondliku õnnetuse ja riigi kahju ära hoidis.

Hea sõjamehe tõsine väärtus avaldub tema tegudes raskes seisukorras.

H. T.

Vene 1. ja 2. armee purustamine Ida-Preisimaal.

August 1914.

Andmetel A. Kristjan.

Lõpp.

Haaramine.

(Skeem V).

Lahingu Lautenburgi ja Hohensteini vahel oli kindral Samsonov alustanud ettevaatlikult. Kuna ta oma I korpusel käskis end kaitsta kallaletungi eest põhja poolt Lautenburgi, suunis ta küllalt tugevad jõud Hohensteini peale, läbimurdeks Osterode suunas. See tegevus kujunes sakslaste kasuks. Saksa rinde keskpaik oli ainult nii tugev, et ta vastase kallaletungile vajaduse korral tõket võis pakkuda ja asus, peale selle kui XX korpuse võideldes maakaitse seisukohtade poole taandus, Gilgenburgi ja Hohensteini vahel kindlalt seisukohtadel. Siia oli üles seatud raske kahurvägi korrapärastel positsioonidel, purustades kõik venelaste kallaletungid, mis püüdsid massidena läbi murda. Ägedamad lahingud käisid Hohensteini ümbruses, kus 76. ja 84. maakaitse rügemendid võitlesid ning vene raske kahurvägi purustas linnakese rusudeks. Kui venelased Hohensteini vallutades jätkasid pealetungi algas lahingut ka saksa 3. reserv diviisi. Venelaste ülekaalu surve all agas saksa lahingukorra keskpaik, suutis aga taktikaliselt küllalt talitada nõnda, et võimalust anda strateegilise tulemuse valmimiseks tiibadel.

27. augusti keskel muutus olukord vene vasakul tiival raskeks. I vene korpuse, kes 26. mal ilma võitluseta Usdau vallutas, pidi 27. augusti hommikul pealetungile üle minema kaitse korda, kuna tema vastu selleks ajaks juba tegutses kahekordne jõudude ülekaal, mida ta välja ei kannatanud. Korpuse taandus Soldau-Mlava sihis. Korpuse taandumine kutsuti välja asjaoluga, et tema jõud osade kaupa korpuse ülema kindral Artamonovi poolt võitlusesse saadeti. Sidet paremale korpusel ei olnud. Oma taandumisega paljastas ta armee tiiva, mille haaramist sakslased algasid ka kohe. Sakslased saatsid osa jõudusid taanduva korpuse jälgimiseks, ülejäänuid vene XV korpuse vasaku tiiva haaramiseks saates, suunides löögi põhja poole Neidenburgi. Sellega seletatav ka surumine, mida 27. augusti õhtuks omal tiival tundis kindral Martos ja mis teda sundis paremalt tiivalt brigaadi maha võtma ja seda vasakule tiivale üle viskama.

27. augusti õhtuks kujunes venelaste olukord järgmiseks:

I korpuse algas taandumine Mlava peale, XV ja osa XXIII korpusest pöörasid tõsises heitluses oma rinde veel rohkem läände, kuna lahinguraskus lasus nende vasakul tiival; XIII korpuse, üht brigaadi XV korpuse toetamiseks eraldades, võttis ülejäänud jõududega Allensteini oma alla. VI korpusest puudusid venelastel andmed.

Tegelikult oli vene VI korpuse peale Ortelsburgi vallutamist 23. augustil edasitungi ainult ühe ratsa diviisi saatel põhja poole jätkates (millega see parempoolne tiibkorpuse side peajõududega kaotas) — 26. aug. Bischofsburgi läbistanud, viibides rännakul ilma puh-

kusteta ja ilma kokkupõrgeteta. Erateadete järele oli korpuse teada, et temast ida pool peab asuma Rennenkampfi armee, kes taga ajab taanduvaid sakslasi. Korpuse ülesanne — nende tee läbi lõigata. Missugused osad vasakul pool ja kus — VI korpuse ei teadnud kuni operatsiooni lõpuni. Rännakute kestel toimetatud ratsaluurelt olid teated, et ida pool korpust pole ei oma ega vastase jõudusid. Ööl vastu 26. aug. sai korpuse käsu 26. Bischofsburgist välja astuda ja liikuda Allensteini peale. Nimetatud liikumise päeval oli eelväes kilomeetrit 12 eespoolt 4-da diviisi 1. brigaad Sauerbaumini välja tunginud. Ettevaatamata liikumisel rünnati ta saksa XVII korpuse 36. diviisi poolt, purustati ja suur osa brigaadist vangistati. Eelväe brigaadile saadeti abiks sama diviisi 2. brigaad, kes vastasega kokku põrgates taanduma oli sunnitud ja segaduses Ortelsburgi peale liikus. Temaga ühines VI korpuse 2. diviisi. Nagu pärast selgus, oli eelväe diviisi purustatud Kuropatkini meetodi järele: esiteks võitlusse saadetud üks rügement purustatud, siis teine, kolmas — sama tulemusega. Neljas rügement jäi kuni võitluse lõpuni varusse.

Vene parema tiiva vastasjõududeks olid sel ajal sakslastel koha peal XVII Mackensen'i korpuse, I Belov'i res. korpuse ja maakaitse osad. VI korpuse osade taandumine Ortelsburgi peale sündis järeleväe 16. diviisi kaitsele. Taandumise kestel tegi sakslaste eelvägi lõuna pool Bischofsburgi katse kallale tungida, kuid saksa XVII korpuse, kes juba Gumbinini juures vene I armee vastu rasked võitlused oli läbi teinud, ei tunginud küllalt otsustavalt ja kiirelt kaitsekorda asunud venelaste peale. Et võitlus õhtuks soikus, liikus I res. korpuse, kes saksa rinde vasakul tiival võitles, kindral Belovi käsul vasakule edasi, jõudes järgmisel päeval oma vasaku tiivaga löögini vene VI korpuse vasaku tiiva pihta. Vene VI korpuse oli õise rännakuga taandunud Ortelsburgi peale, kust 28. augusti hommikul läbi liikus ning asus sellest ida poole puhkusele. Armees staabiga sidet ei olnud. 28. augusti ööl tabasid venelased põhja pool Ortelsburgi autos kaks saksa ohvitseri. Ühe väljataskust leiti käsukiri saksa vasakule kolonnile ühes saksa XVII korpuse liikumise tee äratähendamiseks, — kellega korpuse võitles Bischofsburgi juures. Saksa XVII korpuse liikus Villenbergi peale. Oli selge, et peategevus areneb kasugil lääne pool Ortelsburgi, kuna VI korpuse seisab sellest kõrval. Vastase paremast tiivast mõödudes sundis Mackensen VI korpuse taandumist jätkama. VI korpusele järgis XVII saksa korpuse, kuna I res. korpuse oli pöördunud Allensteini peale.

Rasked võitlused keskpaigas.

27. augusti päeval maandusid Allensteinis kaks vene lendurit. Esimene andis XIII korpuse ülema teada XV rinde asukoha ja ulatuse, teine — et Wartenburgist üle lennates (20—25 klm ida pool Allensteini) on ta näinud kaht kolonni, kumbki koosseisus umbes

diviis, millised kiirelt lähenesid kagu poolt Wartenburgile. Kas omad või võõrad — lendur ei teadnud. Esimese lenduri aparaadile asus vaatlejana XIII korpuse kindralstaabi ohvitser, et XV korpuse rinnet uuesti üle vaadata. Wartenburgile lähenevate kolonnide kohta ei võinud, nagu näis, kahtlust olla: aja ja liikumise suuna järele pidid need olema VI korpuse kolonnid. Lendurile anti pakett seisukorra orientatsiooniga ja kästi laskuda ühe juurde neist kolonnidest ja pakett VI korpuse ülemale (kindral Blagovjeschtschensky) üle anda. Omas orientatsioonis näitas XIII korpuse ülem muu seas, et kui ta kuni 28. augusti hommikuni armee staabist juhatasi ei saa, siis ta liigub koidu ajal iseseisvalt XV korpusele abiks, suundudes ka Hohensteini, või kui olukord nõuab, sügavamale Osterode peale. Lenduri teate kontroleerimiseks saadeti Wartenburgi peale ohvitseri piilkond. Lendur kuni õõni tagasi ei ilmunud, mis aga aparaatide halva seisukorra tõttu erilist tähelepanu ei äratanud. Veendumus, et läheneb VI korpus, oli nii tugev, et kui õhtul 36. diviisi ülema juurde üks päeval saadetud piilkondadest tagasi kihutas teatega, et see Wartenburgi peale liikuvat kolonni on näinud ja et piilkonda kolonnile lähene misel tulistati, — ei antud sellele erilist tähtsust, seda enam, et oma piilkondade ja osade tulistamise juhused oma osade poolt ka varem aset olid leidnud. 27. augusti õhtul sai XIII korpuse ülem XV korpuse lähema diviisi ülemalt kirja: „Armee juhataja käsul alistub XIII korpus XV korpuse ülemale. XV korpuse ülem käskis kiirelt liikuda XV korpusele kaasaaitamiseks, suunides löök vastase vasakule tiivale.“

Samuti nagu Orlau juures, täpsemat informatsiooni ei olnud. Kuid seekord oli lenduri teate ja oma ohvitseri vaatluse tagajärjel XV korpuse seisukord täpselt teada. XIII korpuse ülema käes olevad andmed sundisid teda ikka rohkem veenduma, et tema oletused sakslaste lõgist umbes Neidenburgi pihta on õiged. Ajaga arvestades arvas korpuse ülem, et XIII korpus jõuab XV-le toetuseks liiga hilja. Sellepärast, vastuseks saadud käsurele, kirjutas ta kindral Martos'ele, et korpus astub välja 28. hommikul Hohensteini peale, et liikumine sünnib äärmise kiirusega, — kuid, aja järele, võib XIII korpus 28. augusti õhtuks lõpetada oma hargnemise, kõik omad jõud lahingusse viia alles 29. augusti hommikuks, mispärast sel liikumisel on mõtet ja abi võib oluline olla ainult sellel juhtumusel, kui XV korpus kuni 29. augusti hommikuni suudab omad seisukohad kinnipidada. Kui XV korpus selle peale loota ei või ja taandub, siis muutub XIII korpuse seisukord järve vahelises kotis äärmiselt raskeks ja ebakasulikuks, mispärast palus kindral Martost XIII korpuse lahingu piirkonda jõudmisel selleks ajaks vastu saata kindralstaabi ohvitser täpse orientatsiooniga olukorra kohta.

Õöl vastu 28. augusti XIII korpus uusi teateid vastasest ei saanud. Wartenburgi peale saadetud ohvitseri piilkond kuni hommikuni teadet ei saanud. Koidu ajal liikus XIII korpus ühes kolonnis Hohenstein-Allensteini teed pidi. Voorid ja kõik, mida lahingus vaja polnud, saadeti väikese kaitsega lähemat teed lõunasse Kurkeni peale. Allensteini jäeti üks pataljon käsuga ära oodata kõikide vooride lahkumine, ja peale selle, kuigi VI korpus kohale ei jõua, järgneda kolonnile Hohensteini peale.

Esilagu läks liikumine takistusteta. Korpusekolonn liikus antud suunas. Voorid lahkusid Allensteinist. Mahajäänud pataljon algas oma postide koondamist, et järgneda kolonnile.

Sel ajal põhjast ja idast ilmusid saksa vägede eelosad. Idast ilmunud osad püüdsid Allensteinist lahkuva pataljoni tee ära lõigata. Tekkis võitlus tänavatel. Pataljon võitles ennastsalgavalt, kuid kolonnist ära lõigatud, kõik padrunid ära tarvitanud,

osalt hukkus, osalt sattus vangi ümberpiiratudna suutes kolonni mitte hoiatada kallaletungist.

Sel ajal lähenes korpuse pea Griseinenile. Vastu sõitis XV korpuse kindralstaabi ohvitser teatega: XV korpus on ägedas võitluses, võitlused vasakul tiival Mühlen-Waplitzi piirkonnas lähevad ikka raskeks, XV korpuse ülem on käsknud XIII korpuse brigaadil, mis temale eile saadetud ja Hohensteini juures vibis, vasakule tiivale üle minna. Vastata küsimusele, kas XV korpus päeva kestel võitlused välja kannatab, millest olenes XIII korpuse lahinguse astumine, tema ei teadnud, kuid rõhutas kiiret vajadust korpuse toetamiseks. Ohvitser tagasi sõita enam ei saanud. Olukord oli muutunud.

Juhtus järgmine: 1-se diviisi brigaad, Hohensteini juures, kes käsu oli saanud kiirmarsiga vasakule tiivale üle minna, hakkas osi koondama ja antud sihis suunima. Paks udu takistas ilma selletagi nõrka luuret. Niipea kui brigaad välja venis ja Hohensteini liikus, ründas teda seljast saksa jalavägi, kes salaja, kasutades metsi ja udu, oli lähenenud Hohensteini. See oli v. d. Goltz'i maakaitse, appi tulnud saksa XX korpusele. Brigaad ei pidanud vastu ja taandus kiirelt ida poole. Selle brigaadi taandumist kasutas saksa ratsa rügement, kiiludes XV ja XIII korpuste vahele ja katkestades nende ühenduse. XIII korpuse eelvägi algas Grislini juures võitlust pealetungiva vastasega. Olukord nõudis toetust XV korpusele, et viimast tiiblöögi eest hoida. XIII korpus hargnes võitluseks. Võitlus kujunes ägedaks, kuna saksa maakaitse korpuse juures oli raske kahurvägi. Grislini juures kestva võitluse ajal kuuldsid kahuri ja püssi lasud XIII korpuse kolonni järelväes, mis polnud jõudnud veel lahinguväljale. Saadi teada, et kolonni sabas võitleb 143. rügement Allensteini poolt ilmunud vastasega. Samal ajal ilmus üks kasakas lõunasse saadetud voori kaitset teatades, et vastane on voorile kallale tunginud, kaitse on langenud. Voor ära võetud. Nüüd alles selgus, et VI korpust XIII korpusest ida pool ei olnud ja et kolonnid, mis 27. augustil Wartenburgile lähenesid, olid saksa väed. Kinnitust leidis see ka ohvitseri piilkonna hilisest ettekandest, kes eelnimetatud päeval Wartenburgi peale oli saadetud. Mis VI korpusega juhtunud, polnud ikka veel teada.

Wartenburgile lähenenud kolonnid olid saksa I res. korpuse omad. Need ründasid 28. augustil: üks — XIII korpuse kolonni saba Dorotheo juures, teine — mis lõuna poole liikus — korpuse voorisid. Järelväe rügement, vaatamata suurtele kaotustele, pidas saks-

lased selle päeva Dorothovo juures kinni. XIII korpuse osad Grislineni juures tungisid edasi, vallutasid Hohensteini metsa, kuid Hohensteini kuni õhtuni vallutada ei suutnud, vaid ainult pikendasid oma tiiva lõuna poolt Hohensteini, püüdes sidet luua XV korpusega. XIII korpuse seisukord oli raske: loodes ja kirdes oli vastane, lõunas — järved. Väljapeasud sellest kotist olid: idapoolne — sakslaste eest Allensteini küljest, läänepoolne — vastase ees Hohensteini juures. Selles seisukorras saabus õ. Keskööl vastu 29. augustit sai XIII korpuse armees staabist käsu: „Armees osade parema koondamise eesmärgiga ja kõige tarviliku varustusega varustamise otstarbeks XIII korpusele õ vältel liikuda Kurkeni raiooni, kasutades läbi-pääsu järvede Gr. Plautziger ja Lanskersee vahel; XV korpuse liigub tagasi Neidenburgi peale. Kurkenis antakse korpusele edaspidised juhatused.“

See käsk, nagu enamjagu armees staabi käskudest, oli juba hiljaks jäänud. Teda täpselt täita polnud võimalik. Näidatud järvede vahelt korpust läbi viia, kuna vastane Dorothovo juures asus ja tingimused, et järvede põhjapoolsem kallas kõrge, läbikäigu üle valitsev, — oli võimata. Jäi ainult üle katsuda liikuda läänepoolsest läbipääsust — Hohensteini teed kaudu, ehk küll ka siin XV korpuse taandumise tõttu olukord väga riskant oli. Toimetatud luure vastast kardetavamas punktis — Merkenis — ei ilmutanud. Korpuse koondus kiirelt ja algas täielises õvvaikuses liikumist. Korpuse kolonni eelosaad läksid läbi Merkeni. Sakslased liikumist ei märganud.

Koidu tärgates oli kolonni keskpäik Merkenis. Sel hetkel kostis äärmisest majast piki tänavat kuulipilduja valing. Selgus, et Merkenis oli saksa valvetõke, kes majas nähtavasti uinunud oli, jäädes ka vene luure poolt selgitamata. Liikumisest äratatud, avasid sakslased kuulipilduja tule. Sündis segadus. Tänaval tekkis „kork“. Kolonni liikumine peatus. Lasud äratasid saksa valvekaitse osad kõrgustikkudel loode pool Merkeni. Nähtavale tulid saksa ahelikud. Taandumise kaitseks põhja pool Merkeni asetatud 144. rügement algas võitlust. Igalt poolt ruttasid saksa väeosad. Järelväe rügement hakkas tundma ikka suuremat sakslaste survet Dorothovo suunast. Lõpuks suutsid korpuse peajõud 144. rügemendi hukkumise hinnaga taanduda, kuna ülejäänud osad, võitlust kasutades, järvede vahelist teed kaudu pääsesid. Edasi pidi Schwedrich'i juures iga hinna eest vastase kinni pidama, et võimaldada osadel kagu pool Kurkeni seisukohtadele asuda. Tuli rutata, sest XV korpuse taandumisega oli sakslastel võimalus lõõgiga läänes läbipääsu Schwedrichi juures eelpool Kurkeni sulgeda. See kartus osutus põhjendatuks. Viimased osad liikusid põlevas külas sakslaste tule all. Järelväe patareid suutis vaevalt üle põleva silla pääseda. Schwedrichi juures peeti sakslased kinni ja ehkki oli keskpäev, tagaajamist ta ei jatkanud. Kurkenis sai korpuse käsu liikuda edasi Chorshele peale, suunides voorid idapoolsemaid teid mööda, sest Neidenburg oli juba sakslaste võimuses.

Haaramise edu.

Sel ajal kui vastaste tegevus rinde keskpäigas nõnda arenes tungis saksa paremal tiival kindral v. François oma I korpusega rasketes võitlustes Usdau ja Gr. Tauersee juurest loode poole Soldaud edasi, jõudes Neidenburgini. Zieluni poolt tõttas edasi Thorni maakaitse (liikuvat tiibkaitset) — Soldaule. Sellega oli korraldatud vene keskvägede haaramine lõuna poolt.

Sakslaste poolt kavatsatud kahekordne haaramine oli võimalikuks saanud, sest vene armees juhataja oli oma peajõud koondanud saksa rinde keskpäiga läbimurdeks ning 28. augustil oli seal selge, et tiibu on tabanud õnnetus. Vene paremal tiival tegutses VI kor-

pus oli 28. augustil juba lahinguväljalt lahkunud, vasaku tiiva I korpuse sisse murtud ja tagasi visatud.

Keskpäigas võitlesid üksteisega oma olemasolu eest XIII, XV ja XXIII korpuse osad. Ka siin ei olnud kindral Samsonov tagajärgi saavutanud, ning 28. augustil osutusid selle osad ka siin mitte pealetungil, vaid kaitse korras, olles kokku surutud kitsasse piirkonda, kuna taandumisteed üle Soldau ja Neidenburgi olid juba läbi lõigatud. Rindega läände, kramplikult kokku surutud tiibadega, mis tagajärgeta hargneda püüdsid, võitlesid nad kagusse avatud poolringis. Kindral Samsonov'i läbimurde katsed Hohensteini juures jäid tagajärgeta. 28. augusti õhtu ka siin lõpuliku pettumuse. Saksa XX korpuse 41. diviis tungis Gr. Gardieneni juurest kirde suunas põigiti Waplitzi ja vene seisukohtade keskpäiga peale, murdes XV korpuse pidavuse. Ka keskpäik löi kõikuma. Edelast üle Waplitzi, läänest üle Hohensteini visatud — taandusid venelased. Tekkis olukord, kus ekstsentriline taandumine niisama võimatu oli kui ka otsustav masside uus koondamine.

Juba kuuldus kahurite mürin Passenheimi ja Ortelsburgi juurest, kus saksa XVII korpuse idast lääne suurus. Juba liikusid I korpuse osad edasi üle Neidenburgi ja Saluskeni, et XVII korpusega Villenbergi juures ühendust luua.

Põgenemine.

Armees staabi korralduse põhjal pidi XIII korpuse peale Kurkenist möödumist seisukohale asuma Muschakeni piirkonnas, rindega Neidenburgi peale, mille järele XV ja XXIII korpuse osad Lahna piirkonnast seisukohtadelt oleks saanud taanduda, mille järele üldine taandumine oli kavatsatud: XV ja XXIII korpuse osad — Janovi, XIII — Chorshele peale. Üldise taandumise juhatus pandi XIII korpuse ülema kindral Klüjevi peale, sest et kindral Martosi (XV korp. ül.) ega kindral Kondratovitshi (XXIII korp. ül.) ei suudetud leida. Armees staap sõitis Janov'i poole. VI ja I korpustest selles taandumise korralduses ei olnud midagi öeldud.

XIII korpuse algas liikumist Muschakeni suunas. Varsti selgus, et XV ja XXIII korpuse osad terves koosseisus seisukohtadel ei asunud, ja needki osad ei pidanud seal kauem vastu. XV korpuse oli kaotanud oma juhi, kindral Martose (professor Baiovi järele rahvuselt eestlane ja üks tüsedam juht II arm. Toim.) Viimane oli õöl vastu 29. augustit, andes osadele taandumise käsu, ühes oma staabiga Neidenburgi juurde ette sõitnud, et taandumise kaitseisukohti välja valida. Teel aga piirati ta saksa ratsaosa poolt ümber ja langes vangi. Kui XIII korpuse 29. augusti õhtul eelolevale metsale lähenes, sattus ta taanduvate XV ja XXIII korpuste osadele, kes tema edasiliikumist takistasid. Osad läksid segi. Pikapeale sellest korratusest jagu saades käskis kindral Klüjev XV ja XXIII korpuste osadeliikuda paremale (lõuna poole), Muschakeni peale, XIII korpusele — Kaltenborni (põhjapool) peale, s. o. vasakule. Sel õnnetul Jablonken-Muschakeni ja Lahna-Kaltenborni teeristmisteeriti terve õõ üksikuid osasid.

30. augusti hommikul katsus vastane seljatagant lüüa, kuid paisati järelväe rügemendi vastulöögiga tagasi.

Selleks hommikuks oli ümberpiiramine sakslaste poolt juba teostatud. Idast piki Ortelsburg-Villenbergi maanteed saabusid saksa XVII korpuse osad, põhjast — I res. korpuse, loodest — v. d. Goltz'i maakaitse osad ja läänest — XX korpuse; nendest lõuna pool — I korpuse. Ludendorff nimetab omas töös, et see oli hetk, mil üksikasjaliselt ette kavatsatud piiramine võis ebaeduga lõppeda ja piiratud korpused omast saatusest oleksid võinud pääseda. Vene osade taandumine selles piiravas ringis oli muutunud põgenemiseks.

Toetuse katsed.

28. augusti õhtul olid vene abipalved jõudnud Varssavi peavarru ja Narevi kindluse garnisonini. Kuni abi saabumiseni, et piiravad rõngast väljast-poolt purustada, pidi Samsonovi armee vastu pidama. Osalt teostati ka seda, kavatseti rohkem, tegelikult suudeti aga ainult kõikuvat vastupanu luua. Üksikuteks võitlusgruppideks hargnenud, kannatasid nad sakslaste tule all. Voorid sattusid sakslaste kätte. Soodesse surutus, uppusid patareid ühes rakendustega. Veel kord läksid vene armee osad üle pealetungile, seekord endisest vastupidises suunas, et teed murda Janovi ja Villenbergi peale, vastu oma toetustele. Eel- ja järelväed olid võitluses.

Ka väljast jõudis toetus. Sel ajal lähenes Neidenburgile XXIII korpuse kaardiväe diviis (korpusest varem maha jäänud) kiirmarsil kohale jõudes. Temale järgnesid vene I korpuse osad, kes peale taandumist 27. augustil Mlava juures uuesti olid koondatud ning sealt uuesti Neidenburgile suuniti ühes kaardiväe diviisiga.

Samaks ajaks olid koondunud ka vene VI korpuse osad, keda ühes Ossovezist toodud täienduspataljoni-odega Villenbergile ja Ortelsburgile suuniti. Viimane võitlus algas.

II armee staap, olles piiratud ringis ja püüdes sellest välja pääseda, ei saanud uute operatsioonide käigu peale avaldada. Tugevate välisjõudude tegevus polnud ühtlane. Ratsavägi tegevusest osa ei võtnud. Selle tulemusena sattus kaardiväe diviisi eelväe rügement (ihukaardiväe Keksholmi rügement) ette tõtates vangi. Sakslased olid oma piirava rõnga kagu sihis kahekordse ettenihutatud kordonite joonega kindlustanud, et vastu võtta vene abivägesid. Nende I ja XVII korpuste osad liikusid üle Neidenburgi ja Ortelsburgi lõuna suunas välja.

Vene kaardiväe diviisil läks korda Neidenburgini välja tulla, pidi aga sealt jälle lahkuma. Vene I korpus teades, et Neidenburg kaardiväe poolt vallutatud ja mitte teades tema taandumist, lähenes ööl vastu 30. at Neidenburgile ja jäi öökorteritesse vajalike kaitsevahendite nähtavasti tarvitusele võtmata. Järgneva koidu ajal rünnati ta ootamatult ja piditaanduma.

30. augusti hommikul tegi vene VI korpus katse tungida Ortelsburgi peale. Vastane, kelle jõud selgitamata, avaldas tugevat vastupanu. Keskpäeval märgati suurema kolonni liikumist Villenbergi poolt Ortelsburgi sihis. Oldi arvamisel, et lähenevad omad väed. Kuid lähenevad kolonnid osutusid sakslaste omadeks. Kella kahe paiku päeval oli VI korpus sunnitud võitlust katkestama ja taanduma üle piiri.

Katse piiratud korpuse päästa ebaõnnestus, kuna alatul pealetungi ettevõtet purunesid. Samal ajal pidi Saksa I res. korpus suuna Allensteini peale muutma, et vastu rutata vene I armee ratsaväe pealetungile. Nii olid ka sakslased sunnitud võitlema mitmel pool.

E. Lahingu lõpp.

30. augustil saabus lahingu lõpp. I saksa korpus ja Thorni maakaitse asusid nüüd Neidenburg-Muschaken-Malgaofeni, XVII korpuse osad Ortelsburg-Malgaofen-Konnwiesen (lääne pool Villenbergi) joonel. Lämmatav ring oli suletud; ta tõmbus koomale. XX korpus oli piiramist läänes koondanud ja välja jõudnud jonele Wientzkowen-Maranersee-Hohenstein. 3. res. diviis ja I korpuse osad seisid Hohensteinist kirde pool Plautziger ja Lanskersee juures, ulatused tiivaga Mackenseni osadeni. Rusuv surumine rõõvis vene vägedelt viimase liikumisjõu. Vene keskkorpused olid agonias. Sakslased tarvitasid paralleelset tagaajamist, kolonne kahuritest tulistades. Kui vene väeosad asusid vastukallaletungidele, ei võtnud sakslased lööki vastu, nihkudes tagasi ja ründavaid osasid oma kuulipildujate tule alla võttes. Viimasel pääsemiskatsel liikusid ülejäänud vene osad kolmes kolonnis.

Esimesena hukkus keskmine kolonn, liikuv Sadaki peale. Tulega korratuse viidud, üksikuteks osadeks lõhutud, vangistati või hävitati ta üksikutena osadena. Kolonni saatuse osaliseks sai ka XIII korpuse ülem, ta langes vangi.

Parempoolne kolonn liikudes Muschakeni peale, oli õnnelikum. Võitluse kestel keskmise kolonniga koondasid sakslased omad väed sinna, millega tekkis Muschakeni ja Neidenburgi vahel lõhe, kust selle kolonni osad läbi pugesis.

Kõige kauemini võitles vasak kolonn. Kella nelja paiku päeval sattus liikuv kolonn metsas saksa osade peale. Tugeva ja ootamata kallaletungiga löi kolonn tema ees asuva saksa brigaadi taanduma, saagiks saades ligi 20 kahurit ja hulka kuulipildujaid. Vange ei võetud. Kuid see oli väsinud võitlejate viimane edu. Tagaajamist korraldada ei suudetud. Osad läksid segi. Õhtul loodeti põgeneva vastase kannul rõngast pääseda. Metsast välja tulles valgustasid kolonni ootamata helgiheitjate kiired Mlava suunast ja sellest lõuna pool — millele järgnes šrapnelli ja kuulipildujate tuli. Viis korda kordus see võtte. Iga korraga kahanes kolonni jõud.

31. augusti hommikul murdis ka selle viimase osa vastupanu Malgaofeni juures. Koidu ajal ilmus saksa ratsavägi. Vene osad olid kaotanud lahinguvõime. Viimane kolonn oli lõpetanud oma olemise. Ainult üksikud vähemad osad olid suutnud pääseda lõunasse, suurematel massidel pääsmist ei olnud. Ühes ja teises kohas katsus mõni tublim väesalk täakidega läbi murda, kihutasid patareid ja ratsa-grupid veriste kannustega üle päästja piiri — see oli kõik kokku varisenud. Operatsioon oli lõpnu. Maailma ajaloo suurim hävituslahing löödud. Kahurid uputati vetes, jalaväe tuli kustus. Vangi langenute arv ulatus üle 90.000 mehe. Üle 40.000 langenu lamasid laial võitlusväljal, pea terve kahurvägi ja kogu varustus langes võitjate saagiks.

Kindral Samsonov ei elanud oma armee hukkumist üle. Ta langes kas oma käe või võitluses saadud kuuli läbi. Armee staap oli jõudnud Ostrolenkassee, — kuid ilma juhita. 29. augustil oma viimast korraldust Orlau juures taandumise kohta andes, sõitis kindral Samsonov koos staabiga Janovo sihis. Lähisõit ei õnnestanud, staap sattus teel tule alla, mille peale ida poole pöördus, nähtavasti püüdes Chorshelesse sõita. Jõuti Dankheim-Villenbergi tee pöörangule. Edaspidisest saatusest on kaks seletust. Esimese järele — mindi pimedas jalgsi läbi metsa. Kuuldusid lasud. Peale ühe lasu kindral Samsonov'i enam ei kuulnud. Ta kadus ja teda ei leitud, — oletatakse, et ta enese surmas. Teise järele — mets oli täidetud saksa ratsa ja jalapiikondadega. Vist üks neist tulistas liikuvat gruppi. Staap jooksis laiali, — uuel kuisel kindrali ei leitud. (Kus oli aga see uus kogumise koht?) Toim.) Viimast seletust tõendaks ka saksa kindralstaabi ohvitser, kellele kohuseks oli tehtud kindral Samsonov'i laipa otsida. Faktiks jääb, et 29. augustil leidis üks saksa metsavaht Dankheim-Villenbergi teest mitte kaugel Chorshele peale ühe kindrali laiba peahaavaga. Metsavaht mattis kindrali maha, võttes temalt kaela medaljongi ja uuri. Nende asjade järele tõendus, et see laip oligi kindral Samsonovi...

VI. Kokkuvõtte.

Esimesed lahingud omandavad suure tähtsuse. Andes moraalse ülekaalu võitjale, väljendavad nad võitlejate väljaõppe kõrgust ja nende oskust. Tehakse ju sõjas seda, mis õpitud rahuajal.

Augustikuu tegevuses oli venelastel laskemoona külluses; välja kahurvägi töötas hästi; võitlustest võtsid osa paremad korpused pea täielikus rahuaja koosseisus. Sellele vaatamata ei saavutatud edu, kuna II armee Osterode järvede piirkonnas vastase vähemate jõududega hävitati. 160 vene pataljoni vastu

oli sakslastel 146, kuid selle juures oli sakslaste kahurvägi vene omast tunduvalt tugevam.

Alguses purustati vene II armee 5 korpust ja 3 ratsa diviisi saksa 5 korpuse ja ühe ratsa diviisi poolt kohutavate tagajärgedega (2 korpust sattusid täies koosseisus vangi, ülejäänud 3 kandsid raskeid kaotusi). Vähe aega peale selle toodi samad 5 saksa korpust ühes prantsuse rindelt üle toodud kahe korpusega ja ühe ratsa diviisiga juba hõlpsasti hakkama kindral Rennenkampfi armee viie korpuse ja kolme ratsa diviisiga. Kas ei oleks pidanud võitjaks tulema vene kümme korpust kuue ratsa diviisiga saksa viie korpuse ja ühe ratsa diviisi vastu?

Ida-Preisimaa tragöödia põhjused peituvad ainult sõjakunsti teaduses, eriti selles osas, mida väljendab kõrgem juhatus.

20. augustil kahekordse jõu ülekaaluga võitis Rennenkampf kindral Prittwitz'i XIII armee Gumbineni juures. Sakslased selgitades vastase suurt ülekaalu hoidusid tegelikult otsustavast lahingust. Sellest võitlusväljalt taandunud saksa korpused olid juba 26. augustil Bischofsburgi juures (I res. ja XVII korpused). Nagu eelpool kirjeldatud, VI korpust tagasi viisates, haarasid nad vene XIII ja XV korpuse. Gumbinnenist kuni Bischofsburgini on 105 klm. Loomulik, sakslased võisid selle tee läbi käia viie päeva (21—26. august). Näib, et Rennenkampf suures jõulises ülekaalus võis valvata Königsbergi kindluse järele ja ühes sellega järgneda vastasele, keelates temal võitluse astuda II armee vastu. Selle asemel algas ta Königsbergi piiramist, kaotades kontakti kindral Prittwitz'i taanduva armeega, rõhutades „suurt“ võitu Gumbineni all. Oma sõjamälestustes ütleb kindral Ludendorff, et ta sel ajal raskeid päevi üle elas, sest kogu ettevõtte edu olenes sellest, kas suudetakse saksa korpusi Rennenkampfi armeest lahti kiskuda. Viimase vastu oli jäetud ainult vaike katteosa. „See olenes ainult Rennenkampfi. Kui ta oskab oma edu Gumbineni juures kasutada ja kiirelt edasi läheb, saab see võimatuks. Tal maksab ainult meile peale suruda — ja meie oleksime purustatud. Kuid ta liikus ainult vähe edasi ja meie saavutasime hiilgava võidu.“

Miks rinde juht, kellele mõlemate armeede üldine juhatamine antud, sarnast Rennenkampfi tegevust lubas, pole selgunud. Siiski vaatamata sellele puudusele, ei oleks ehk sakslastel see operatsioon nii hiilgavalt korda läinud, kui poleks olnud rida saatuslikke juhuseid. Nii näiteks, vene ebakohaste kindralite vastu tegutsesid just Hindenburg, Ludendorff ja Mackensen — saksa väe kõige kuulsamad nimed. Kuigi kõrvale heita kõik tõendused, et ühest küljest salaluure, teisest küljest olid äraandmisega saksa väejuhatusel kõik vene vägede liikumised peensusteni teada, kuid ikka jäävad vene juhatuse vead niivõrd suurteks, et ka ilma nende soodustusteta venelased võitu poleks suutnud saavutada, — nad oleks ehk küll hoidunud niivõrd suurest hävitusest. Oma mälestustes ütleb Ludendorff: „Ülesõidu ajal Marienburgist Tannenbergi (23. aug.) anti meile vastaselt kinni püütud raadio, mis meile tema lähema päeva kavatsustest selge pildi andis.“ Kuid raadio oli šifreeritud, tähendab, sakslastel oli šiffr. Nii võis Ludendorff kindlalt ja julgelt oma vastutegevust teostada. Sakslased lahendasid oma taktikalist ülesannet lahtiste kaartidega, sest vene vägede liikumise luure oli niivõrd järjekindel, et vastutegevuse otsustamine oli kerge just sakslastele, kes alati ja igal pool oma armsamat võtet — tiibade haaramist — püüdsid läbi viia. Operatsioon läks neil korda, sest teadmatult aitasid vene väed selleks kaasa.

Katastroofi algpõhjuseks tuleb lugeda venelaste sõjateadusesse mittesüvenemist. On teada, et sõda nagu iga eluline väljendus, alistub teatud reeglitele.

Viimased on tuntud. Nende õppimiseks tarvitatakse rahuajal palju aega ja vaeva.

Sõjateadus ütleb kindlalt, et igal sõjalisel tegevusel peab endale kõige pealt vastuse andma küsimusele — mida mina tahan?, sest ainult teades kindla eesmärgi, võib kõiki pingutusi suunida selle saavutamiseks, võib algatuse võtta enda kätte. Sama teadus ütleb, et missuguseid võitlusvahendeid inimene ka välja ei mõtle, päämiseks jääb alati inimene ise. Sellest ka päämine eesmärk — elava jõu hävitamine. Et ülesannet õieti üles seada, otsustada mis esimese ja mis teise järgu tähtsusega, peab selge mõiste olema sellest, mida mina tahan ja peab leidma võimalused, kuidas vastane võiks ülesseatud ülesande teostamist segada, missugused on tema abinõud, missuguseid eesmärgi ta taotleb, missugused iseäraldused on tema võitlusviisidel. Selleks on vaja luuret. Et saada teateid, et oma tahet osadele edasi anda — peab olema side, täpne ja üksikasjaline organisatsioon. Lõpuks peab meeles pidama varustamise vajadust jne.

Need algnõuded ei leidnud operatsiooni ajal täitmist.

Pealetung kandis juhuslikku ilmet. Armee staap tegi üksikasjalisi korraldusi, üldist ülesannet andmata. Korpused liikusid sinna ja teisale, meeskond väsis, juhid olid rusuvas teadmatuses.

26-ks augustiks selgus, et vastase elavjõud koonduvad peaauglikult loode suunas; kõik olukord, ühes sakslaste kahe-kolmekülge löögi (Schlieffen'i idee) teooria tundmisega, saksa vanemate väejuhtide sõjamängud rahuajal, manöövriv jne. sunnidsid eesmärgiks üles seadma just seda elavat jõudu ja koondama kõik, mis võimalik selle hävitamiseks. Selle asemel saavad korpused ülesande vallutada Allenstein. Selle asemel, et koondada väed kõige kerdetavamale kohale — suunatakse nad mitmesse külge. Olukord segab ülesannete mõiste, väed ei suuda täita korraldusi — saavad uued käsud, kuid a e g o n k a d u n u d, põhiülesande otsustamiseks ei jatku jõudusid, kõik pingutused rauevad kasu toomata, vahvus ei suuda asetada tehtud vigu. Luurete ei ole — sellest valeettekujutus vastase gruppeerimisest ja rida ootamatusi. Tundes juhtimise libisemist kätest sõidab armee staap lahingupiirkonda. Kaotab viimase side tiibkorpustega. Staap ei saa neile oma tahet edasi anda, vabad jõud jäävad kasutamata, ühisest tegevusest I armee pole juttugi. Tulemuseks — katastroof.

Mingi võim ei suutnud asetada sõja elementaarreeglite rikkumist. Ludendorff omas töös väljendab mõtte, et nüüdisaegses sõjas ei jatku julgusest, ei jatku talendist — on vaja teadmisi, ning selles suhtes võib saksa väejuhatust julgelt oma rahvale silma vaadata, sest ta täitis oma kohust ja saavutas eesmärgi kõige väiksemate kaotustega. Selle abinõuks oli, sakslastel sõjateadus.

Tannenbergi hävituslahingut loevad sakslased sõjakunsti parimaks teoseks, v. Schlieffen'i haaramise idee selgeks illustratsiooniks, uueks Cannae lahinguks. Selle lahingu tulemuste, tema moraalse ja materiaalse tähtsuse kohaselt on sakslastel selleks õigus ja alus, kuigi puhtsõjalisest seisukohast ta erilist uudust ei paku. Julgeks võtteks oli saksa I korpuse transporteerimine raudteel Deutsch-Eylau peale, et teda I armee vastast õigeaks ajaks II armee haaramiseks lõuna poolt ette visata.

Sakslaste arvele selles operatsioonis tuleb kirjutada väsimata energiat, kõikumatus ja oskust ülesande lahendamisel ja operatsiooni läbiviimisel. Oma tahe pealesurumine jäi raugemata maksma.

Samsonov'i armee pealetung mõjus, et Marne'i lahingus puudusid need saksa kaks korpust ja üks ratsa diviis, mis Samsonov'i armee edasitungi algul lääne rindelt ida rindele kutsuti, nad puudusid saks-

laste lõõgigrupi, koosseisust. Sakslased kaotasid Marne'i lahingu.

Vene vägede suhtes jäid aga raskest õnnetusest sügavad jäljed: juhid olid läbi imbunud väljendamata veendumusest, et sakslaste vastu nad edukalt võidelda ei suuda. See andus edasi ka sõdurkonnale. Sellepärast oli ka kõigil edaspidistel kokkupõrgetel saksa vägedega märgata juhatuse koosseisus kõhklemine, ettevaatus, kartus, kas midagi ei juhtu.

Kuigi sakslased nõrgemad olid jõudude arvu poolest, kuid manöövreerimise oskus, põhjalikum nüüdisaegse sõjapidamise viiside tundmine, kindel tahtmine, raudsed närvid ja pealetungi vaim andsid võidu.

Ida-Preisimaa tragöödia on hoiatuseks kõigile. Ludendorff'il on õigus ütelda, et operatsiooni edu saavutati rahuageste ettevalmistuse paremuse tõttu.

Ettevalmistamine sõjaks on teadus, sõja juhtimine — kunst.

Otstarbetu veesegamine.

Vastuseks A.-g'ile „Darne'i“ kuulipilduja kohta avaldatud märkuse peale (v. „Södur nr. 20/21).

O. Sternbeek.

I.

A.-g. oma teates „Darne'i“ kuulipilduja kohta kurdab, et mitmed meie vanemad lennuväelased ka meie lennuväes seda uut kuulipildujat soovivat näha, sellele aga mõnelt poolt vastu seistavat. Küsimus kippuvat tahtmatalt omandama võitluse iseloomu.

Selle teate värvirikkamaks tegemiseks on koordineeritud artikli teised osad, see on niõelda artikli lõputulemus. Sellele vastamisest tuleb siis ka peale hakata.

Kui asi tõepoolest nii oleks nagu kõrvalolijale A.-g. kirjutusest paistab, siis oleks asi enam kui imeplik. On olemas uus suurepärase kuulipilduja, mida üks riik teise võidu ostab. Meil „tahetakse teda ka näha“, kuid mingisugused salapärased jõud töötavad sellele soovile vastu. Kui selle kuulipilduja ümber veel päris korralik „käsitsivõitlus“ käimas ei ole, siis kipub ta vägisi tulema. Niisugusel juhtumisel on asi küll seda väärt, et teda harilikult luku taga hoitavast kirjavahe- tusest ja mitmesuguste ametiasutuste kinnistelt nõupidamistelt ajakirja veergudele sõelumisele tuua.

Olgu aga siis ka A.-g. vastasrinnal õigus tõtt avalikult jalule seada, kui teine pool selle küsimusega, mis küll sootuks mujal oustumamisele kuulub, ajakirja lugejate ringis „meeleolu tegema“ on hakanud.

Mis on siis nende isikute ja ametkohtade soov olnud, kellega A.-g. arvates vägisi võitlus käima kipub minema?

Kogu selle küsimuse arutamise juures on see „vastasrind“ soovinud ainult üht:

Lahingrelvastuse muretsemisel peetagu kinni vähemalt samadest reeglitest, mille järele käiakse iga muu varustuse muretsemisel.

Kui muretsetakse püssimääret, bensiini, püksiriidet, tallanahka, terasmaterjali töökodadele jne., siis seatakse alati üles kindlad nõuded nende ainete omaduste kohta.

Need nõuded fikseeritakse alati kindlates, üht ehk teist omadust karakteriseerivates arvudes, mitte aga õõnsates üldlausetes.

Määrde sitkus, leekpunkt, hangumispunkt, orgaaniliste ainete hulk, tuhasisaldavus, reaktsioon, lubatav alkaliniteet — kõigile neile omadustele antakse kindlad arvulised piirid. Riidel ja nahal mõõdetakse kindlate meetodite järele vastupanu rebimisele, käristamisele jne. Määratakse ära, mis ainetega nahk pargitud tohib olla, kui palju valmis nahk tohib sisaldada seda või teist mineraalainet jne. Terasmaterjalidel määratakse ära keemiline koosseis ja rida füüsilisi omadusi niisamuti kindlates arvudes.

Ülesseatud nõuded võetakse sõlmivatesse lepingutesse ja nende nõuete järele võetakse ained asjatundjate poolt vastu.

Kui sõjaväeasutustel omal abinõusid ei ole proovide tegemiseks, võetakse appi riigi laboratoorium, erakatskojad, kutsutakse väljast asjatundjaid jne. Masinaid ja relvu valmistavad tehased annavad harilikult ise kõik oma katskojad ja katseabinõud vastuvõtjatele kasutada.

Kui tegemist on mõne täiesti uue materjaliga, mille omadusi veel lähemalt ei tunta, siis tehakse temaga enne tarvituselevõtmist ja tehniliste nõuete ülesseadmist rida katseid, mis uue aine omadusi iga- külgselt peavad valgustama.

Kuulub veel seaduslikkude nõuete hulka, et tehased, kellega lepinguid katsetatakse sõlmida, enne üle vaadatakse, et veenduda, kas nende sisse- seade ja töö organisatsioon nõuete rahuldandamist võimaldab.

See on praegusel ajal õige tähtis punkt. Esiteks on Ilmasõja ajal peale Ilmasõda tekkinud väga palju ebasoliidseid ettevõtteid, kelle kogemused ja sisse- seaded üldse nõuete rahuldandamist ei võimalda. Teiselt poolt on tihti ka suured, ilmakeelsed tehased, mis Ilmasõja ajal tehnilisi imesid tegid, praegu jõuetud isegi lihtsate nõuete täitmisel. Sõjaaegsed tellimised võimaldasid neile muretseda kõige täiuslikuma sisse- seade ja töö organisatsioon viia kõige modernsemate nõuete kõr- gusele. Nüüd on see organisatsioon tellimiste puudusel lõhutatud, terved read masinaid seisavad, inimesed, kes nende juures on töötanud ja tööd juhatanud, on igasse ilmakaarde laiali läinud. Asja, mis varemalt valmistati poolteistsaja pingi peal, tehakse nüüd paarikümne peal. Keerulised ja täpselt töötavad karustussisse- seaded seisavad, tarvitusele on võetud jälle liht vanid. Nii tuleb niisugustes suurtehastes, kus võõrale ikka neid suuri sisse- seadeid näidata armastatakse, vahest õige hoolega ringi vaadata, kas need sisse- seaded praegu ka töötavad ja nendega töötamiseks tarvilik personal on olemas.

Niisugune asja käik näib esimesel pilgul keerulik olevat, tegelikult on ta aga kõige lihtsam. Ta hoiab ära kõik pärastpoolsed ette- heited, kahtlused ja igasugused vaieldused, mis pahatihti väga ja väga kõhukateks kaustadeks paisuvad ja mõnikord otsaga isegi parla- mentidesse ning kohtusaalidesse ulatuvad.

Sellest harilikust ja loomulikust muretsemiskorrast on meil relvastuse ja kaitsevahendite alal senini kinni peetud.

Tarvitusel olevate relvatüüpidega on meil korraldatud rida võrdluskatseid. Nende teenistuslehtedel ja ühtlaste nõuete järele kokku seatud rikkikirjeldustel on registreeritud kõik nendega töötamise juures ette tulnud takistused ja rikked. Nii on kogutud õige suur arvustikuline materjal nende omaduste üle otsustami- seks.

Uute tüüpide tellimist ei ole enne kõne allagi võetud, kui nendega nende omadusi valgustavad katsed tehtud.

Siin ei ole aidanud ei pakuva tehase kuuluse nimi ega sellele tehasele teistelt maadelt antud tellimiste eeskuju. Ka turgudele, mida vahest poliitiliste ringkondade poolt soodustada on soovitatud, ei ole tehtud erandeid.

Möödaläinud aasta kevadel kukkusid meil katsetel kaks jalaväe kuulipildujat juba paarituhande lasu järele täielikult rivist välja. Neile kuulipildujatele oli ka tehaste poolt väga suurt reklaami tehtud, neid oli mõnel pool ka tellitud. Katse aga näitas, et nende konstruktsioon nõrk, ja sellega oli küsimus lõpetatud.

Uhe soomusplaatide muretsemise juures tuli mitmed tehased läbi käia, enne kui leiti tehas, mis neid üldse teha suutis. Tuli kõrvale jätta mõnigi kuulsa nimega ja muidu väga soodustatud tehas. Lõpulikult välja valitud tehasel tuli aga plaatide üleandmisel kogu valmistatud materjal kahel ehk kolmel korral ahju tagasi saata, enne kui tagajärgedega rahule võis jääda.

Tänavu kevadel proovisime üht masinpüstolit, millele tehase poolt juba mitu aastat suurt reklaami teha. Seda püstolit on ka mitmel pool ja õige suurel arvul tellitud. Katsed näitasid aga kohe alguses, et relval seda tulekiirust, mis tal andmete järel pidi olema, ei olnud. Tehase andmete järel pidi tulekiirus olema 30—33 lasku sekundis, korduvatelt katsetel saadi aga ainult 14—15. Samuti tuli ette lasketakistus, mis niisugusel lähedamaa võistluse relval sugugi lubatavad ei ole.

Nii siis ei ole kuidagi võimalik toetuda tehaste oma andmetele ega ka välisriikide tellimistele. Ainult oma katsed ja oma uurimised võivad otsustamise juures aluseks olla.

Riikides, mis mitte relvastuse peale antavate väliskrediitidega seotud ei ole ja kus see majanduslikult võimalik, tehakse niisuguseid katseid aastaid, enne kui midagi lõpulikult otsustatakse. Uurimised tehnilistes asutustes, laskemisest laskeväljadel ja laskegalleriides kõige mitmekesisemates tingimustes ja lõpuks katsed väeasades igapäevase tarvitamise ja väljaõpetamise juures seisavad harilikult niisuguste katsete programmis.

Niisugusel alalisel alusel toimetab katseid muu seas Soome, kelle andmeid A.-g. möödaminnes diskrediteerida püüab.

Veel möödäläinud talvel lõppes seal üks suurem katseteseeria väga mitme relvatüübi kallal laskmisega — 28° pakase käes, millist katset meie kliimas äärmiselt tähtsaks tuleb lugeda.

„Darne'i“ kohta on A.-g.'i „vastased“ ka ainult üht soovinud:

Enne kui selle kuulipilduja tarvituselevõtmist lahingvarustusena otsustada, korraldatagu temaga kindla kava järele katsed. Katsed olgu võrdlevad teiste analoogiliste relvade, s. o. teataval määral võistluskatsed. Katsetetulemuste põhjal seatagu üles kindlad tehnilised nõuded tellitava relva ja ta ehitamisel tarvitavate materjalide kohta. Nende nõuete kohaselt sündigu relva vastuvõtmine asjatundjate poolt.

Teiselt poolt taheti kahjuks teist teed käia.

Möödaläinud aasta esimesel veerandil esitati soov „Darne'i“ muretsemise kohta lennavae poolt esimest korda. See soov ei olnud aga põhjendatud mingisuguste positiivsete andmetega relva kohta. Keegi oli teda Prantsusmaal näinud ja temast seal kusagil lasknud. Mis tingimustes laskmine sündis, ja miasuguseid tagajärgi ta oli andnud, ei olnud fikseeritud. Relva siin nähtud ei olnud, puudus isegi kõige lihtsam ilma mõõdeteta joonestus või pilt, mille järele ta ehitusest ettekujutus oleks võinud saada.

Niisugust ettepanekut läbi vaadates tegi kolleegium, mille hooleks meil selletaoliste tehniliste küsimuste läbivaatamine on antud, otsuse, et alust ei ole „Darne'i“ enne vastuvõetavaks ja soovitavaks tunnustada, kuni muretsetud pole kõik tehnilised andmed ta ehituse kohta ja spetsifikatsioonid ta üksikute osade ning tarviliste tagavaraosade peale ja kuni toime pole pandud võrdlevad katsed selle ja tesite analoogiliste relvadega.

Mõni aeg peale selle oli „Darne'i“ pooldajatele täielik võimalus antud otsekohe väljamaal kõik nõutud andmed selle relva kohta muretsetada. Üldmainitud tehnilise asutuse otsus katsete vajaduse kohta oli neil teada. Väga hästi oleks nad siin tehasega võinud kokku leppida, et tehas proovieksemplare meie poolt ülesseatud programmi järele Tallinnas demonstreeriks. Seda on kõik relvatehased senini heameelega teinud. Ka täieliste kirjelduste ja lihtsate, ilma mõõdeteta joonestuste saamine ei oleks pidanud raskusi sünnitama. (Tehniliste tööjoonestuste andmisest ütles tehas ära).

Midagi selletaolist aga ei sündinud. Kui küsimus hiljemalt jällegi kaalumisel oli, siis puudusid jällegi kõik andmed. Oli olemas ainult tehase poolt välja antud brošüür, kus relva õige puudulik kirjeldus sees, joonestused ja pildid selle juurde aga puudusid. Mis seal kirjelduses siis mingisugune „guignol“ või „transporteur“ tähendasid või kuidas nad välja nägid, oli teadmata.

Vahepeal oli aga mõnelt poolt õige kurvad andmed relva kohta saadud. See suurendas muidugi kahtlusi, kas relv üldse nõuetele vastav on.

Mõnda neist teadetest nimetab ka A.-g. ja katsub neid möödaminnes diskrediteerida. Ta ütleb isegi kuulnud olevat, et ühes aktis näidatud lasketakistuste põhjuseks vana laskemoon olnud. Olgu A.-g.'ile siin muu seas tähendatud, et ta selle kuuldusegaga küll veidi tüüssata on saanud. Laskemoona vana d u s ei ole kusagil veel põhjuseks olnud s ö ö t m i s t a k i s t u s t e l e, millised selles aktis hulgakaupa on registreeritud. Laskemoona vanadus võib ainult põhjuseks olla pikaldastele süttimistele, millel suur tähtsus läbi propelleri laskmise juures. Seal sündis aga laskmine maas. Ka on laskemoona defektidest olenevad takistused aktis registreeritud eraldi, jutt oli ainult hulgalistest s ö ö t e t a k i s t u s t e s t.

Meil oli samavähe põhjust nende teadete soliidisuse juures kahelda kui pimedast peast mõne teise riigi tellimise peale toetuda.

Sellepärast soovitas A.-g.'i „vastaspool“ jällegi kavakindlaid katseid, enne kui selle relva kohta mingi otsus tehakse. Senikaua aga soovitati jääda „Vickers“⁶³ i juurde, mida meil juba tagavaras on ja mida jalaväe mudelist ümbertegemise teel veelgi juurde võib saada, ilma et see nõuaks suuri kulusid.

Selle viimase ettepaneku vastu vaidlesid lennavae esitajad ägedalt. Niisuguse kahtlase relvaga, nagu seda oleks jalaväe mudelist ümbertehtud relv, ei minevat ükski lendur lahingusse.

Imelikud on vahest inimeste töökspidamised. Relvaga, mille kohta kõige elementaarsemad tehnilised andmed puudusid, olid nad valmis kas või saatanale vastu minema. Juba tuntud ja aastakümnete jooksul väljakujunenud relvaga, mille kordaseadmine meie oma silma all oleks sündinud ja millega võimalik oli ükskõik missuguseid katseid ette võtta, keeldutakse kategooriliselt töötamast.

A.-g. ütleb veel, olevat soovitatud „Madseni“⁶⁴. See ei ole õige. Synkroniseeritud „Madseni“ meil veel katseid tehtud ei ole ja sellepärast ei võinud teda ka keegi soovitada, ehk küll jalaväe mudeli kohta meil juba suur katsematerjal olemas. Soovitati ainult teha temaga võrdluskatseid, et välja selgitada, mis parem on ja mille juurde viimaks peatuma jääda.

Kuidas küsimus lõpuks otsustati ja mis motiividel see sündis, ei kuulu siin arutuse alla. Kuid A.-g.'il ei ole praegu mingit põhjust kurta, et ta seda relva n ä h a ei või. Ta võib seda näha ja isegi temast kõnmutada niipalju kui tal süda kutsub ja padruninormid lubavad.

Ka peaks A.-g.'il teada olema, et praegu rida isikuid selle kuulipilduja omaduste väljaselgitamise kallal tööd teeb. Nende hulgas ei puudu ka lennuväe esitaja. Mis häda ajab siis nüüd A.-g.'i ilma selle töö tulemusi ära ootamata lansseerima teateid mingisuguse salapärase „võitluse“ üle selle kuulipilduja ümber? Ärgu kartku A.-g., et keegi selle kuulipilduja vastu võitlema hakkab, kui katsed näitavad, et ta kõiki nõudeid täidab ja kõigist teistest parem on.

II.

Pöördume nüüd A.-g. teate „tehnilise“ osa vaatlemisele.

A.-g. seab lennukikuulipilduja kohta üles rea nõudmisi ja loob siis paari arvu osava ettetoomisega pildi, nagu oleks „Darne“ juures nende nõuete täitmise suhtes kõik väga korras.

Esimises joones nõutakse lihtsate konstruktsiooni. Siin näidatakse, et „Darne“il 20 osa vähem olevat kui „Vickers“il. Kõrvalseisja lugeja saab siis muidugi pildi, et „Darne“ üks väga lihtne relv on.

Osade üldarv ei ütle aga veel midagi. Osad, mis ei tööta, mille peale mingisugune kulutav ehk murdev jõud ei mõju, ei või võrdluses üldse kõne alla tulla. Võrrelda võib ainult töötavate mehhanismide osade arvu ja sedagi igas mehhanismis oma ette. Muidu on pilt vildak.

Kui aga sellelt seisukohalt võrdluse alla võtta „Vickers“ ja „Darne“ söötmismehhanismid — kuulipilduja kõige tähtsamad elundid — siis ei lange otsus kuidagi „Darne“ kasuks.

Osade arv üksikis mehanismis ei ole ka veel otsustav. Osad peavad olema konstruktiivselt lihtsad. See tähendab, nad peavad olema hõlpsasti valmistatavad. Nende pinnad, nurgad, augud jne. peavad olema hästi defineeritud. Nende vastavus mõtudele, mille juures nad eksimatult töötavad, peab olema hõlpsasti kontroleeritav. Töötamise juures peavad osade liikumised olema lihtsad, s. o. lihtsad translatsioonid ehk lihtsad rotatsioonid kindlate, paigalemonteeritud telgede ümber. Liikumiste üleandmine ühelt osalt teisele peab sündima lihtsalt, ilma mitmeliikmeliste ühendusdetailidega. Printsiibid, millelele osade töötamine rajatud, peavad olema üldiselt tuntud ja matemaatiliselt defineeritavad.

Thomsoni masinpüstoli söötmine, kestaheite ja löögimehanismis kokku on ainult kaheksa osa. Sellegi peale vaatamata ei saa seda relva kuidagi konstruktivselt lihtsaks lugeda. Ta lukustus tugeneb teaduslikult täiesti läbiuurimata, ainult katseliselt leitud printsiibile — metallide adhäsiioonile kõrgete survete juures. Meil ei ole mingisugust võimalust lihtsate mõõtmistega enne lasmist kindlaks teha, kas see lukustus veel töötab või mitte. Ainult siis kui laeng kord laskurile vastu silmi lendab, võime kindlasti öelda, et nüüd pistol korrast ära on. Tarbekorral oma töökojas pealtnäha lihtsat lukustusriivi ka sugugi nii lihtne teha ei ole.

Erilist tähelepanu nõuab vedru küsimus. See pealtnäha nii süütu osakene on tehnikule üldse ja relvatehnikule veel isearanis niisama soovimata element kui kaitsepolitseinikule kommunist. Väljaarenenud relvatehasedki ei valmista harilikult vedrusid ise, vaid tellivad neid erilistelt vedrutehastelt. Ka need ei saa mõne vedru valmistamisega igakord järsku hakkama, vaid alles pikemate katsete ja isegi õpereiiside järele.

Meie sõjariistade osakond võiks selle kohta mõnegi loo jutustada.

Kus vedru lihtsalt mõne osa paigal hoiab ehk mõne riivi kinni lükkab, seal võib temaga veel leppida. Kui aga vedru on mehhanismi eluliseks, töötavaks osaks, seal tuleb temale pöörata iseäralist tähelepanu. Kui ilma niisuguse vedruta kuidagi läbi ei saa, siis peavad ta omadused hästi olema defineeritud ja hõlpsast kontroleeritavad.

Mis on näiteks telefonide, kommutaatorite jne. ehituses kõige nõrgem punkt, mille kallal paljud muidu rahuldavalt töötavad tehased komistavad? Vedrud. Sedasama tuleb veel suuremal määral öelda relva kohta.

Võtku nüüd A.-g. korra „Darne“ korralikult koost ära ja uurigu ta söötmismehhanismi lähemalt (võimalus tal selleks on). Kas annab selle mehhanismi osade arv, töötamise juures tähtsate vedru arvu, mitmeliikmelised liikumiste üleandmised ja rida individuaalselt juurde passitud, mõõtmise ja tolerantside poolest raskelt defineeritavaid otse tunnistuse konstruktiivsust lihtsusest? Iga relvatehnik vastab selle peale otsekohe eitavalt.

A.-g. aga võtab lihtsalt tehase poolt välja antud brošüürist osade üldarvu ja opereerib sellega, täiesti analüüsivõimata jättes küsimuse, mida relva konstruktiivse lihtsuse all tuleb öieti mõelda.

Teine A.-g. poolt üles seatud nõudmine on *ustav töötamine*. See on jällegi õõnes üldlause, millele veel sisu tuleb leida.

Lahingunõuetest välja minnes tuleb seda sisu formuleerida järgmiselt:

a) Otsekohe kokkupõrke relv, millega töötamisel edu ja kadu sekunditest olenevad (löökjao masinpüstol, lennuki kuulipilduja jne.), peab konstruktsioonist olenevatest takistustest *absoluutselt* vaba olema. Kuna padrunid niisuguste relvade jaoks oma väliste mõõtude poolest enne tarvitamist kontroleeritakse, siis on nendega töötamisel mõeldav ainult üks takistus, *nimelt süütkust olenev tõrge* (mitte löökmehanismist olenev).

b) Osade kulumise tagajärjel hakkab ka kõige ideaalsem relv viimaks takistustega töötama. Peab aga võimalik olema lihtsate mõõdukontrollidega igal ajal kindlaks teha, kas relv täiesti ustavas korras on või mitte. Nii peab võima takistuste ettetulemist *ette näha* ja kulunud osasid õigel ajal ära vahetada, enne kui nad laskurit kriitiliselt silmapilgul hätta jõuavad jätta. Ootamata takistusi ei tohi ette tulla.

c) Relva osad peavad valmistatud olema kõige vastupidavamast materjalist, nii et juhuslisi murdumisi sugugi ette ei tuleks. Murdumisevõimalusi peab niisamuti võima väljalastud paukude arvu järele ette näha.

A.-g. toob „Darne“ ustava töötamise tõenduseks ette Itaalias ühest „Darne“ist lastud 9200 pauku, mis takistuseta olevat läinud. A.-g. näib üldse väga hästi orienteeritud olevat kõiksuguste välisriikide tellimiste ja välisriikides tehtavate katsete asjus. Ehk on siis tal võimalik lugejaid informeerida järgmiste küsimuste üle:

a) Kas oli relv, millega katseid tehti, juhusliliselt suurest hulgast välja valitud, või oli ta tehase poolt just katseteks kokku passitud?

b) Missugune oli katsete programm ja missugustes tingimustes katsed sündisid?

c) Kas vaadati vahepeal relv üle ja seati lödvaksjäänud vedrusid jne. korda või mitte?

d) Missuguses seisukorras oli relv katse lõpul, missugused osad näitasid kulumist ja kui suurel määral? Kui suur oli katse lõpul lukustusvahe, gaasiava läbimõõt ja taandur- ning löökvedru pinged? Kui suur oli tulekiirus katse algul ja katse lõpul?

Kuni vähemalt nende küsimuste peale vastust ei ole antud, et ütle relvatehnikule 9200 padruni väljalaskmine veel midagi ja ustava töötamise üle ot-

sustamine nõuab ikkagi oma katseid ja oma uurimist.

Järgmine nõue on A.-g.'il väikene kaal.

Nii absoluutselt seda nõuet üles seada ei tohi. Kaalu ei tohi kunagi ohvrisk tuua lahingutublidust. Kui kaalu arvel töötavad osad niglaiks ja ebakindlaks muutuvad, on asi halb.

Muu seas on A.-g. poolt ette toodud kaaludega asi ka veidi viltu.

Lennuki „Vickers“, mis sõjaaegse mudeli järele valmistatud ja mille juures terve rida kergendusoperatsioone ajapuudusel tegemata on jäetud, kaalub ühes õliga töötava synkroonpäästikuga ja erilise vinnatõmbamishoovaga peaaegu 14,5 kg.

Vinnatõmbamishoov ei kuulu sugugi kuulipilduja osade hulka. Arvatavasti ei saa ka „Darne“ ilma niisuguse vinnahoovata läbi, sest et tal vinnatõmbamine erilisel raske on.

Synkroonpäästikut võib ehitada kuidas tahes ja selle kaalu võib õge tublisti vähendada.

Normaalne, rahuaja tüüpi jalaväe „Vickers“ kaalub 12,9 kg. Lennumudeli juures langeb sellest kaalust välja aurutoru ühes kõigi selle juurde kuuluvate osadega, veekorgid, raske käepidemete ga kural ja kõik käsitsi päästmise seaded. Mantel kergendatakse veelgi. Nii saame hoopis teise kaalu, kui A.-g.'i poolt näidatud 14,5 kg. Kui A.-g. rahuageste hindadega opereerib, siis peaks ta samuti talitama ka kaaludega.

Viimane A.-g.'i poolt ülesseatud nõudmine — minimaalse ajaga maksimaalne töö — käib, nagu pärastpoolsest artlusest näha, tulekiiruse kohta. A.-g. ütleb, et „Darne“ kuni 1200 lasku minutis andvat. Kuid õelgu A.-g., kunas ja missugustel katsetel see kiirus on saavutatud? Minul selle kohta ametlikke andmeid ei ole. Küll on minul aga dokumentaalset andmed olemas, et lühikestel laskeproovidel Prantsusmaal ühe relvaga 1055 lasku minutikiirust on registreeritud. Teiste samadel laskeproovidel olnud relvade kohta on tulekiirus registreerimata. Neil dokumentidel on ka ühe meie lennuväelase allkiri. Muid ametlikke andmeid meil selle relva tulekiiruse kohta praegu ei ole. Käimasolevad katsed näitavad muidugi, kas tehase reklaambrošüüris näidatud 1200 lasulisel kiirusel alust on või mitte.

Nagu lugeja näeb, on A.-g.'i „vastaspoolde“ täielik õigus olnud tähelepanu juhtida sellele, et enne relva reglementeerimist vaja on temaga põhjalikud katsed toime panna ja ta ehitus tehniliselt läbi uurida. Seda tehakse nüüd parajasti. Millega tahab siis nüüd A.-g. võidelda? Kas katsetega? Või ehk sellega, kelle korraldusel katseid tehakse.

III.

Mida tõendavad Poola, Rumeenia ja Jugoslaavia tellimised, millest A.-g. räägib? Kui nad ka antud on, siis peab mees pidama, et need maad seotud on krediitidega, just niisamuti nagu meie seotud oleme oma raudteematerjali peale saanud krediitidega. Nad on lihtsalt sunnitud seda võtma, mis neile Prantsuse turg pakub ja peale „Darne“ sealt praegu teist lennukikuulipildujat saada ei ole.

Aga Itaalia tellimine? Selle kohta olgu tähendatud, et Itaalia taolised riigid sadasis ja sadasis kuulipildujaid tihti lihtsalt laialdasteks katseteks on tellinud. Ka ei tea meie, missugused olid Itaalia lepingu tehnilised tingimused, kas need relvad juba vastu on võetud ja kuidas vastuvõtmine läks. Ehk teab A.-g. selle kohta midagi lähemat.

IV.

Ehk öeldakse, mis on kõige sellega tegemist iga-sugustel tehnilistel ja teistel asutustel? Lennuvägi on ise tarvitaja, las' ta ise laseb, millega ta tahab.

Selle seisukohaga ei saa leppida. Relvade korras-hoiu eest vastutavatel keskasutustel on äärmiselt täh-

tis teada, kas meie niikuinii rikka tüüpide ja kaliibri-te muuseumi rikastamine veel ühe tüübi võrd relvade korrashoiu ja osadega varustamise tööd mitte meie võimetest ülekäivaks ei tee. Ja siis on lennuvägi ikkagi ainult abi-väeliik, kelle nõrkust ja tugevust oma naha peal jalavägi ja suurtükivägi otsekohe tunda saavad. Need väeliigid on sellepärast väga huvitatud sellest, millega lennuvägi ennast varustab, kui vast lennuvägi ise oma „sinavas eetris“ nende „põrmus roomavate“ väeliikide huvid kogemata ära peaks unustama.

V.

Nagu tähendatud, uurimine ja katsed näitavad objektiivselt kas esitatud relv hea on või mitte ja kas ta tüüp juba kindlalt välja kujunenud on või mitte. Sellepärast on enneaegne seda küsimust täies ulatuses arutama hakata. Samapärast on aga A.-g.'i poolt lanseeritud teade „võitluse“ üle selle kuulipilduja ümber otstarbetu veesegamine ja asjata meeleolu tegemine.

Meeleolu tegemise eest relvastuse ümber tuleks aga kindlasti hoiduda.

Tuletage meelde, kuidas Prantsuse sõjavägi Ilmasõja alguseks ilma raske välisuurtükiväeta ja ilma kerge välislahubatsateta jäeti. Kapten Mandrin'i poolt konstrueeritud lisandused 75 mm granaadi juurde — plakettes — pidid täitma kõige selle aset. Lihtne, odav, geniaalne pidi see leidus olema. Olgugi, et mitmelt-poolt ära näidati, et nende lisandustega laskmine „barbaarne ja ballistiliselt äärmiselt nõrk talitusviis“ on, loodi nende ümber siiski nii hoogne meeleolu, et nad ilma pikemate katseteta vastu võeti ja kerge välislahubitsa küsimus maha maeti. Tagajärjed peaksid kõigil teada olema.

Võtke nende automaatrelvade arv, mis Prantsuse sõjaväele sõja ajal ilma põhjaliku läbimõtlemiseta ja läbiproovimiseta valmistati. 244.368 Chauchat kergekuulipildujat, mille kohta praegu üldine otsus on, et see on nõrk ja sõja nõuetele mittevastav relv. Üle 90.000 iselaadiga vintpüssi, mis sama Chauchat poolt konstrueeritud olid, mille peale suuri lootusi pandi ja mis kohe sõja ajal kolikambrisse heideti. Need arvud kõnelevad ja hoilavad.

Kes selle kohta lähemaid teateid soovib, lugegu kindral Herr'i raamatust „L'artillerie“ leheküljed 13—23 läbi ja vaadaku „Revue d'infanterie“ 1922 aasta mail ja juunikuu numbrites ilmunud chef de bataillon Sonnerat artiklisse.

Ilmasõda tõstis kõrgele kuulipilduja tähtsuse. Sellepärast on nüüd väga ja väga palju hakanud kuulipildujaid konstrueerima ja ehitama. Automaatrelv ei ole aga asi, mida üle öö „valmis“ saab konstrueerida, nii et ta vastupidavus ja tööstusline, standartiseeritud valmistamine võimalik oleks. Soliidsed relvatehased ütlevad, et esimesed kümme aastat tööd ainult peaaegu puhast praaki annavad. Isegi vanade, väljakujunenud relvade valmistamisega ei saada vahest hakkama. Näitena võiks nimetada, et Venemaal terve Ilmasõja jook-sul ühtki uut käsirelvade tehast käima panna ei suudetud. 1912 aastal anti Venemaa poolt suurte Ameerika ja Inglise tehastele tellimine 10.000 kuulipilduja peale. Kolme aasta pärast suutsid need tehased ära anda ainult paarsada kuulipildujat.

Kas on „Darne“ juba välja kujunenud, standarti-seeritud relv?

Tehas oma 1925 aastal välja antud brošüüris kinnitab, et relva juures viimased täiendused tehtud olevat, et relva viimistlemine nüüd otsustavalt lõpnud ja nüüd ainult muutmata tüüpi seeriarelvu valmistama hakatakse.

7. aprilli 1926 kirjutab tehas, et viimasel ajal relva jällegi täiendatud, ja et nüüd katsete periood kõige lõpulikult lõpnud olevat.

Mida siis uskuda? Kord on viimistlemis- periood otsustavalt lõpnud ja muutumata tüüpkindlaks tehtud. Aasta pärast on alles katsete periood „kõige lõplikumalt“ lõpnud. Ehk tuleb siis nüüd jälle uus „viimistlemisperiood“. Milles

seisavad need „viimased täiendused“? Seda ei tea praegu meie ega tea A.-g. samuti.

Sellepärast tuleb ka siin hoiduda otstarbetu meeleolu tegemise eest ja otsustada ainult kavakindlate katsete ja põhjaliku tehnilise uurimise järele.

Rännak kahurväes Saksa määrustiku järele*).

G. Leets.

a) Kogumine.

Varjamine õhuluure eest omab kahurväe kogumisel rännakuks taktikalise olukorra ja maastiku tingimuste kõrval kardinaalse tähenduse.

Moodsas sõjaväes suurte kahurväe ühenduste kogumist kaitstakse zeniit-kahuritega. Erilise zeniit-kahurväe puudumisel selle ülesandeid täidavad kohased väljakahurid ja kuulipildujad.

Kogumist on kasulik toimetada väikesemate gruppidega, millised võivad kergemini kohaneda maastiku varjudele. Tuleb hoiduda suurtest koondustest. Harilikult kõige otstarbekohasem on koguda kahur väge suurtüki kolonnidesse teid mööda ehk teede läheduses. Kui võib oodata kallaletungi õhust, — sõitjad ja numbrid istuvad oma kohtadel.

b) Rännakukord.

Omavoliilsed kõrvalekaldumised riitumise määrustest on keelatud; üksikutele juhtumustel tarvisminevate kergenduste kohta (näit. kraachaakide vallandamine) tuleb oodata vastavat korraldust ülemuse poolt.

Rännakul peale käsklust „vabalt“ lubatakse rääkida, laulda ja suitsetada. Tervitamine rännakul jääb ära, kui selleks pole tehtud teistsugust erikorraldust.

Väeosa liigub terves koosseisus seda teeäärte mööda, missugune liikumiseks soodsam. Kui liiguvad ühiselt mitu väeliiki, siis valib omale soodsama teeäärte jalavägi.

Kui erakorralisel juhtumisel liikumine sünnib mõlemal teeäärte, siis kahurväe voori vankrid liiguvad seda äärt mööda, mis liikumiseks soodsam.

Igal tingimisel peab osa teest vabaks jätma ratsanikkude, jalgrattasõitjate ja autode jaoks. Et patareide möödasõitjatel hoiduda ristlemisest, peab rännakkolonniile vastavas käsus ette nägema, missugust äärt mööda liikuda. Kui tee kitsas, — peab end liikumise ajal hoidma ligemale tee äärel, et sellega jätta osa teest möödasõitjate tarvitada. Kui ristlemisest pole võimalik hoiduda, siis peab kahurvägi jalaväele võimaldama läbijooksmise oma intervallidest.

Kui rännakkolonni eralduvad üksikud patareid või grupid, peab andma järgmisele järeletulijale väeosa ülemale korralduse hoida õiget teed.

Et ära hoida rännakkolonni venitamist, peavad vankrid määratud distantsidest täpselt kinni pidama. Väikesemad muudatused rännakkolonni sügavuses reguleeritakse distantsidega üksi kuteühenduste vahel; nii oleksid distantsid patareide vahel 15 sammu ja gruppide vahel 40 sammu.

Pikemate puhkete ehk puhkepäevade juures jäävad maksma samad reeglid mis kogumistelgi. Kõrvalekaldumised võivad tingitud olla vee ja varju olemasolust ning tuulest ja vihmast.

*.) Ausbildungsvorschrift für die Artillerie. Heft 18. Die Kampfschule. 1922.

c) Liikuvus.

Mitmesuguste kahurliikide tarvitamine ei olene üksnes nende ballistilistest omadustest, vaid ka liikuvusest.

Kerge kahurvägi võib liikuda traavis suurte kauguste peale ka väljaspool teid, kui pind soodus. Välja arvatud mägestikud, tema võib jalaväele järgneda koguni raskelt läbipääsval maastikul.

Kestvalt galopis liikuda suudab ainult ratsa-kahurvägi. Lühikeste kauguste peale ja head pinda mööda võivad liikuda galopis ka kerged väljapatareid.

Hobuste seisukord võib galopis liikumise hoopis ära keelata. Igatahes, kiired allüürid (traav ja galopp) on lubatavad ainult siis, kui taktikaline olukord seda nõuab.

Raske kahurvägi võib liikuda väljaspool teid üldreeglina ainult sammu; kuid siiski, soodsas pinna juures rasked patareid, kelle kahursüsteemi kaal ei ole suurem raske väljahaubitsi omast, suudavad tarbekorral liikuda ka traavis.

Mehaanilise jõu abil liiguvad patareid ja kahurid suudavad tugevatel teedel ja kindlal pinnal liikuda võrdlemisi suurte kiirustega. Kergekaliibrilised autopatareid (7,5 cm ümber) võivad liikuda kiirustega kuni 20 klm, kiirust lugeda võrdseks 15 klm tunnis.

Mäe-kahurvägi liigub ainult sammu, sama kiirelt kui jalavägi.

d) Rännakliikumise teostamine.

Kui on oodata kokkupuutumist vaenlasega, siis kooskõlastatakse rännakliikumine taktikalise olukorra nõuetega. Muudel juhtumustel peab eeskätt silmas pidama väeosade jõu ja värske kokkuhoidmist.

Rännakliikumise juures, kui kokkupuutumine vaenlasega võimalik, maksavad alljärgnevad juhtlauseid:

Tiivhaaramise ehk õhukallaletungi võimaluse korral, samuti kinnisel maastikul võib sügavatesse kahurväe kolonnidesse paigutada jalaväe osad.

Auto-patareidel (kahuritel) on raske liikuda pikemat aega väikese kiirusega. Seepärast võib neid ainult lühikeseks ajaks ja väikeste kauguste peale paigutada jalaväe ja sõitva kahurväe kolonnidesse. Harilikult peavad nemad liikuma kas eri teid mööda või jõudma „hüpetena“ kolonnile järele. Nad võivad ka varuna ülemale käsutusse jääda, kes neid tarbekorral kiirelt ette võib saata.

Moodsas sõjaväes raske kahurvägi liigub harilikult kerge kahurväe järel. Kui aga on aimata raske kahurväe rutulist astumist tegevusse, siis ta paigutatakse peajõudude kerge kahurväe osade vahele või nende ette, vastava olukorra juures isegi eelväkke või järelväkke.

Zeniit-kahurväe suhtes tuleb silmas pidada järgmist: tema allub vahenditult suurtükiväe ülemale ja liigub ešelonieritult või hüpetena paralleelselt liikumise teedele, vahetades positsioone eesmärgiga kaitsta kõiki rännakkolonni osi vaenlase õhurünnakute eest.

Zeniit-helgiviskepatareid võivad liikuda peajõudude kolonni sabas.

Väikesekaliibrilised zeniit-kahurid (revolver-suurtükid) antakse harilikult õhupallide ja aerodroomide käsutada.

Gruppide (patareide) määramisega eelväe juurde raskeneb rügemendi (grupi) organiline side. Rügemendi (grupi) juhtimise hõlbustamiseks võib pidada otstarbekohaseks ülema asumist eelväe juurde.

Arvesse võttes seda, et ettevalmistustööd kahurväe hargnemiseks (vaatluse ja side organiseerimine, juurdepääsuteede ning positsioonide luure) nõuavad palju aega, — võib paigutada side-salgad gruppide etteotsa; erijuhustel, kui side-salkade tegevust on kindlasti ette näha, võib neid veel kaugemale nihutada; suurtes koondustes paigutatakse side-salgad gruppide kaupa kokku.

Peajõudude kahurväe side-salku ei pea mitte eelväe juurde tõmbama.

Möödusalgad liiguvad tihti eelväe sabas, et iga-suguses olukorras võita tarvilist aega tegevusesse astumiseks.

Ülejäänud luure organid, nagu õhupallid, meteoroloogia jaamad, topograafia rühmad ja kartograafia jaoskonnad paigutatakse harilikult peajõudude koosseisu.

2. laskemoona ešelonid ning lõpuks lahingu voor liiguvad patareide paigutuse järjekorras grupi sabas, ešloni ehk voori vanema ülema juhatusel.

Kerged laskemoona kolonnid rivistatakse väeksuse ülema käsu põhjal lahinguosade sappa oma gruppide (patareide) liikumise järjekorras. Üksikute juhtumustel nad võivad otsekohe järgneda oma gruppidele ehk patareidele; tarbekorral võib neid isegi eelväe juurde nihutada.

e) Ülema koht.

Suurtükiväe ülem asub diviisiülema või selle väeülema juures, kellele tema allub.

Peajõudude kahurväe rügementide ja üksikute gruppide ülemad liiguvad, reeglina, peajõudude ülemaga peajõudude ees, grupiülemad — oma rügementide ees, patareide ülemad — oma gruppide ees; tarviduse korral patareide ülemad viibivad patareide juures.

Gruppide (patareide) määramisega eelväkke sellekohased ülemad asuvad eelväe ülema juures (eelväe esotsas).

Suurtükiväe ülema juures asuvad ka kahurväe lennuüksuste ohvitserid.

Käskudetahtjad ohvitserid ratsa või autodes, ratsanikud-käskjalad, jalgrattasõitjad ja mototsiklistid on siks üksikute ülemate vahel.

Tihti võib käskude edasiandmiseks kasutada liikumise tee kõrval olevaid alalisi telefoni-juhesid.

Uus tankivastane relv.

Austria sõjaväe kapten ins. Heig! avaldab Saksa sõjanduse ajakirjas „Militär-Wochenblatt“ nr. 41 s.a. ühe uue tankivastase kuulipilduja kohta kirjutuse, kust alljärgnevad andmed on võetud.

Kui 1918 aastal suurekaliibrilise kuulipilduja või tankivastase suurtüki loomine tarvilikuks sai ja kaheldi, kas 13 mm püss ja kuulipilduja kõigile nõudmistele suudavad vastata, konstrueeris üks Shveitsi firma, Seebach-Maschinenfabrik, A.-G., mõlemad 2 cm Semag kahuri mustrid, millede andmed esimest korda „Revue d'Artillerie's“ ilmusid.

Pärast sõda likvideeriti ettevõtte ja tema patendid omandati tuntud Oerlikon'i tööstuste vabrikule poolt, mis asja arendamise enda kätte võttis ja viimastel aastatel kuulipilduja M. 23, lafetiga M. 24 välja töötas, mida praegu proovitakse ja mis kui tegelikult nõuetele vastav tankivastane relv meie suurimat tähelepanu väärrib.

On olemas 2 tüüpi 2 cm kuulipildujaid: jalaväe suurtükk rataslafetil ja veidi lühendatud kuulipilduja lendmasina jaoks, mis viimase pöördkahvlisse on asetatud.

Nii kahuri raud kui ka lafett on omapärased ja huvitavad.

Raud, mille pikkus üldse mitte vähem kui 1,80 m, lukustub kõige lihtsamalt ja töötab samadel printsiipidel nagu r. klp. „Maxim“. Relva lihtsus, tõlmukindlus ja takistuste kiire kõrvaldamine väärivad kiitust. Raud on õhujahutusega ja tal on teataval ulatusel piki õnarad. Padrunid asuvad poognakujulistest magasinides, igaühes 15 pauku. Magasinid kinnitatakse raua tagumisele osale ja sealt kantakse padrunid vedru abil, raua seisangust hoolimata, eksimatult ette.

Lafett, mille külgsede sektor 10° on konstrueeritud nagu harilik lahutamata lafett. Tal on kahest putkest koosnev ja väljatõmmatav lafeti saba ja selle külge on kinnitatud sahk, seatav telg ja kaks tahapoole kokkulöödavat jalga, mis sarnased kuulipilduja kolmjalale ja mis võimaldavad laskmise ilma ratasteta või ülestõstetud ratastega.

Raud asub ülemisel lafetil (hällil) ja nimelt nii, et transporteerimisel teda, nagu raskete kahurite omagi, tagasitõmmatud seisanguse võib asetada. Ülemine lafett võimaldab piiratud külgsuunimist ülemise lafeti kandja läbi, mis kõrguseadja abil alumise lafetiga on ühendatud.

Lafett võimaldab: 1) relva edasitoimetamist lahutatult, ja nimelt: a) raud 45 kg, b) lafett ratasteta 50 kg, c) rattad ühes tagavaraosadega 35 kg; 2) edasitoimetamist ratastel tagasitõmmatud rauaga. Kahuri üldkaal 125 kg.

Edasi võimaldab lafett: laskmist ratastelt tagasi kokku tõmmatud jalgedega, laskmist kolmjalt ilma ratasteta, laskmist kolmjalt ülestõstetud ratastega.

Sellele vastavalt vaheldub tule kõrgus punkt 300—650 m.

Huvitav on selle jalaväe kahuri tarvitamise võimalus lennukite vastu, milleks tal kaasas täiendusjalad, mis kaaluvad 35 kg, nii et kahuri üldkaal 160 kg ulatab. Seks pööratakse lafett ratastel sabaga ülespoole ja saba asemele kinnitatakse talle taha hargiga pööralus ja kaks pikka tugijalga, mis lafeti teljega tõmbekruvi abil ühendatakse. Seeläbi tekib rinnakõrgune lennukite vastane kolmejalgne kahur, mille pöördkahvel võimaldab 360° küljelaskevälja.

Kuulipilduja M. 23, mis lennukite vastu määratud, on veidi lühema rauaga. Ta annab lihtsal pöördalusel vabalt pöörda.

L a s k e o m a d u s e d.

Oerlikon kuulip. laseb väikeste 2 cm granaatidega, kaal 140 g, algkiirus 650 m/s, ja saavutab 43° laskenurga juures 3.700 m laskeulatuse. Tulekiirus 100 paugu ümber minutis. Mürsud ise on: valgusjälgranaadid, soomustpuurivad ja süütegranaadid. Soomustpuurivatel granaatidel puudub süütaja. Lõhkeaine plahvatab läbilöögil tekkiva palavuse tõttu. Süütegranaadi süütaja on silmapilke ja määratud lennuki kandepindade vastu tegutsemiseks.

Lennuki kuulipilduja granaadil on veidi vähem algkiirus, 520 m/s; kuulipilduja laseb samade mürskudega.

Firma andmeil on soomuse läbistamise tagajärjed — mis meid kõige rohkem peaksid huvitama — järgmised:

Karastatud terasplaadid, mille vastupidavus 120 kg mm peal, lööb mürsk läbi 25 mm paksuselt kuni 200 m pealt, 20 mm 325—350 m, 15 mm 500 kuni 600 m.

Arvustus.

Konstruksiooni suhtes näib Oerlikon kuulipilduja nii hästi omapärane kui ka puudusteta ning ehituselt välja nõuetele vastav olevat, kuigi lafett just kõige lihtsam pole. Suur raua pikkus — mehe kõrguse — on tegelikult muuga proportsiooni viidud, raskuse jaotus soodus, nii et raua pikkus end tegelikult tunda ei anna.

Kuid tuleb tõsiselt kahelda, kas kolmest mehest jätkub koost võetud kahuri edasikandmiseks väljal.

Juba raud kaalub üksinda 45 kg, lafett isegi 50 kg. Seega oleks firma poolt ette nähtud ühe mehe transportraskus petlik. Prantslased, kes väga head konstruktorid ja suurtükiväelased, jagavad oma 37 mm suurtüki M. 16: raud (40 kg), lafett (40 kg), kaitsekilp (28 kg) ja rattad (52 kg), milledest rattad lahingus just mitte tingimata tarvilikud pole, sest suurtükk laseb ilma ratasteta. Prantslastel kannab suurtüki ülem kilpi, kaks meest rauda ja kaks lafetti. Oerlikoni kuulipilduja 50 kg lafeti juures on see veel rohkem tarvilik. Seega läheb vähemalt 5 meest vaja, kusjuures lennukite vastane alus kaasa pole arvatud, mis, nagu öeldud, kaalub 35 kg. Seega läheb siis, kui lennukite alus kaasa arvatud, 5 kuni 6 meest tarvis.

Otsustava tähtsusega on laskesaavutused. Nad on vähemad kui seda 60 kaliibrilise raua pikkuse juures võiks oodata, kusjuures soomuse läbistamise katsetes näivad täpselt olevat toimetatud. Nad näitavad, et Oerlikon'i kuulipildujad suudavad väga hästi ka pärast sõjaaegsete tankide vastu võidelda, millede soomuse paksus 16 kuni 17 mm. Teisiti on lugu kui meie võtame uued rasked tankid. 13 mm püssist eraldab Oerlikon'i kuulipildujat, et viimane võib edukalt 22 mm soomusega tankide (Char 26) vastu võidelda — vähemalt lühematel kaugustel, ja meie teame, et laske tagajärjed lahingus veelgi vähenevad, sest tabamisnurk pole seal nii soodus kui laskeplatsil. Kuid tank 20 esisoomuse vastu on ka Oerlikon'i kuulipildujad jõuetud.

Kuid lõpuks pole see kõik nii halb. Uus läbimurde tank annab kahurite konstrueerijatele veel sarnaseid ülesandeid, et arvan, kuulipilduja nii väikese kaliibri juures, olgu löögijõud kui suur tahes, peatama ei tohi jääda. Kuid kõige pealt peame meie sissemurdivatest saatetankidest jagu saama ja selleks on Oerlikon kuulipilduja esialgul kõlbulik — kui ta ainult suudaks kiiresti liikuvat märki (Vickers'i tank) jälgida. Täheandab, Oerlikon on püüdnud, ja kaunis õnnestunud, lennukite ja tankide vastast relva ühendada, kuid on unustatud, et praegu tankivastane kaitse esimese järgu tähtsusega on ja suure külglaskeväljaga kahurit nõuab.

Oerlikon'i masinatehas on nimetatud puudused arvesse võtnud. Ühelt poolt on ta laskekaugust suurendanud (715 m/s 650 m/s asemel), teisest küljest on kaalumisele võetud laialitõmmatava lafeti (spreiz Lafette — раздвижн. лаф.) tarvitusele võtmise. Kui see teostatakse, muutub Oerlikon kuulipilduja väga mõjuvaks relvaks kergete tankide masside vastu võitlemisel.

Staapide organiseerimisest.

Vanemates riikes on kindlaks määratud seaduseandlisel teel sõjavägede juhtimise kord. Staapide organiseerimine ja tegevus on avaldatud ametlikes määrustikes. Osalt on see halb, sest kord kindlaks määratud organisatsioon kivineb, ei sammu kiirelt eluga kaasa ja ei ole küllalt paindub. Kuid kindlaks määratud organisatsioonil on ka häid omadusi. Ta ei avatle inimesi kerge käega kohendama organisatsiooni enese tähtsuse või teiste isikute arvatava väärtuse järele. Ta ei võimalda kombineerida koosseise, kohti ja palku isikute ja vahetajate järele. Kaob vajadus improviseerimiseks. Määrustikkude vananemist ei ole ka karta, sest seda võib teatud aja järele parandada. Staapide kindel organisatsioon lubab paremat koostööd madalamate ja kõrgemate staapide vahel, annab rohkem selgust kirjavahetuses ja läbikäimises.

Vaatlen lühidalt Belgia staapide organisatsiooni põhimõtteid, võttes aluseks Belgia määrustiku „Teenistust staapides ja peakorterites“ (Service dans les États-Majors et les Quartiers Généraux. 1921. Bruxelles.).

Meie nimetame igat juhatusse asutust või kantseleid staabiks. Belgased (ka prantslased) defineerivad staabi mõistet: staap on asutus, mis suretseb juhile, kelle juures ta asub, kõik andmed ja dokumendid selleks, et juht võiks teha otsust. Staap viib ellu tehtud otsused, muutes neid käskudeks ja eeskirjadeks. Staap teeb teatavaks alluvatele käsud ja eeskirjad ja valvab et neid täidetaks kooskõlas juhi ideega. Staap kogub ja klassifitseerib dokumente ja andmeid, mis tarvilikud väeosade ja teenistuste edukaks juhtimiseks.

Igat suurt väeüksust juhivad „juhatus“ (quartier général). Juhatus koosneb juhust, staabist ja teenistustest (service).

Teenistused (intendandi, laekahoidja, tervishoiu ja veterinaar) tegutsevad vaid omil erialadel ja on alalises ühenduses staabiga. Nad ei või kujuneda milgil tingimusel omaette staapideks.

Iga staabi esotsas seisab staabiüleml. Diviisi staabiülemlast alates on staabiülemlat abid. Staabiülemlast vastutab täiel määral staabi töö eest. Ta on ainsam vahetalitaja juhi ja staabi ning teenistuste vahel. Staabi suhtes on tal üksiku väeosa üleml õigused. Ta vastutab talle alluvate ohvitseride sõjalise hariduse eest ja peab viimaseid alatasa sõjaks ette valmistama. Sõjaajal on staabiülemlal õigus teha korraldusi üldise idee suunas juhi nimel, kui viimane ei viibi kohal. Staabi ülemla puudusel täidab ta kohuseid abi, kes on alaliselt staabi juhtimise kursis.

Rahuaegses staabis peavad olema sõjaaegse staabi idud. Iga staap, alates diviisist, koosneb 4 büroost. Tööjaotus on järgmine:

I büroo: Operatiiv, väljaõpe, side. Selle büroo alla kuuluvad järgmised asjad:

Sõjalised operatsioonid. Rännakud, Puhkused. Lahingud. Käsud. Eeskirjad. Ettekanded ja aruanded. Sõjategevuse päevaraamat. Salasõnad. Võitlejate tegelikud koosseisud ja muutused. Sideväeosad ja abinõud. Side plaan. Väeosade ja kaadrite väljaõpe. Koolid. Kursused. Eksamid. Vaatused, paraadid. Laskmised. Manöövrid. Sõjaväe osavõtt isamaalistest tseremoniidest. Väeosade jaotus garnisonidesse. Abi kodanlastele võimudele mässude ja streikide puhul.

II büroo: Luure, salaluure, vastuluure, informatsioon, tsensur, kaartid ja gryptograafia. Selle büroo alla kuuluvad järgmised asjad:

Vaenlase luure. Informatsioon. Vangide, väejuoksikute ja eraisikute ülekuulamine. Salaluure. Vastuluure. Sõjaline julgeolek. Tsensur (kirjad, telegrammid, ajalehed). Statistika: vaenlase sõjalised jõud, abinõud, rahvas jne. Dokumentide kogumine: ajalehed, kuulutused, teated jne. Sõja juriidilised küsimused. Okupeeritud maaalade valitsemine ja kohtumõistmine. Vahekorrad vaenlase tsiviilvõimudega. Oma ja vaenlase kaartid. Plaanid. Operatsiooni kaart. Gryptograafia. Välismaade sõjalaevade lubamine oma vetesse.

III büroo: Koosseisud, materjalid, hobused, laske-
moon. Büroo alla kuulub:

a) Ohvitserid ja sõdurid. Koosseisud. Muutused. Väeosade vahetus. Staabid. Ohvitseride ja allohvitseride teenistuskäik. Pension. Reservi ja erusse arvamine. Vabastamised. Surm. Võlad. Isikutunnistused. Abiellumised. Autasud. Puhkused. Distipliin ja sõjalised kohustused. Sõjakohtud. Reservohvitserid. Administratiiv koosseisud.

b) Organisatsioon. Mobilisatsioon. Varud.

c) Materjalid ja hobused. Vankrid. Relvad. Laske-
riistad.

d) Mitmesugused talitused:

Staabi sissesead, ümberpaigutamine. Palgad. Toit. Kirjavahetus. Kasarmud; küte ja valgustus. Tervishoid ja sport. Raamatukogud. Rekvireerimised. Gaasiasjandus.

IV büroo: Transport, juurdevedu, evakueerimine. Büroo alla kuulub:

Transportabinõud. Maanteed, raudteed, veeteed. Juurdevedu ja evakueerimine. Raudteede valve organiseerimine. Liikuv koosseis. Liikumise kontroll. Post.

Staabi kirjavahetuse korraldamiseks on staabi juures üldine sekretariaat. Sekretariaadis võetakse vastu ja saadetakse välja kirjad, paketid jne., registreeritakse, tehakse ärakirju, joonestusi, tõlkeid jne.

Sõja ajal asuvad staabi juures: žandarmide ülem, diviisi kohtunik, vaimulik ja sideohvitser kodarliste võimudega.

Staabiülemaal on õigus anda erilisi ülesandeid igale staabi ohvitserile, nagu: luure, lahingu ettevalmistus, kontroll jne. Staabi ohvitserid peavad vahetpidamata, omal algatusel valvama, et kõik juhi käsud täidetakse. Nad peavad informeerima omi ülemaid väeosade tegevusest, meeolust ja puudustest. Igal ohvitseril on isiklik väli-märkuste raamatkuhu märgib oma igapäevase tegevuse.

R. M.

Lennuk, mürsk ja helgiheitja.

Haiti saare kaitsmise võimalusi selgitades on ameeriklased oma kahurväe ajakirja „Coast Artillery Journal“ veergudel pühendanud õhukaitsesele üldse ja eriti Haiti saare õhukaitsesele suure tähelepanu ning otsusele jõudnud, et kõlamõõtjad, hästi organiseeritud helgiheitjate süsteem ja küllaldane arv õhukaitsese kahurväge on igal ajal küllalt kohaseks takistuseks vastase lennuväele.

Niisugusele otsusele on ameeriklased jõudnud Ilmasõja kogemuste ja hiljem toime pandud katsete varal. Huvitavad on sel puhul avaldatud andmed kahurväe, mürsu ja lennuki vahekorra kohta Ilmasõjas.

Ilmasõjas kaotasid lennukeid üldse: sakslased — 6554, prantslased — 2000 ja itaallased — 540.

Nendest hävinesid õhukaitsese kahurväe mürsu läbi sakslastel — 1520, prantslastel — 500, itaallastel — 129.

Suurem osa kaotustest langeb Ilmasõja viimaste aastate peale, sest sõja algul puudus õhukaitsese kahurväge ja vastavad laskemeetodid. Õhukaitsese kahurväge arenemisest annavad selgust aasta jooksul alla lastud lennukite arv ja seejuures üksiku lennuki peale kulutatud laskemoon. Viimase hulka on arvatud ka kõik teise kahurväge laskemoon, mis kulutatud võitluses õhuvaenlase vastu.

Prantsuse kahurväge hävitas lennukeid:

1916 a. — 60, 1917 a. — 120, 1918 a. — 220.

Seejuures kulus iga lennuki peale mürske:

1916 a. — 11.000, 1918 a. — 7.500 (õhukaitsese kahurväge 3200).

Sõja lõppul tegevusesse astunud ameeriklaste õhukaitsese kahurväge hävitas 1918 a. 54 lennukit, kulutas iga lennuki peale 605 pauku.

Inglise õhukaitsese kahurväge kulutas ühe lennuki hävitamiseks:

1917 a. — 8000 pauku, 1918 a. 5450 pauku, 1918 a. lõppul — 1500 pauku.

Laskemoona vähenemisekulu põhjusena materjaal, osa ja mõõduvahendite arenemise kõrval esines ka kahurväge laskemeetodi ja taktika täienemine. Iseloomustav, et just ameeriklased neil aladel teistest liitlastest ette jõudisid, olgugi et nad sõjast osa võtsid lühemat aega. Arvud 3200, 1500 ja 605 kõnelevad sellest küllalt selget keelt.

Meile kui väikese maksujõuga riigile oleks suure tähtsusega ameeriklaste poolt toime pandud katsed helgiheitjate kasutamiseks lennuväe vastu, sest helgiheitja rahaline väärtus on märksa madalam kui õhukaitsese kahurväge oma ja tema lahinguväärtus öösiti eriti suur ka ilma kahurväge toetuseta.

Katsetest on selgunud, et niisuguse piirkonna lennukitelt pommitamine öösi, kus kõik tuled kustutatud, on helgiheitjate vastutöötamisel võimata, sest lendurid kaotavad orienteerumise võime.

Nagu teada oli öise pommitamise helgiheitjate nurjumisi vastutegevuse tagajärjel ka Ilmasõjas.

K—et.

Kaitseväe elu.

Käesoleva kuu algul lõpetas Sõjakooli aspirantide kursuste kahurväe osa II lend — 19 aspiranti, oma õpetöö.

Kursuste alguseks ilmus kahurväe ülemate juurest kohale 32 aspiranti.

Kursuste lõpuks vähenes see arv 13 aspirandi võrra, kelledest 8 asp. puudulikult riigikeelt valdasid. 2 asp. osutusi lõpukatsetel nõrkadeks ja 3 asp. oli halb ülespidamine ja riiviliselt nõrgad.

Järgmise kursuse aspirandid, kes senini väeasandest olid allohvitseride kooli õpepataraisse komandeeritud, ilmusid juba kohale.

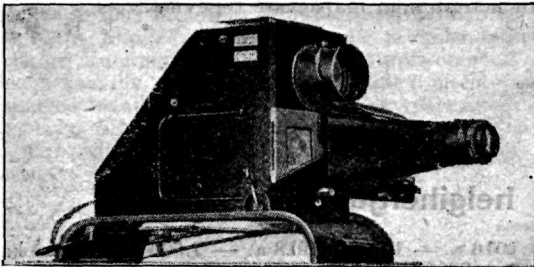
Eksternina on Sõjakooli aspirantide kursused lõpetanud järgmised akadeemilise haridusega isikud ja sellega omandanud õiguse ohvitseri auastme saamiseks:

Dr. Herodes, Sv. Ü. Õpeasutustes loomaarst.
Dr. Mõttus, I. jalaväe rügem. arst. Cand. math.
Krahn, Sõjakooli lektor. Mag. pharm. Arras, Sv. Tervishoiuvalitsusest. Dr. Teder, Ratsa rügemendi arst.

Sõjaväelised teated.

Täiendusi valgustusaparaatide alal.

„Sõdur“ nr. 10 s. a. artiklis „Näitlikust õppeviisist ja globoskoobi ning valguspildi aparraadi tarvitamisest“ on juhitud tähelepanu „Janus-Epidias-

kop'i“ kui täielikuma valgustusaparaadi peale. Eri-line huvi, mida laiemad ringid avaldanud valgustus-aparaatidele, samuti suur tarvidus nende järele on ergutanud eriteadlasi aparraatide täiendamisele. Viimasena uudisena valgustusaparaatide hulgas on firma Leitzi epidiaskoop. Selle aparraadi konstruktsioonis on võrreldes „Janus-Epidiaskoopiga“, mõningaid täiendusi; peamine on see, et „Janus“ aparraadi rikkeid kartev lahtine peegel on siin kaitsitud kaanega.

Leitzi-Epidiaskoop võimaldab valgustada diapositiive kuni 9×12 cm ja pilte ning joonistusi kuni 16×16 cm. Mõlemad suure valgustusvõimega objektivid on asetatud, nii et aparraadi tarvitamine lihtne ja kerge. Teatud lisandustega võib aparraati tarvitada õppefilmi demonstreerimiseks ja suurendusteks 50 kuni 300 korran.

B.

Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste spordipeost

hippodroomil 30. mail 1926 a.

Kava.

I.

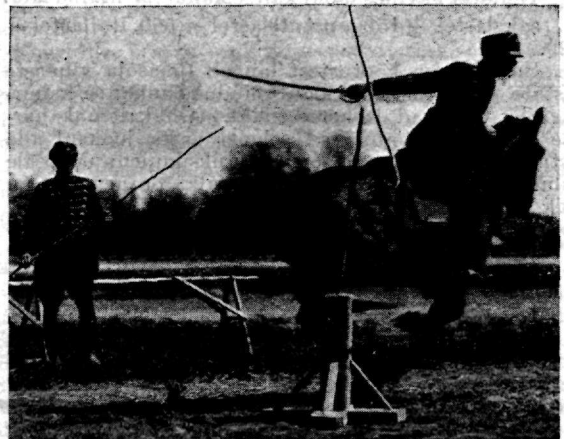
1) Vabad harjutused; 2) eskadroni esinemine; 3) sportlised mängud; 4) tõkke-teatejooks; 5) üldharjutused riistadel; 6) ratsa võidusõit takistustega.

II.

7) Harjutused püssidega; 8) patareid väljasõit postitsioonile; 9) eskadroni esinemine; 10) lahingutegevus; 11) paraadimarss.

Sageli on spordipidude suureks puuduseks liig pikk samasisulistest numbritest koosnev eeskava. Kui esinemisega veel ka venitatakse, siis kaob esinejates hoog ja pealtvaatajad muutuvad sageli ükskõikseks. Käesoleva kava pidu oli kokku seatud asjatundlikult ja huvitavalt. Meie valitud sõjaväeline noorus Sõjaväe ühendatud õppeasutustest võis täie hooga demonstreerida kava I osas omi saavutusi kehalises kasvatuses ja kava II. jaos näidata sõdimise oskust. Meie ei peatu kava numbrite täitmisel üksikasjalikult, see viiks pikale ja vaevalt jõuaks vääriliselt edasi anda neid võimalikke veetlevatest gruppidest, täis noorushoogu liikuvusest ja tegevusest, julgetest žestidest, võrratuist poosidest. Võib olla tehakse see teiselt teine kord. Pealt vaadates tundus, et meistrid on oma töö juures. Number järgnes numbrile nagu iseenesest, puudus korraldajatele harilikult sarnastel juhustel

omane askeldus, närvilikkus: siin täideti käsk, mis kindlalt antud ja millest õieti aru saadud. Meie teame, et S. Ü. Õ. vähemalt sõjakooli osas ei ole võimaldatud kuigi palju aega riviks: aeg

Raiumine.

Võimlemis-harjutused relvadega.

on kasutatud peamiselt kõiksugusteks teoreetilisteks õppusteks. See suur teoreetiliste tundide arv on kahtlemata võtnud kadettidelt peale kalli aja veel palju elurõõmu, jõudu, hoogu. Spordipidu näitas, et ka järele on jäänud rõõmu ja hoogu ning et riviülemus

Loodame, et kui kord teostatakse Sõjaväe kõrgete juhtide kavade õppetöö reorganiseerimises S. Ü. Ö., kui praktiline väljaõpe tasakaalustatakse ja koostatakse teoreetilise, siis saab kaitseväge temale tarvilikke sõjaliste oskustega varustatud ja vaimliselt

Mängud.

on teinud kehalises kasvatuses ja rivi-drillis suure töö. Kuivõrd kadetid praktiliselt ette on valmistatud kui tulevased noored juhid, seda meie spordipeo sõjalistel mängudel ei näinud, kuid teame diviiside riviülemuse andmetel, et see jätab mõndagi soovida.

värsked noori juhte. Meie oleme alati püsinud arvamisel, et S. Ü. Ö. rivilised juhid on tarvilisel kõrgusel; 30. V pidustused tõestasid, et see arvamine on õige: peo tulemused näitasid, et seal tahetakse töötada, seal osatakse töötada, ainult võimaldatagu.

* * *

Lahingutegevuse demonstreerimine.

Patarei lahtisel positsioonil.

Inimesed, kellele kaitseväge edu südamele lähedal, kuid siiski ei olnud S. Ü. Ö. 30. V pidustustel, on päris pahased, et pidu olevat vähe reklameeritud: oleksteatud, oleks peole mindud. Peo korraldajaid ei tohiks süüdistada, sest tõsine töömees ei reklameeri, vaid töötab. Kui siiski niipalju (hippodroomil oli vist pealtvaatajaid rohkem kui kunagi enne) inimesi oli kogunud oma kaitseväge õppeasutuste spordipeole, siis see tõendab millise huviga jälgib rahvas oma kaitseväge elu.

Spordipeol viibisid pealtvaatajatena meil külalistena viibivad Soome kadetid juhtidega ja Läti kaitseväge jalgpalli meeskond esitajatega.

Antiikilmas, kui rahvad jumaldasid oma kodupinda, kui oldi veendunud, et dulce et decorum est pro patria mori, siis armastati sõjalisi mängu, sõjaväelisi pidustusi. Teame, et aeg läheb. Mõõduvad kümned, sajad ja tuhanded aastad. Mis peaks küll kirjutama ja arvutama kauges tulevikus meie põlvest? Võib olla arvatakse ka nii: See oli tugev põlv. Rasketes võitlustes saavutas ta iseseisvuse. Püsiva tööga ta rikanes ja pani tõsise aluse omapärasele kultuurile. Ja päikesepaistel puhkepäevadel kogus noor ja vana laiaadele väljadele, et nautida oma kaitsejõudude mängu ja sõjalisi harjutusi.

Sport kaitseväes.

Läti kaitseväelaste-sportlaste külaskäik Tallinnas.

Läti ja Eesti vahelised igaaastased sõprusvõistlused jalgpallis, mis vaheldamisi peetakse üks aasta Tallinnas ja teine Riias, on naaberriikide vahel kujunenud juba kindlaks traditsiooniks. Neiks võistlusteks saabus Tallinna 29. mail s. s. kell 14.40 Läti jalgpalli meeskond — 17 kaitseväelast. Läti kaitseväge esitajatena sõitsid kaasa Läti kaitseväge spordiklubi esimees kol.-leitn. Veiss ja kaitseväge kehalise kasvatus inspektor leitnant Pantelejev. Külalisi Balti jaamas olid vastu võtmas meie kaitseväge ja Tallinna garnisoni meeskond, Tallinna garnisoni spordikomisjon, kaitseväge kehalise kasvatus juhataja kol.-ltm. Maser, Allohvitseri kooli ülem major Mullas, kehaliste kasvatus kursuste ülem major Kivistik ja teised. Vastuvõtmisest jäi mulje, et siin tegemist on vanade, parimate sõpradega.

Läti jalgpalli meeskonnaga korraldati Tal. Jalgpalli Klubi väljal 29. mail Läti-Eesti kaitseväge vaheline sõprusvõistlus ja 30. mail — Riia-Tallinna garnisonide vaheline. Meeskonnad esinesid võistlustel järgmises koosseisus:

29. mail.

Läti meeskond.

Tormajate liinis — kapr. Pavlovs, rm. Urbans, rm. O. Barda, madr. Taurins (rm. Vaters) ja rm. A. Barda.

Poolkaitses — rm. Šadeiko, rm. Roze ja rm. Margalevskiy.

Kaitses — rm. Svistunenکو ja serz. Lauks.

Väravas — Jürgens.

Eesti meeskond.

Kdt. Brenner, rm. Tipner, kapr. Ellman, kpr. Pihlak ja rm. Läll.

Kdt. Kull, merev. Lello ja n.-leitn. Reinfeldt.

Rm. Lass ja sv. am. Silber.

Veltv. Leithammel.

30. mail.

Läti meeskond.

Rm. Jürgens.

Serz. Lauks ja rm. Svistunenکو.

Rm. Roze (serz. Daude), kapr. Margalevskiy ja all.-ohv. Šimanovic.

Rm. Vaters, madr. Taurins, rm. O. Barda, rm. Urbans ja leitn. Vitins.

Eesti meeskond.

Rm. Tipner.

Sv. am. Silber ja noor Teimann.

Asp. Kilmborg, merv. Lello ja kdt. Kull.

Kpr. Pihlak, kpr. Ellmann, rm. Gerasimov, rm. Läll ja kdt. Brenner.

Meeskonnad Eesti-Läti kaitseväe jalgpalli sõprusvõistlusel.

Nagu siit näha, esines neil võistlustel suur % Läti kui ka meie nimekamaid jalgpalli mehi, kes kuuluvad rahvusmeeskondadesse.

Selle peale vaatamata, et ühel ajal nende võistlustega Tallinnas ka teisi mitmesuguseid spordivõistlusi peeti, oli huvi kaitsevägede vaheliste jalgpallivõistluste vastu ülisuur: võistlused meelitasid mitmetuhandelise pealtvaatajate hulga kokku. Meie kõrgematest kaitseväge juhtidest austasid võistlusi oma osavõtuga kindr.-leitn. Laidoner, Sõjaminister kindr.-major Soots, Kaitseväge staabi ülem kindr.-major Tõrvand, Kindralstaabi ülem kindral-major Reek, Ranna-, õhu- ja sisekaitse ülem kindral-major Unt. j. t. Samuti austas võistlusi lugupeetud Läti saadik Eestis h-ra J. Seskis ja teised väljamaalased.

Eesti-Läti kaitseväge ja Riia-Tallinna garnisonide vahelistel võistlustel kujunesid meeskonnad enam-vähem ühejoolisteks. Esimene võistlus lõppes 0:1 Eesti

kaitseväge kasuks; võidu otsustas siin karistuslööki, mida oleks pidanud süüsi taipama võiduks kasutamata jätta. Teine mäng lõppes viigiga, sest külalised veeretisid palli meelega nende kasuks antud karistuslöögil vääravast mööda. Esimesel mängul vahekohtunikuna tegutses tuntud inglase Mc. Kibbin, teisel — Läti parim jalgpalli vahekohtunik serz. Krumins.

Tallinnas viibimisel tutvustati külalisi Tallinna ja selle ümbruse kenamatelkohtadega; pühapäeval 30. mail näidati neile Kaitseväge ühendatud õppeasutuste poolt hippodroomil korraldatavaid lahingu ja sõjaväe spordi demonstratsioone.

30. mail õhtul leidis aset Ohvitseride keskkogu kaasiinos Läti ja meie jalgpalli meeskondade vaheline bankett. Meie kõrgematest kaitseväelastest võtsid osa Ranna-, sise- ja õhukaitse ülem kindral-major Unt, tema abi kolonell Seiman j. t. Bankett kujunes ühiseks

Eesti-Läti kaitseväge jalgpalli sõprusvõistlustelt 29. V. 1926.

südamlikuks koosviibimiseks kahe naaberriigi kaitsevälaste vahel. Lauakõnedes üteldi tervitusi külaliste kui ka meie poolt, alla kriipsutades lähedate sidemete tarvidust. Meie poolt annetati külalistele mälestusalbum, mille kaanel oma riikide vappide all Läti ja Eesti kaitsevälalaste üksteise kätt suruvad. Kõik banketil viibijad jäädvustasid oma nimed albumi.

Külalised lahkusid Tallinnast 31. mail kell 18 rongiga. Kolmepäevaline külaliste siinviibimine võimaldas üksteist lähemalt tundma õppida, seepärast ärasaatmine oli puht südamlik ja sõbralik, puudus kuiv ametlik osa.

Meie soov oli pakkuda külalistele Tallinnas viibimise ajast paremaid mälestusi, mis kaitseväge vahelisi Vabadussõja aegseid sõprussidemeid veel enam tugevndaks.

Olgu tervitatud liitriigid külalistena, kordugu sarinused külaskäigud tihedamini.

Tallinna garnisoni võimlemise ja vehklemise võistlused.

21. ja 22. mail s. a. korraldati Tallinna garnisoni „Sõdurite Kodu“ garnisoni väeosade vahelised võimlemise ja vehklemise (täak ja espadron) võistlused. Võimlemisvõistluste kavas vanemas klassis olid: vahaharjutused, harjutused kangil, hobusel ja roobaspui; nooremal klassis — kepiharjutused, harjutused kangil, roobaspui ja kitsel. Võimlemis- ja vehklemisvõistlustest võtsid osa kokku 33 kaitsevälalast, nendest suurem osa Allohvitseride koolist (eriti vehklemises). Mõõdunud aastal lövi osa vehklemisvõistlustel etendasid Kehalise kasvatuse kursused, kuna käesoleval aastal kursuste õpilased, kahjuks, millegipärast puudusid.

Võrreldes käesoleva aasta vehklemisvõistlusi mõõdunud aasta võistlustega, peab tunnustama, et nüüd võtetes enam puhtust ja korrektsust leidis, kuna endistel aastatel tihtigi kordusid vehklemises vastastikused tormamised, kusjuures enda kaitse täiesti ära unustati; samuti kordusid juhtumused, kus vastased üksteise eest kinniste silmadega põgenesid. Võistluste muljeid arvesse võttes peab otsustama, et väeosade kehalise kasvatuse instruktorid võistlajatele vehklemisvõtte kätteõpetamises tänuväärt töö on teinud.

Võistluste tulemused olid:

Vehklemises.

Espadron.

- 1) N.-leitn. Ratasepp, Kv. üh. õp., 4 võitu;
- 2) n.-leitn. Luks, Kv. üh. õp., 3 võitu ja 1 kaotus;
- 3) velt. Oronok, Distsipl. komp., 2 v. ja 2. k.

Täak.

- 1) Rm. Sternfeldt, Kv. üh. õp., 4 v. ja 1. k.;
- 2) v. a. o. Puusepp, Kv. üh. õp., 4 v. ja 1. k.; 3) v. a. o. Schröder, Kv. üh. õp., 3 v. ja 2. k.; 4) v. a. o. Eichvald, Kv. üh. õp., 3 v. ja 2. k.; 5) n. a. o. Vahesaar, Kv. üh. õp., 1 v. ja 4. k.; 6) rm. Niimann, Kv. üh. õp., 5 k. (Märgitud on ainult lõpuvõistluste võidud ja kaotused).

Võimlemises A kl.

- 1) N.-leitn. Leppik, Lennuv. rüg., 118 punkt (ainult kaks osaõvtjat).

Võimlemine B kl.

- 1) Kpr. Lüdimois, Side pat., 92,1 pnk.; 2) kdt. Pärin, Kv. üh. õp., 82,1 pnk.; 3) kdt. Kurs, Kv. üh. õp., 79,6 pnk.; 4) kdt. Pärbo, Kv. üh. õp., 79 pnk.

Võimlemisvõistluste korraldamist suvel tuleb ebakohaseks pidada, sest mõtteta oleks saalis riistade treenerida, kuna soojad ilmad ja puhas õhk sportlasi välja looduse meelitavad. Viimast asjaolu tõendas ka võistlustest leige osavõtt (eriti A kl.) ja vähene pealtvaatajate arv.

Sõjakooli murdmaajooks.

19. skp. korraldas Sõjakool Tondil murdmaajooksu, mis oli huvitav sellepärast, et sellest ei võtnud osa mitte ainult üksikud sportlased, vaid terved kadettide kompaniid.

Sõjaväes ei aita sellest, et üksikud kehaliselt hiilgavalt on arenenud, kuna teised mõndasadat meetrit ei suuda ära jooksta. Tarvis eestkätt nõrgad rahuldavale tasapinnale tõsta. Sõjaväes tuleb tihti ligi kahepuudase koormaga päevas 30 klm maha matkata ja siis veel paar kilomeetrit jooksta, et vaenlasega käitsi võitlusse astuda. Sellele tegevusele ei järgne sagedasti veel sugugi puhkus. Kõik see võib sündida halbade teede ja kõige halvema ilmaga. Meie olukorras on see sõja korral paratamata. Tähendatud raskusi ei kanna üksikud, vaid terve sõjavägi ja eestkätt just nooremad juhid, sest nemad teevad kõik sõjarskused veel suuremal määral kaasa ja peavad nende raskuste kandmisel olema sõdurile eeskujuks ning peale selle veel alati jääma tegevusvõimeliseks ja värskeks, sellega roidunud sõdurile moraalselt tuge pakkudes. Ei suuda juht füüsiliselt neid ülesandeid täita ja jääb oma osast lahingus nõrkuse pärast maha, on tema alluvate moraalne tunne ja meeolu saanud kõrvahoobi ja edu nende tegevuses on küsitav.

Ette peab valmistama alati kõige pahema vastu. Prantslased räägivad oma kehalise kasvatuse kirjanuduses, et oleks neil kõik sõdurid kehaliselt hästi arenenud, oleks kaotused Ilmasõjas palju vähemad olnud.

Sõjakooli poolt toime pandud murdmaajooksu pikkus on ligi 2 klm, seega mitte raske, kuid mitmekesine: künkad, liiv, metsatukad ja mõned takistused. Jooksti sv. vormis: osa võttis $\frac{3}{4}$ iga kompanii koosseisust ja võitjaks loeti see kompanii, kus $\frac{1}{4}$ jooksjast kõige enne kohale tuli. Kogusummas oli ligi 300 jooksjat. Võitis II kadettide kompanii. Üksikult tulid kohtadele: I kdt. Jaanus, II kdt. Veborn; III kdt. Steinbick; IV kdt. Suuder; V r. p. kdt. Kitt. Auhindadeks anti hinnalisi asju.

Sõjakooli spordikomisjoni suvises tegevuskavas on ette nähtud terve rida sarnaseid kompaniide vahelisi võistlusi, kus suurel hulgal ka sõjalised alad sisse põimitud. Igatahes rühm ja meeskonna võistlused tõmbavad noori rohkem kaasa kui üksikvõistlused. See oleks üks abinõudest, mis aitaks tööle panna nõrku ja neid, kes kehalisest kasvatusest vähe huvitatud.

Mgsn.

Sport Valga garnisonis.

2-ne Soomusrongide Rügement avas suvises hooaja teatejooksuga ümber linna. 16. mail s.a. kell 11 peeti rügemendi vaheline teatejooks 10x400 meetrit. Osa võtsid kolm meeskonda: 2-ne ja 4-as soomusrongid ja sr. õppekompanii. Jooksti ümber linna mõõda kiviseid tänavaid. Loota oli, et 2-se soomusrongi meeskond võitjaks tuleb, kuid üllatuseks tuli esimesele kohale sr. õppekompanii meeskond ajaga 10.40,1 sek., mida halva jooksutee tõttu rahuldoldavaks ajaks võib pidada.

Teiseks tuli 2-se soomusrongi meeskond ajaga 10.54,5 sek. ja kolmandaks 4-a soomusrongi meesk. ajaga 11.50,4 sek.

Võitja meeskonna koosseis:

1. Van. allohv. Toomepuu,
2. Reamees Kihfeldt,
3. „ Tipp,
4. „ Mühlbach,
5. „ Miller,
6. „ Veltmann,
7. Kapral Lääts,
8. Reamees Hovintalo,
9. Kapral Härts ja
10. N. allohv. Kruusmägi.

* * *

25. mail s.a. kell 11,30 peeti Valga garnisoni väeosade vaheline võrkpalli võistlus Valga garnisoni 1926 a. meistri nime peale 2-se Soomusrongide rügemendi hoovi peal.

Võtsid osa kolm meeskonda: sr. õppekompanii, Soomusautode kompanii ja Sakala rügemendi 3 pataljoni meeskonnad.

Üldine mängukäik ja punktide vahekord on järgmine:

1 mäng	Sakala rüg. 3 pat.	15	11	ja	15
	Soomusautode komp.	5	15		9
2 mäng	Sr. õppekompanii	13	15	ja	15
	Soomusautode komp.	15	9		10
3 mäng	Sr. õppekompanii	12	15	ja	15
	Sakala rüg. 3 pat.	15	2		13

Võitjad viidi kaasteenijate poolt õlgadel võistleuseplatsilt ära. Võistluse ajal mängis orkester.

A. P.

2-se soomusrongide rügemendi teatejooksu 10×400 mtr võitja meeskond soomusrongide õppekompaniist rügemendi ülema kol.-leitn. Schmidt'iga ja tema abi major Martinson'iga pildistatud peale jooksu rügemendi hoovi peal.

Teatejooksu kolm meeskonda.

Esimene rida: Sv. Õppekompanii (võitja meeskond)

Teine rida: Soomusrong nr. 2. Kolmas rida: Soomusrong nr. 4.

Sõjaväe hobuste kaartenormi vähendamise küsimus.

Riigikogu sooviavalduse alusel oli varustusvalit-suses kokku kutsutud eraldi komisjon, kes mõnedki uuendused moonanormide alal ette on näinud. Et hobused on iseäranis meie sõjaväe oludes peakandjõuks väeosade liikumisel ja varustamisel, siis ei ole sugugi üleaarne siin pealiskaudsetki tutvuda komisjoni poolt tehtud otsustega. Asjale oleks väga kasulik, kui ka väeosadest selles küsimuses keegi sõna võtaks ja tähelepanujuhikskomisjoni otsuste peale, et seega või-

maldada õigel ajal vastavaid täiendusi teha ja soovimata raskusi väeosadel ära hoida.

Komisjon on pidanud tarvilikuks ära jaotada kõik sõjaväe hobused toidu suhtes kolme kategooriasse: 1) ratsa, sõidu ja kergeveo; 2) kerge patarei suur-tüki raskeveo ja 3) raske patarei suurtüki hobused. Igas kategoorias on ette nähtud kolm normi: 1) rahu-ajal talvekorterites olles 15. oktoobrist kuni 15. aprillini, kus hobusel võrdlemisi kerge töö on (kuni 5 tundi öö-päevas); 2) rahuajal 15. aprillist kuni 15. oktoob-

rini (juure arvatud ka laagris, rännakutel olek j. n. e.) ja talvevedudel, kui viimastel 5—8 tundi tööd on ja 3 sõjajal ja olukordades, mis Sõjaministri poolt sõjaajale vastavaks loetakse.

Seega kujuneks siis meil sõjaväes üheksa moonanormi:

1 k a t e g o o r i a (ratsa, sõidu ja kergeveo hobused):

	Kaeru (klg)	Heinu (klg)	Soola (klg)	Alus- põhku (klg)
1-ne norm . . .	4.0	7.0	15	2.5
2-ne „ . . .	4.5	7.0	20	1.5
3-as „ . . .	5.0	7.0	20	—

2 k a t e g o o r i a (kerge patarei ja raskeveo hobused):

	Kaeru (klg)	Heinu (klg)	Soola (klg)	Alus- põhku (klg)
4-as „ . . .	4.5	7.5	20	2.5
5-es „ . . .	5.5	7.5	25	1.5
6-es „ . . .	6.5	7.5	30	—

3 k a t e g o o r i a (raske patarei suurtüki hobused):

	Kaeru (klg)	Heinu (klg)	Soola (klg)	Alus- põhku (klg)
7-es „ . . .	5.0	7.5	25	2.5
8-as norm . . .	6.5	7.5	30	1.5
9-as „ . . .	7.0	7.5	30	—

Väljamaa sõjavägede moonanorme komisjon aluseks ei ole võtnud sest 1) olevat teadmata kui suur on väljamaa sõjavägedes hobustel töö; 2) ilmastik ei vastavat meie ilmastikule; 3) tallid olevat väljamaal mitu korda paremad kui meie omad ja 4) hobuse-moona väärtus olevat kõrgem kui meil.

Nende uute normide väljatöötamisel on aluseks võetud, et esimese kategooria hobuse keskmine kaal 475 klg, teise — 525 klg ja kolmanda — 550 klg ja ühe klg keskmiste kaerte (mis harilikult sõjaväe hobustele antakse) väärtus võrdub 0.592 klg tärglisele, milles sulavat munavalget on 7,3% ja 1 klg keskmiste heinte väärtus võrdub 0,275 klg tärglisele, milles sulavat munavalget on 4,2%.

Väeosa loomaarstile on õigus jäetud umbes kord kuus üksikute hobuste moonanormi suurendada või vähendada väeosa üld (hobuste kategooria) normide piirides, sest väga sageli tuleb ühele hobusele moona anda rohkem kui norm lubab, kuna teise hobusele on omakord antav norm liig suur.

Samuti on leitud varilikuks enne hobustele kaerte väljaandmist kõva ja peenikese koortega kaerte ja kõige otrade puruks pigistamine.

Aseaineid ei ole lubatud hobustele rohkemal arvul anda kui 1/4 põhinormist. —d

Tallinna „Sõdurite Kodust“.

Tegevusest 1925/1926.

Läinud talv oli Tallinna „Sõdurite Kodu“ tegevuses üks hoogsamaid. . .

Tegevuskavad olid ühe kuu peale kokku seatud, millejuures ükski päev ei möödunud tegevusetu.

Sõdureile korraldati 4 kuulised eesti keele kursused, kus grammatikat ja kirjanduslugu õpiti vilunud õpetajate juhatusel.

Kursuste algul oli kuulajaid palju, kuid lõpuks kahanes osavõtjate arv tunduvalt.

Kaks korda nädalas korraldati loenguid mitmesuguste küsimuste — üldteadusliste, põllumajandusliste, ühistegeliste, sõjaasjandusliste, karskuse jne. üle. Loenguil püüti sõdurites huvi äratada käsitatavate ainete üle, et nad ise hakkaks vastavat kirjandust lugema, omi teadmisi täiendama ja areneksid tegu-võimsateks kodanikeks.

Iseäralist tähelepanu väärtsid aprillikul hra mag. H. Moora loengud „Kodumaa muinasaja üle“. Neil loenguil, mida täiendasid valguspildid, andis hra Moora ülevaatliku pildi meie esivanemate elust ja olust ning suhetest naaberriikidega. Loeng oli väga sütitav, rahvuslist iseteadvust äratav.

Vaimlise arengu kõrval püüti ka sõdurite kehalise arengu kaasa aidata võimlemisõhtute korraldamisega, kus tuntud kaitseväge spordinstruktorid juhatusi andsid.

Võimlemist korraldati kaks korda nädalas ja võimlejate pere kasvas alatasa, nii et kevad-talvel Kodu avar saal mõnikord kitsaks jäi. Raskejõustiku: tõstmise ja maadlemise harrastajaid oli vähem, kuid huvi oli ka selle spordiharu vastu.

Kahjuks puudub „Sõdurite Kodul“ võimla. Praegu korraldatakse võimlemist pidusaalis, kuid sinna pole võimalik kõiki võimlemisabinõusid üles seada ja ei saa korraldada pallimänge.

Sõdurite meelelahutuseks ja lõbustuseks korraldati igal laupäeval ja pühapäeval peoõhtuid mitmesuguse eeskavaga. Osa pidusid oli korraldatud „Sõdurite Kodu“ algatusel, millede kaastegevad olid Draama-Stuudio tegelased. Enamalt jaolt korraldati peod garnisoni väeosade poolt, kus tegelaste esinises sõdurid kui ka tuntud teatrijõud. Iseäralise tähele-

panu osaliseks kujunes „Sõdurite Kodu“ raamatukogu heaks korraldatud pidu 23 jaan. s. a. oma eeskava, osavõtu ja sissetuleku poolest.

Sõdurite Kodu on püüdnud sõduretele pidudele pääsu viimase võimaluseni kergendada, kuna seda ei või väeosade poolt korraldatavate maksuliste pidude kohta öelda, sest 50 kuni 100 mrk. ei ole meie sõduril peolepääsu eest võimalik maksta.

Läinud suvel korraldati igal laupäeval ja pühapäeval Sõdurite Kodus tantsuõhtuid, kuid suvisel tantsuõhtuil ei saa kuigi soovitatavaks pida, sest neist õhtuid, nagu kuulda, olevat vähe sõdureid osa võtnud, kuid olevat osa võtnud palju võõrast linnanoortsugu, mis „Sõdurite Kodus“ pidude ilmet võib muuta mittesoovitavas suunas.

„Kodu“ juures on avatud lugemislaud rikkaliku lugemismaterjaliga. Praegu võib lugemislaua leida kõiki kodumaal ilmuvaid paremaid ajalehti ja ajakirju, samuti ei puudu ka väljamaa ajakirjad saksa, prantsuse ja soome keeles, kokku 36 ajakirja. Kahjuks, peab tähendama, leiab lugemislaud praegu vähe tarvita-jaid.

„Sõdurite Kodu“ raamatukogu on tänavu rikastunud hulga raamatutega; üldiselt on juure ostetud 902 raamatut, peale selle on kingitud kuni viimase ajani üle kahesaja kõite ning nüüd on kogus kõik meie parem kirjandus sõduretele kättesaadav alates ilukirjandusega ja lõpetades kooli- ja mitmesuguste käsiraamatutega.

Raamatukogu on ümberkorralduse tõttu sulatud 15. aprillist s. a. ja kavatsetakse ümberkorraldatuna avada juuni algul s. a. Uue korralduse juures on silmas peetud kaitseväge raamatukogu nõudeid ning korraldus sünnib kindralstaabi VI osakonna poolt antud juht-nõõride järele. Uus korraldus peab aluseks olema meie kaitseväge raamatukogudele ja tulevikus kavatsetakse kõik kaitseväge raamatukogud korraldada neil põhimõtetel, mille järele praegu korraldatakse Tallinna „Sõdurite Kodu“ oma.

Lugemistoa ja raamatukogu ruumid on väikesed ja vaesed sisseseade poolest. Väga soovitatav ja tarvilik

oleks lähemal ajal lugemistuppa muretseda uued lauad ja uued raamatukapid, sest praegused lauad on inetud, kapid vanad ja nõrgad ning ei kannu enam raamatute raskust välja.

Üldiselt peaks sõdurite lugemistoad hästi eeskujulikult sisse seata, et nad oleksid mugavad ja ilusad ja võiksid avaldada kasvatuliselt head mõju, nagu nad teistes vanemates Lääne-Euroopa riikide sõdurite kodudes sisse seatud.

Teiseks suureks puuduseks on näitlejate riietumisto, kulisside ja spordiriistade aida puudumine. Praegu peavad näitlejad ruumi puudusel end kulisside vahel riietama ja jumestama, kuid spordiriistade paigutamiseks pole mingit ruumi ning pidudeks peab nad põõningule ja teistesse kõrvaltubadesse kandma.

Mitte vähem tähtis pole saali, riietusruumi ja suitsetajate, ventilatsiooni suurendamine, sest praegune ventilatsioon on väike ja pidude ajal õhk raske. Samuti oleks tarvis saali parkettpõrand ehitada, riietehoiu ruumi uus põrand teha ja hankida uued nõusamad riidenagid.

Puudusi ruumide kui ka sisseseade pooldest on palju, kuid aineeline kitsikus ei luba neid praegu kõrvaldada, vaid peab mõnegi kavatsuse tulevikuks jätma.

Ei saa vaikumata mõõda minna praegusest valgustuse seadlusest, mille järele antakse sõdurite kodudele elektrienergiat ainult ruumide valgustamiseks, kuna kinoetenduste korraldamiseks voolu ei anta. Samuti kulub praegu loengute ajal, tarvitades globoskoopi ja epidiaskoopi, palju enam energiat kui seda valgustamiseks antakse, kuid kõik need ülekulud peab sõdurite kodu oma summadest katma. Aga silmas pidades, et sõdurite kodud töötavad ilma otsekohese toetuseta ja kaitsevæe kultuurilistes huvides, peaks riik täielikult kandma elektrikulud, mis ei ole üldiselt suured, kuid kodude väikeste rahaallikate juures on ülekulud õige suured.

Praegu on sõdurite kodude juures avatud alkoholi-einelaad, mida pooldada ei saa, sest sõdurite kodudel on kõigil kasvatulik eesmärk ja vastavalt eesmärgile peaks ka tingimata läbi saadama ilma alkoholita.

—n.

Sõjakirjandust.

„Gaasisõda meie oludes.“

Major Hans Vanaveski.

Kindralstaabi VI osakonna väljaanne 1926 a. 54 lhk. 10 pilti.

Kuigi mürgised gaasid olid juba varemalt tuntud, ei leidnud nad siiski kunni Ilmasõjani kasutamist sõjategevuses. Mõõdunud suures rahvaste heitluses, Ilmasõjas mõlemad vaenulised pooled võtsid käsitamisele võitluses vastasega teiste sõjapidamise abinõude hulgas ka mürgised gaasid, et saavutada võitu oma vaenlase üle. Nende gaaside tarvitamine leides suurt kasutamist mitte ainult rindel, vaid ka kaugel seljataga; viimase ülesande täitjana osutus väga kasulikuks lennuvägi. Kiiresti täienev lennuk andis juba Ilmasõjas võimaluse suurte mürgiste gaasihulkade allapildumiseks vaenlase seljataguse ja rinde tundelikumate kohtade pihta. Nagu teame kestab meie päevil lennuväe aremine kõigeüldiselt edasi, mille tõttu tulevikus sõja korral võib veelgi suurem gaasi hädaoht mitte ainult võitlevaid vägesid, vaid ka rahulikke kodanikke nende igapäevase töö juures varitseda. Pealegi lubavad praegusel ajal sõjakirjanduses valitsevad arvamusel gaasisõja kohta kindlalt oletada, et tuleviku sõjas tarvitatakse seda hirmsat võitlusviisi suuremal määral kui see sündis Ilmasõjas. Kõige sellega tuleb väga tõsiselt arvestada meil oma sõjaväe ja rahva ettevalmistamisel kodumaa ja vabaduse kaitseks.

Meie olukord nõuab eriti tõsiselt varitseva gaasi hädaohu teadmist ja oskust selle vastu abinõusid leida ja tarvitada. Teame, et sõja korral meie materjalsed võimed ei luba kuigi suuri võitlusabinõusid vaenlase lennuväe vastu välja panna. Ikkagi tuleb arvestada olukorraga, et vaenlase lennuvägi võib meie riigi tähtsaid punkte tulistada, gaasitada jne., pealegi kui meie veel arvestame nende vaadete, mis valitsevad meie ajalooliste ja võimalikkude vaenlaste juures keemiasõja küsimuses.

Senini ei olnud meil gaasisõja küsimust kuigi suuresti käsitatud. Puudus täiesti kirjandus (välja arvatud üksikud artiklid ajalehtedes), mis seda tähtsat küsimust meie olude kohaselt oleks valgustanud.

Viimane puudus on suuresti kõrvaldatud äsja ilmunud major H. Vanaveski tööga „Gaasisõda meie oludes“, milles autor lühidalt, kuid asjalikult käsitleb gaasisõja küsimust vastavalt meie oludele.

Mainitud töö on jaotatud 4 ossa ja on varustatud ees- ja lõppsõnaga.

Eessõnas autor vaatleb sõjagaaside tarvitamise võtmise põhjuseid ja võimalusi mõõdunud Ilmasõja päevil. Autor annab lugejaskonnale pildi selle hirmsa võitlusabinõu arenemisest ja tarvitamise ulatusest Ilmasõja kestel. Puudutades lühidalt gaaside kohta maksivad arvamisid välisriikides jõuab autor arvata, et tuleviku sõjas suurel määral võidab see, kes oskab võitluses paremini ära kasutada sõjagaase.

Esimises osas autor annab vastuse järgmistele küsimustele: missuguseid paremusi pakuvad võitluses mürgised gaasid, kuidas on nende tarvitamine rahvusvahelise õiguse normide seisukohast, missugused vaated valitsevad meie naabritel keemilise sõja kohta ning kuidas on meie või meie arvata-vate vastaste keemiatööstus korraldatud sõjagaaside valmistamiseks.

Võrreldes gaaside tarvitamist lõhkeainetega jõuab autor otsusele, et soodsatel ilmastiku tingimustel gaasid pakuvad tihti suuremaid paremusi, kui lõhkeained. Kuigi rahvusvaheline õigus nende kasutamist teataval määral eitab, kuid arvestades meie võimalikkude vaenlaste juures valitsevate arvamisega võib kindlasti ennustada, et sõja korral vaenlane neid suurel määral tarvitab, missuguse asjaoluga tuleks meil igatahes arvestada ja vastavaid järeldusi teha, et sõjas mitte olla tabatud ootamatult. Võitluses tuleb vaenlasele vastu panna samad hävitusabinõud millega ta meid ähvardab.

Teises osas kirjeldatakse gaasisõja võimalikkude kuhu meie oludes. Iga uus sõda algab suuremal või vähemal määral nende vaadete, millega vana lõppes (kui neid ei lahuta paljud aastad). Meie ainuke võimalik vaenlane on omas arenemises Lääne-Euroopast kaugele maha jäänud; temal kulub ära hulk aastaid, et jõuda sellele vaimelele tasapinnale, millega lääne-riigid lõpetasid Ilmasõja. Sellepärast meil tuleb õppida rikka Ilmasõja materjalide varal gaasisõja küsimust ning nende abil ette kujutada sõjapidamise võimalusi, kui sõda lähemas tulevikus peaks lahti puhkema.

Edasi annab autor pild Ilmasõjas tarvitusel olnud gaasidest. Ta võtab eraldi vaatlemise alla mitmesugused gaaside liigid, nagu lämmastavad, pisaraidtekitavad, mürgised, ärritavad (arsenühenduste grupp) ja yperiidid, kirjeldades nende tarvitamise viise, tagajärgi ja vastuabinõusid võitluses nende vastu.

Kaaludes meie maastiku ja ilmastiku ning sõjapidamise tingimusi ja eelpool tähendatud gaaside omadusi jõuab autor otsusele, et meie oludes on paremad gaasid tarvitamiseks: suvel yperiidid ja difosgeen, talvel — fosgeen. Vaenlase hoidmiseks valvel on küllaldane väikesel arvul klooripikriini või pisaraidtekitavat gaasi. Gaaside tarvitamise edu on vahel võimalikult kõrge gaaside kontsentratsioonist ja nende ootamata ning suuremäärilisest tarvitamisest, samuti lahinggaaside liikide mitmekesisusest. Vaenlase gaasitamine sünnib kas kahurväe mürskude, miinipildujate ja lennುವäe pomide või miinide abil, samuti gaasitamine laskmise näol balloonidest või mürskuitsuküünlate kaudu.

Selles osas käsitleb autor veel meteoroloogiliste andmete mõju keemilises sõjas ja sõjakeemia asjanduse seisukorda Nõukogude Venes, alla kriipsutades seda tähelepanu, mida Venes pühendatakse ettevalmistusele keemiliseks sõjaks ja sõjakeemia tööstuse arendamiseks ning andes pildi selle ala seisukorra üle idapoolse naabri juures.

Kolmandas osas annab autor ülevaate kaitse kohta sõjagaaside vastu, alla kriipsutades selle ala tähtsust meie oludes. Meie majanduslised võimalused ei luba kuigi suuri abinõusid vaenlase lennುವäe vastu tööle rakendada, et takistada neid meie vägede

ja asulate peale gaasipomme heitmast. Vastava oskuse juures end gaaside eest hoida ei ole mürgitamise hädahoht kuigi suur, nagu näitavad paljud Ilmasõja kogemused: nii näeme, et sõja algpäeval tõusid inglaste kaotused gaasitamisest surmuna kuni 35%, kuna sõja lõpu poole seesugused kaotused olid vaevalt 2,5%.

Gaasikaitse jaguneb oma iseloomu poolest kahte jakku — individuaalne (mitmesugused gaasimaskid) ja kollektiivne (gaasikindlad ruumid, maastiku puhastamine jne.). Et tagada väeosade julgeolekut, tuleb rindel ja selja taga sisse seada gaasihäire postid ja meteoroloogilised vaatluspunktid; viimased annavad teateid soodsast gaasitamisest ajast.

Neljandas osas puudutab autor meie lähemaid ülesandeid gaasikaitse alal. Sõjaväe ettevalmistus tuleb läbi viia nii, et sõjaväelased tunneksid gaasisõja loomu ja oskaksid vastavalt olukorrale tegutseda. Tuleb levitada gaasikaitse küsimusest arusaamist mitte ainult sõjaväes, vaid terves rahvas, et tagada inimeste, loomade ja materjalide kaitset vaenlase gaaside vastu.

Lõppsõnas kriipsutab autor veel kord alla seda suurt tähtsust, mida keemilised võitlusabinõud omavad tuleviku sõjas.

Nii lühidalt raamatu sisu. Autor on hästi käsitanud meie oludes väga tähtsat ja elulist küsimust, mille tõttu tuleks kindlasti loota, et see raamat leiab sooja vastuvõtu mitte ainult sõjaväelaste peres, vaid ka laialistes rahvahulkades. Olgu see raamat tõukeks, et see tähtis küsimus saaks meie sõjaväes ja rahvas pandud väärilisele kõrgusele. J. K.

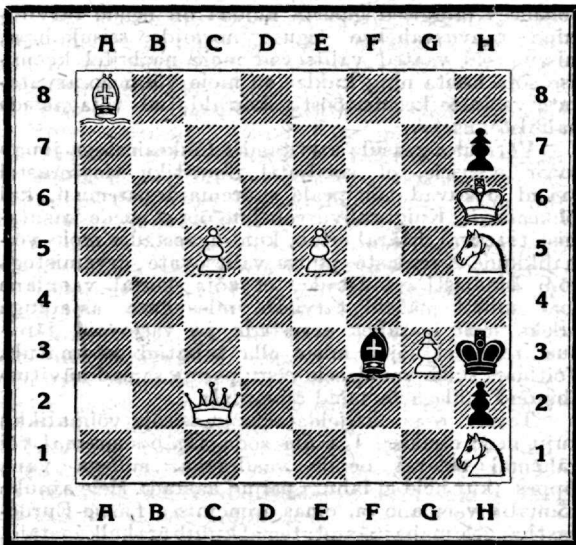
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 8 (46).

Kokku seadnud dr. E. Palkoska (Praagas).
Austusega mainitud Viini sõjav. ajakirja „Armeblatt“
turniiril.

Mustad.

Valged.

Valged: Kh6, Lc2, Oa8, Rh1 ja h5, Ec5, e5 ja g3.

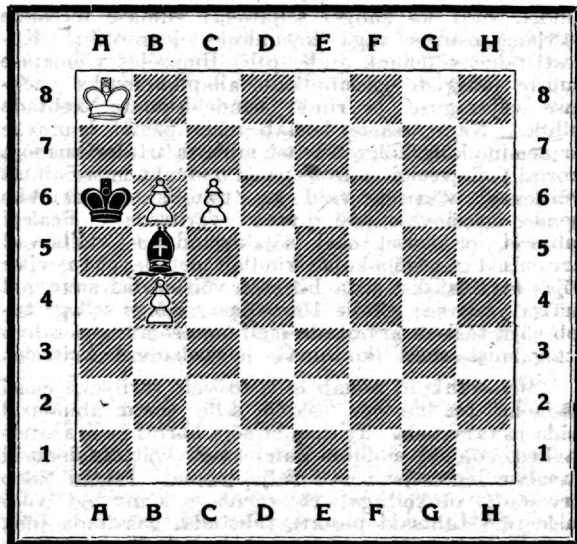
Mustad: Kh3, Of3, Eh2 ja h7.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Lõpumäng nr. 5 (33).

Kokku seadnud I. Moravec (Praagas).

Mustad.

Valged.

Valged: Ka8, Eb4, b6 ja c6.

Mustad: Ka6, Ob5.

Valged algavad ja võidavad.

Ülaltoodud lõpumängu nr. 5 (33) lahendus.

1. c6—e7, Ob5—:c6+,

2. b6—b7!

Kui 2. Ka8—b8, siis Oc6—b7 ja mäng jääb viigi peale.

2. (b6—b7), Oc6:b7+

3. Ka8—b8 Ka6:b6,

4. b4—b5 ja valged võidavad.

E. Hallström'i ülesande nr. 3 (41) lahendus.

1. Re6—f8, K ükskõik kuhu,

2. Rf8—d7+ ja

3. e2—e4 või Vb6—f6 annab matt.

1. (Re6—f8), Rh8 ükskõik kuhu,

2. e2—e4+ jne.

Dr. S. Kljas'i ülesande nr. 1 (39) lahendus
(„Sõdur“ nr. 14/15).

1. Rg7—h5, f6—f5,

2. Rf7:g5, ükskõik,

3. Rg5—f3 annab matt.

1. (Rg7—h5), h4—h3,

2. Rh5—g3 jne.

1. (Rg7—h5), g5—g4,

2. Rh5—f4 jne.

1. (Rg7—h5), d7—d6 ehk e6—e5,

2. Rh5—g7 jne.

Kol.-leitn. E. Kurs'i ülesande nr 2 (40)
lahendus.

1. Rf5—e3, Kd3—d4,

2. Kd8—e7, Kd4:c5,

3. Re3—e2, c4—c3,

4. d2—d4 annab matt.

2. (Kd8—e7) Kd4—e5,

3. d5—d6+ ja

4. Vc5—f5 või —d5 annab matt.

2. (Kd8—e7), Kd4—d3,

3. d5—d6 jne.

Õiged lahendused saatsid: stud. R. Pärnpuu, B. Kerner, S. Levitski, V. Mikenas (Tallinnast), M. Villemson (Pärnust).

Vea õiendus.

„Sõdur“ Nr. 20/21 — 1026 „Üksiku laskuri lahingettevalmistus“es:

On ülevalt lugedes 13 reas: „See nõue maksab osalt sellepärast, et A. R. poolt toodud kateooriline nõudmine ei ole mitte täielikult kooskõlas laske-eeskirja § 116 punkt l näpunäidetega ja n. ed.

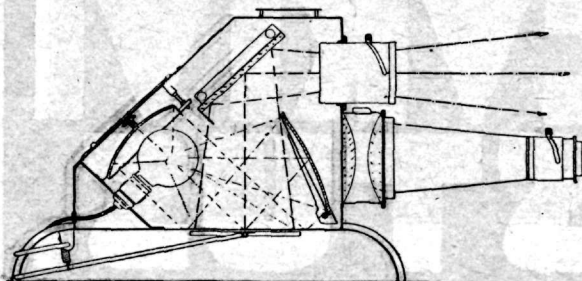
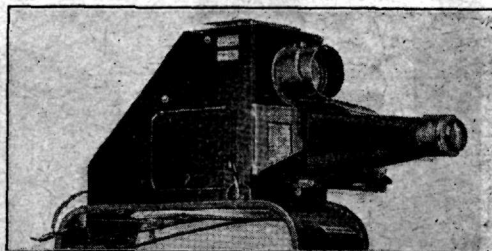
Peab aga olema: „See nõua maksab osalt maastiku kasutamise varjatult liikumise kohta. Ütlen osalt sellepärast, et A. R. poolt toodud kateooriline nõudmine ei ole mitte täielikult kooskõlas laske-eeskirja § 116 punkt d näpunäidetega“ jne.

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

Väljaandja: Sõdur, Tallinn, Uus tän. nr. 10.

Uudis.**Leitz-Epidiaskoop**

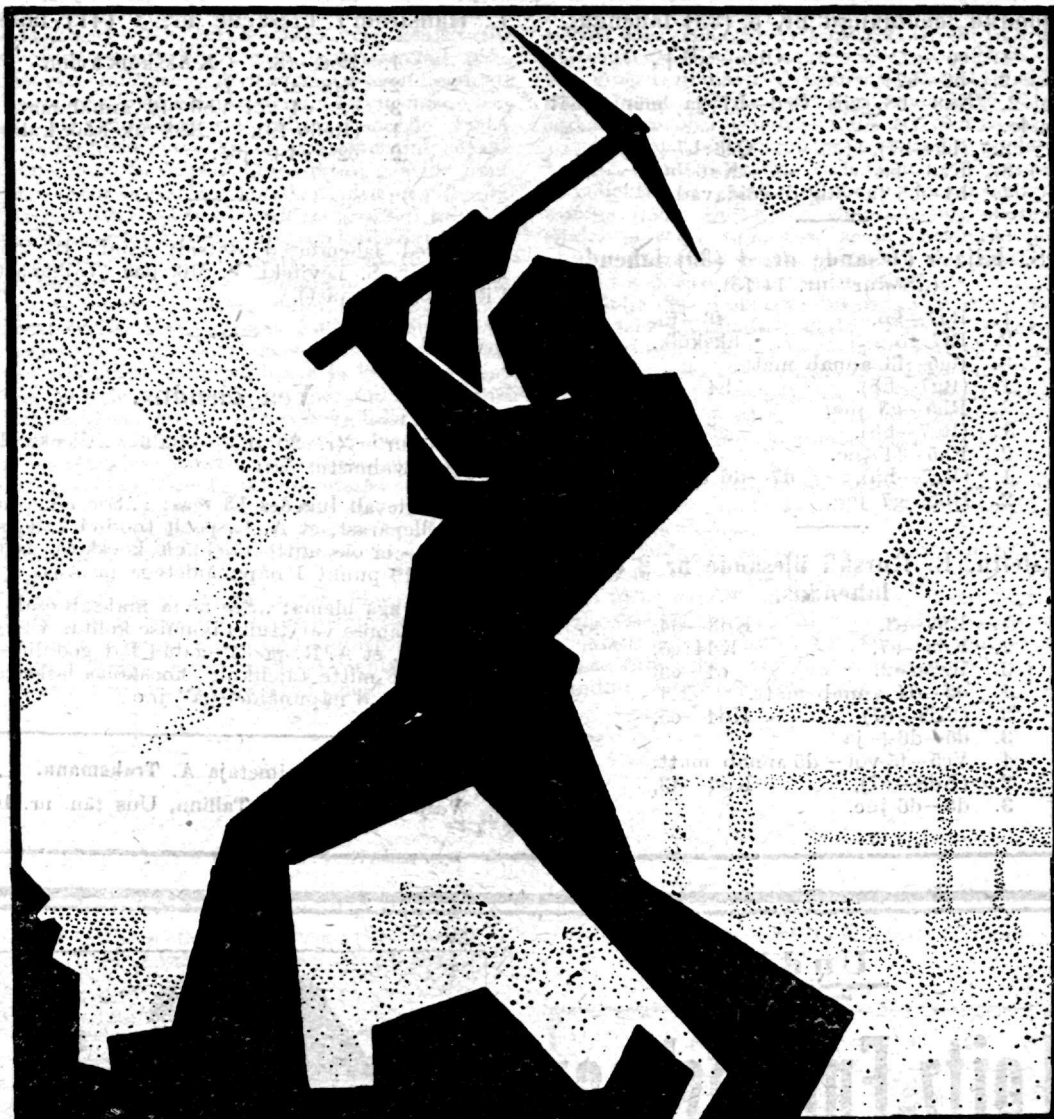
ainuesitaja Eestis

G. BERGER

Tallinn, Nunne t. 1.

Tel. 31-09.

Hinnakirjad maksuta.

RIIGI POLEVKIVI TUUSTUS.